

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ÖZDEMİR KAPTAN (ARKAN)

BEYOĞLU

(Beyoğlu ve Kısa Geçmişi)

SUNUŞ:
METE TUNÇAY

KÜLTÜR DİZİSİ
Nu.1

AYBAY
YAYINLARI

B E Y O Ğ L U
(BEYOĞLU VE KISA GEÇMİŞİ)

Birinci Bası : İstanbul, Şubat 1988

ÖZDEMİR KAPTAN (ARKAN)

BEYOĞLU

(Beyoğlu ve Kısa Geçmişi)

AYBAY
YAYINLARI

Editör :
Prof. Dr. Rona AYBAY

Yayın Nu: 3
Kültür Dizisi : 1

88.34.Y.0127.0003

**BEYOĞLU (BEYOĞLU VE KISA GEÇMİŞİ) / Özdemir
Kaptan (Arkan) / Birinci Bası: İstanbul, Şubat 1988
Kapak : Hakan Derman
Dizgi - Baskı : Erenler Matbaası**

**Yayımlayan : Aybay Yayıncılık ve Kültür Hizmetleri A.Ş.
Sıraselviler Cad. Nu. 87, Yeni Hayat Apt. Kat: 3, Da. : 8
Taksim - 80060 İstanbul. Tel. : (1) 143 44 76 - (1) 145 57 35**

S U N U Ş

Özdemir Kaptan'ın **Beyoğlu** kitabına sunuş yazmaktan sevinç ve onur duyuyorum. Ben yazarı ilk kez, **Tarih ve Toplum**'un 9. sayısında (Eylül 1984) yayımlanan «Beyoğlu Argosu'nda İtalyanca ve Grekçe Kökenli Sözcükler» çalışmasıyla tanıdım. Zaten bu yapıt da, o yazının girişinin geliştirilmesi sonucu ortaya çıktı.

Hepimiz az okuyan bir toplumun çocuklarıyız. «Etkin (aktif) okuma» denilen şeyi yapanlarımızsa, daha da ender. Okuduklarını düşünerek, tartışarak, eleştirerek, yargılayarak, tepki göstererek okuyanlarımızın yok denecek kadar az sayıda olduğunu söylemek istiyorum. Özdemir Kaptan ise, işte böyle bir seçkin kişi. Efendice nezaketine karşın, çelişiklere duyarlı bir zekâ ve acımasız bir mantıkla, ülkemizin nice nice ünlü siyaset ve edebiyat adamlarını yere vurmakta. «Kâzip» şöhretli aydınlarımızı sarakaya almakta sınır tanımıyor.

Özdemir Kaptan'ın Beyoğlu konusunda kesilen türlü ahkâmlara karşı eleştirel tutumunu, kendi payıma katıksız onaylıyorum. Yazar sevgiyle yaklaştığı konu bakımından gerçek bir tarihçi erdemi taşıyor. Bu erdem, belki «hoşgörü» sözcüğüyle anlatılabilir. (Osmanlıca yazsaydım, müsamaha'dan ziyade tesamüh demeyi yeğlerdim!) Ama Özdemir Kap-

tan, «aydınlarımız»a karşı hiç de hoşgörölü değil, düpedüz öfkeli. Öfkesi, çıkarıcı ve beceriksiz Yeni Osmanlılara - Genç Türklere kadar geriye gidiyor. İlk bakışta, onu Abdölaziz ve II. Abdölhamid yanlısı bir «gerici» bile sanabilirsiniz. Hiç de değil, oysa. Temel düşüncesi, gerçek özgürlükçölük. Bunun edebiyatını yapıp, tersini uygulayan aydınlardan farklı olarak, özgürlükçölüğü kendi yaşamlarına da yapıtlarına da sindirmeyi başaran Sait Faik gibi yazarlardan söz ederken nasıl da coşku dolu!

Tutarsızlıklarını ortaya koyduğu yaklaşımlara alternatif olarak Özdemir Kaptan'ın ileri sürdüğü görüşler, bana öyle geliyor ki, eleştiriye ve tartışmaya açıktır. Bunların iyice irdelenmeden, benimsenemeyeceği kanısındayım. Yine de, onun Beyoğlu araştırması, son zamanlarda üstünde o kadar lâf edilen, televizyon ekranına bile yansıtılan bir efsaneler yumağına hayli bilgi, daha çok da eleştirel düşünce ışığı getiriyor. Bu çalışma dikkatle okunursa, şimdengerü yapılacak Beyoğlu tartışmaları daha bir düzeyli olacak ve alınacak koruma önlemleri daha sağlıklı insan değerlerini yansıtacaktır.

Özdemir Kaptan'ın kitabını, bu konudaki kimi ince-görünüşlü ilkeliklerin içyüzünü ortaya koyması bakımından çok önemli buluyorum. Keşke böyle bir yapıt elli yıl önce yayımlanmış olsaydı.

Mete TUNÇAY
Berlin, Aralık 1987

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ :	1
1.	
Bölüm : BEYOĞLU :	3
I. — Kurtarıcılardan, Kurtulmak Üstüne	5
II. — Beyoğlu Zor Durumda	7
III. — Beyoğlu'nun «Eski Havası»	20
IV. — Eski Beyoğlu'nun Tanımı	48
V. — Beyoğlu Neresidir?	51
A) Beyoğlu'na Verilen Adlar	51
B) Beyoğlu'nun Sınırları	54
1 — Fiziksel Sınırlar	55
2 — İdari Bölge Olarak Sınırlar	56
3 — Kültürel Sınırlar	58
VI. — Düşlerdeki Beyoğlu	62
A) Hovardaların Beyoğlu'su	62
B) Nostaljik Aydınların Beyoğlu'su	65
VII. — Birinci Bölüm İçin Arasöz	76
VIII. — Beyoğlu'nda «Yaşanan»	78
IX. — «Yaşanan»ın Ortak Yanları	98
X. — Geriye Kalanlar	124
2.	
Bölüm : BEYOĞLU'NUN KISA GEÇMİŞİ :	137
I — Tarihte, «Sike»nin Ortaya Çıkışı	139
II. — Sike'den; Regio Sycena'ya	140
A) Roma'dan Önceki Dönem	140
B) Roma Dönemi	141

III. — Regio Sycena'dan; Özerk Galata'ya	143
IV. — Özerk Galata'dan; Pera'ya	150
A) Konstantinoupolis'in Karşısında, Cenevizli Galata	150
B) Osmanlı Yönetimi'nde, Ayrıcalıklı Galata	155
C) İstanbul'un Bir Liman Mahallesi, Galata	163
V. — Pera'dan; Beyoğlu'na	167
A) Galata'nın Ötesinde (Pera) Rönesans Rüzgârları	167
B) Galata, Pera'nın Bir Mahallesi Oluyor	182
VI. — İkinci Bölüm İçin Arasöz	191
VII. — Beyoğlu'nun Doğumu ve Serpilişi	192
A) Yöntem Hakkında Bir Parantez	193
B) Beyoğlu'nun Yakın Geçmişine Bir Göz Atış	194
SONSÖZ :	209
KAYNAKÇA :	211
I. — Birinci Bölüm'ün Kaynak ve Alıntıları	218
II. — İkinci Bölüm'ün Kaynak ve Alıntıları	221

Ö N S Ö Z

**«Bağlamaz Firdevs'e gönlünü Galata'yı gören
Kâfir olur ey Müsekmânlar, o tersayı gören» (*)**

«Avnî» ()**

(*) **«Firdevs»** : (Cennet Bahçesi).
«Tersa» : (Hıristiyan kadın).

(**) **«Avnî»** : Fatih Sultan II. Mehmed'in şiirlerinde
kullandığı mahlas.

Birden, üç yanındaki denizleri sarsarak
Silkindi efsaneler anası toprak.
Ve tüm çocuklarını yüreğine basarak
Haykırdı efsaneler anası toprak.

Tüm çocuklarım benim, kardeş olsun isterim
Her ana gibi, ben de.
Onlar doysunlar diye, yağmurları beklerim
Her toprak gibi, ben de.

Özdemir Kaptan «Toprak ve Ana» dan.

BİRİNCİ BÖLÜM
BEYOĞLU

Yaralı bir gladyatör gibi diz çöktün
Arenanın ortasında, yenik ve yalnız.
Onlar seni seyrettiler, sen diz çökmüştün
Acıdılar, senin için dua ettiler
Ama ellerini vermediler,
ellerini vermediler.

Özdemir Kaptan «Arenada Yalnız Başına» dan.

I — KURTARICILARDAN, KURTULMAK ÜSTÜNE

Soñ yıllarda, yoğun biçimde Beyoğlu'ndan söz ediliyor. Öylesine çok kişi, öylesine değişik neden ve amaçlarla, «Beyoğlu'nu kurtarmak» istiyor ki; insan şaşıyor. «Ne mutlu Beyoğlu'na» demek zor. Bu kadar çok kurtarıcısı olan varlıkların başına gelenlerin, Beyoğlu'nun da başına gelmesi, kaçınılmazmış gibi görünüyor.

Beyoğlu'nun kendisine gösterilen bu ilgiden dolayı sevinecek durumda olmayıp, zor durumda olduğu besbelli. Çünkü, kurtarıcılarının tamamı; değişik gerekçelerle de olsa, kurtarma işlemlerine Beyoğlu'nu az ya da çok, yıkarak başlamak istiyorlar.

Beyoğlu, trafiği rahatlasın, fuhuş önlensin, üstünden otoyol geçsin diye yıkılmak isteniyor. «Kompador bir azınlığın simgesidir, bu nedenle yıkılsın; Türk Kültürü'nün ürünü değildir, yıkılsın» diyenler var. Yeni bir Beyoğlu kurmak için, eskisini yıkmak isteyenlerle; eski günlerini özlemle anıp, eski havayı canlandırmak için yıkmak isteyenler ayrılır.

Bir yolu bulunup da, Beyoğlu kurtarıcılarının kurtarılabilse, hepsinden iyi olurdu. Ne yazık ki, bu kadar çok kurtarıcıya karşı koymak, pek o kadar kolay değil.

Toplumsal özelliklerimizden biri de, kurtarma merakımız. Özellikle aydınlarımız her zaman, kurtarılabilecek bir varlık, ya da kavram bulmayı seviyorlar. Bu uğurda; gereksiz kavgalar veriliyor; karşı görüşte olanlar, hainlikle suçlanıyor; hem değişik görüşte olanların, hem de kurtarılmaya çalışılan varlığın başına gelmiyen kalmıyor. Koca Osmanlı İmparatorluğu, biraz da kurtarıcıları tarafından uçuruma sürüklenmedi mi?

Beyoğlu, kurtarıcılarından kurtulacak mı? Kurtulabilecek mi? Beyoğlu'nun geleceği, bu soruların, pek de umut vermeyen cevabının içinde saklıdır. Dileriz Beyoğlu, kurtarıcılarından kurtulmayı başarır.

II — BEYOĞLU ZOR DURUMDA

Beyoğlu, özellikle aydınlarımız yönünden önemli bir ilgi odağı oldu. Anılar anlatılıyor; görüşler, gözlemler yazılıyor. Bunların hangileri doğru? Hangileri, nostaljik duyguları okşamaya yönelik düşlerden oluşuyor? Toplumun töre ve erdemlerinin korunmasında aşırı duyarlı olan kişilerin, bu konularda duydukları kaygılardan kaynaklanan gözlemlerin; haklı olanları ile, abartmalı olanlarını nasıl ayıracağız? Bu sorulara cevap vermek, pek öyle kolay değil.

Bir bölüm aydınımız, nostaljik özlemlerinden dolayı, «Beyoğlu'nu eski havası»na kavuşturmak düşleri peşinde, Beyoğlu'nda değişiklikler yapılmasını savunuyor. Bir başka bölüm aydınımız, töre ve erdemlerimizin korunması konusunda aşırı duyarlı oldukları için, Beyoğlu'nda değişiklikler yapılması gerektiği görüşündeler.

Örneğin, **İstanbul Belediye Başkanı Sayın Bedrettin Dalan**, bir dergide, Beyoğlu'ndaki yıkımların birinci nedeninin, trafik olduğunu; ikinci nedeninin, buraya yuvalanmış fuhuş olduğunu söyleyip, şöyle ekliyor:

«Bugün bu yıktığımız yerler genelde birer fuhuş yuvası hâlinedir. Gündüz bile oralardan yaya olarak geçmek tehlikeli hâle gelmiştir.» (1)

Fuhuşla mücadelede, yepyeni bir yol bu. Fuhuş yapılan yerlerdeki binaları yıkıp, üstüne yol yapmak. Böylece, İstanbul'da başka fuhuş yapılan yer varsa; buradaki binaların da yıkılmasından korkacak hayat kadınları ve pezevenkler, herhalde mesleklerini bırakıp, başka işlere başlarlar.

Eğer bu konuda başarılı olunursa, ahlak ve yasa dışı davranışlara rastlayacağımız başka konulara da bu yöntemi uygulayabiliriz. Diyelim, bir kurumda yolsuzluklar var, rüşvet var. Bunu yapanların iyice korkması için, yolsuzluk ve rüşvete sahne olan, o kuruma ait binaları yıkar, üstüne yol yaparız. Böylece, yolsuzluk ve rüşvetin de, kökü kazınmış olur.

Sayın **Bedrettin Dalan**, içinde fuhuş yuvaları bulunduğu için Beyoğlu'nun bir bölümünü yıkmak gerektiğini savunurken, yalnız kalmıyor. Töre ve erdemlerimiz konusunda aşırı duyarlı çevrelerle, bunların görüşlerini savunan yayın organları da aynı düşüncedeler. **«Erkekçe»** adlı dergi, **«Beyoğlu Yıkılmalıdır.»** başlığı altında şöyle yazıyor:

«Beyoğlu yıkılmalıdır... Çünkü bugün Beyoğlu, artık bu ülkede çirkefin, suçun, pisliğin ve ahlaksızlığın kaynağıdır... Çünkü bugün Beyoğlu, geceleri namuslu kadınların yanlarında erkekleri ile bile geçemeyecekleri bir iğrençliğe bürünmüştür. İstiklâl Caddesi'nden yan sokaklara atacağınız bir tek adımla, durup dururken hayatınızı kaybetmeniz mümkündür... Sarhoş burdadır, sapık burdadır, kadın satan, esrar, eroin satan burdadır, aşka gelip tabanca bıçak çeken burdadır...

«Bu pisliği temizlemenin tek yolu, Beyoğlu'nun o çirkefinin üzerinden buldozerle geçip, geniş cadde-ler açmak, çağdaş yapılar ve çağdaş işlevli işyerleri

**ve meskenlerle, irkefin barınmasının ve saklanması-
nın önüne geçmektir.» (2)**

Halk arasında, bina ve zina arasında bağ kurup; bina ve zinanın artmasını; «Kıyamet Günü»nün habercisi olarak yorumlayan bir görüşe inanların olduğunu duymuştuk. Gerçekten böyle bir inancı taşıyan kişiler varsa; sanırız, binaların yıkılarak, zinanın kaldırılması yolundaki bu görüşlere, onlar da katılacaklardır.

«Fuhuş yapanlarla ve diğer yasa dışı işleri yürütenlerle savaşmanın, binaları yıkmaktan daha değişik bir yolu bulunamaz mı?» Elbette, aklımız bu soruya takılmıyor değil. Sonra, Nazi Almanyası'nda, zararlı görüşleri içeren kitaplar yakılırken, yapıtları yakılan kitaplar arasında yer alan, psikanalizin babası **Sigmund Freud**'un, bu sırada söylediğı şu sözleri düşünüyoruz: «**Ne kadar da geliştik... Ortaçağ'da yaşasak, beni yakarlardı. Oysa şimdi kitaplarımla yetiniyorlar.**» (3)

Bizim de, çağımıza damgasını vuran düşünürlerden **Freud**'un, bu iyimserliğı paralelinde bir yorum yaparak; fuhuşla savaşırken, yalnızca binaların yıkılmakla yetinilmesinin, gelişmenin bir sonucu olduğunu düşünüp, kaygılarımızdan kurtulmaya çalışmamızda yarar var.

Bu arada, kentimizdeki büyük uluslararası otellerin yöneticilerine de, ne büyük görev ve sorumlulukların düştüğü ortaya çıkıyor. Fuhuş yapmaya yetenebilecek kimi kişiler, bu otelleri karanlık amaçlarının aracı olarak kullanmaya kalkışabilirler. Gerçek kimliklerini saklayabilir, kendilerine saygıdeğer kişiler görünüşü verebilirler. Zina ile savaşırken, binaları yıkmakla yetindiğimiz için; bu kişiler korku da duy-

maz. Ulusal servetlerimizden olan, koca otelleri yıkip, üstünden geniş caddeler geçirmemize neden olurlar. Üstelik, bu erdem yoksunu kişiler, biz onların uçkuru yüzünden güzelim binaları yıkarken; utanıp, üzüleceklerine, karşımıza geçip, kahkaha ile gülebilirler.

Beyoğlu, yalnız fuhuşun önlenmesi için, fuhuş yapılan binalarının yıkılmasıyla kurtulacağı benze-miyor. Konu ile ilgili haberler birbirini izliyor. İşte, «**Hürriyet Gazetesi**»nin, Anadolu Ajansı'na dayanarak verdiği bir haber:

«**İZMİT, (A.A.) — İstanbul Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan, 'Tarihi eserler şehir yaşantısına fayda sağlamıyorsa yıkılmalıdır' dedi. Koceli Mühendislik Fakültesi'nde dün 'Belediyecilik' konulu bir konferans veren Bedrettin Dalan, 'İstanbul'da 4700 tarihi eseri yıkarak, yerlerine yollar yapacaklarını' söyledi.**» (4)

Elbette, bu haberde bir yanlışlık olduğunu biliyoruz. Ya, Sayın Belediye Başkanı, demek istediğini iyi anlatamamış; ya, dinleyenler, iyi anlayıp, aktaramamış olacaklar. Gene de, **'fayda sağlamayan yıkılmalıdır'** biçimdeki bir düşünceyi, taşıyanlar olabilir diye ürküyoruz. «Fayda sağlamak» ne demek? Bir vazonun, üzerindeki çiçek deseni fayda sağlar mı? Bülbül sesinin faydası var mıdır? Gerçi, Eskimolar'ın, yaşlanan aile büyüklerini, artık fayda sağlamadıkları için, buzların üstünde ölmeye bıraktıklarını bir yerlerde okumuştuk. Göçebelerin de, faydasız ağırlıkları taşımadıklarını biliyoruz. Ama bunun bir anlamı vardır. Örneğin, zorunlu olmayan ağırlığı taşıyan göçebeler, onlara güvenlik sağlayan hızlarını yitirirler. Düşmanlarına, kolayca av olabilirler. Çok şükür, gö-

çebe değiliz, böyle zorunluluklarımız yok. Tarihi eserler, bize ağırlık vermiyor. Somut faydalarının olması da gerekmiyor.

Bu arada, «**Sanat Olayı**» adlı dergide, Sayın Döner, şöyle diyerek bizi duygulandırıyor:

«Birtakım insanlar İstanbul'u, tarihini, İstanbul Belediyesi'nden, veya Belediye Başkanı'ndan daha çok seviyorum diye ortaya çıkmasınlar. Hata ederler, kimse de onlara inanmaz.» (5)

Ne mutlu bize. Belediye Başkanı'nın, kıskançlık göstererek sevdiği bir kentte yaşıyoruz. Dileriz kimse, bu konuda çizmeyi aşıp; kentimizi, Sayın Belediye Başkanı'mızdan daha çok sevmeye kalkışmaz. Böylece, konu ile ilgili önlemler alınması zorunlu olmaz.

Gerçekten, Sayın Döner'in, Beyoğlu'na sevgi duyduğunu kabullenmemek zor. Çünkü, «**Sanat Olayı Dergisi**»nin, Yayın Danışmanı Atilla İlhan, bakınız konuya nasıl bakıyor:

« 'Eski İstanbul yıkılıyor, mahvoluyor' diye düşünenler var. Mahvolan Pera'dır. Pera'nın da Türklükle alakası yoktur. Bana kalırsa bunların yıkılmasında hiç sakınca yoktur. Zaten buraların tamamı Ermeni mimarlar tarafından yapılmıştır. Batı tarzında eserlerdir. Tanzimat ve Meşrutiyet zamanı yapılarıdır. Dikkat edilirse Ermeni ve Fransız mimarisinin isimleri okunur. Tamamı taklit yapılarıdır. Yıkılması çok büyük bir kayıp değildir. Esaret zamanının eserleridir. Bir Hindistan'da nasıl İngiliz yapısının önemi yoksa, Osmanlı Bankası'nın, Düyun-u Umumiye'nin Genel Müdürleri'nin, yabancı yatırımların Türk temsilcilerinin oturduğu, Yahudi ailelerinin barındığı ve özellikle fuhuş yuvası olarak kullanılan bu yerlerin korunması gereksizdir.

«Yani tamamen yabancılara oturduğu Osmanlı Devleti içerisinde Avrupa'yı andıran bu yerler Türk kültürünün ürünü değildir.» (6)

«Güneş Gazetesi»nin bir soruşturmasına, Sayın **Attilâ İlhan**'ın verdiği bu cevap, kafamızı karıştırmıyor dersek, yalan söylemiş oluruz. Ermeni ve Fransız mimarisinin isimleri okunan yapıların tamamını «Türk Kültürü'nün ürünü» saymayıp yıkmak, pek akılcı değil gibi geliyor. Sanırız, Sayın **İlhan**'da, böyle demek istemiyor. Bunun tersini düşünersek, **Sultan Abdülmecid** tarafından mimar **Garabet Amira Balyan** ve oğlu **Nikoğos Balyan**'a yaptırılan **Dolmabahçe Sarayı**'nı ne yapacağımızı bilemeyiz. **Dolmabahçe Sarayı**'nı, ister, kimi uzman çevrelerin ileri sürdüğü gibi, «Rönesans ve Barok kırması bir üslûpla» yapılmış bir yapı (7) sayalım; ister, konunun uzmanı bir bölüm kişinin ileri sürdüğü gibi, «yerellik, özgünlük ve Osmanlı geleneğine bağlı bir espri ve sağlamlık» taşıyan bir yapı (8) sayalım; Türk (ya da Osmanlı) Kültürü'nün (belli bir dönemdeki) ürünü olmadığını söylemek mümkün olur mu? **Sarkis Bey Balyan**'ın yaptığı **Beylerbeyi Sarayı**; (9) **Nikoğos Balyan** tarafından yapılan **Dolmabahçe Camii** (10) ve **Ortaköy Camii** (11) hangi kültürün ürünü olabilir?

Kaldı ki, sahibi olduğumuz İstanbul'da ve tüm topraklarda üretilmiş tarihi yapıların tamamı bizimdir. Bunları korumak, hem kendi kültür ve uygarlığımıza; hem de evrensel kültür ve uygarlığa karşı görevimizdir, borcumuzdur.

Dileriz Sayın **İlhan**, bizi de; T.R.T. nin «Yarın Artık Bugündür» dizisinde, kimi örneklerini ibretle izleyip, hep birlikte çok eleştirdiğimiz, ulusal olmayan (gayri milli) aydınlarımız arasına sokmaz. Kusurumuz

varsa, hoşgörüsünü esirgmeden, bizi aydınlatır. Daha önce de belirttiğimiz gibi; biz, Sayın İlhan'ın bu sözleri, başka bir amaçla söylediğine, ya da yanlış anlaşıldığına inanıyoruz.

Beyoğlu'nun (Pera'nın ve Galata'nın) kişiliğine damgasını vuran, çeşitli kültürleri bir potada karıştırıp, yoğurma özelliğinin; zaman zaman (Sayın İlhan'ın değilse de) çeşitli aydınların tepkisini çekmiş olduğu, görmeden geçilemez bir gerçektir.

Yalnız Doğulu aydınlar değil, bir bölüm Batılı aydınlar da aynı tepkiyi duymuşlardır. Bunlardan biri de, 1807 yılında İstanbul'a gelen ve bu sırada Beyoğlu'nda kalan ünlü Fransız yazarı, **François René Chateaubriand**'dır. Kendisi gezi izlenimlerini şöyle anlatıyor :

«İstanbul, dünyanın en güzel yeridir, diyenler hiç de mübalağa etmiyorlar.

«Galata'ya yanaştık: karaya çıkar çıkmaz rıhtımlardaki canlılığa, hamallar, tüccarlar, denizciler kalabalığına baktım; bu adamlar, renk renk yüzleriyle, ayrı ayrı dilleriyle, giyimleri kuşamlarıyla, başlıklarıyla, sarıklarıyla, Avrupa ile Asya'nın her bucağından iki dünyanın sınırındaki bu şehirde oturmaya geldiklerini haber veriyorlardı. ... Gözlerinize hiçbir sevinç alâmeti, hiçbir mutluluk belirtisi çarpmaz: karşınızda gördüğünüz millet, bir millet değil, hoca'nın göttüğü, yeniçerinin boğazladığı bir sürüdür. ...

«.....

«... İstanbul'dan çıktığıma pek memnundum. insanın, içindeyken yaşadığı duygular, şehrin güzelliğini bozuyor: insan, bir zamanlar bu yerlerde yalnız Bizans İmparatorluğu Rumlarının oturduğunu, bugün ise şehri [sic] Türkler elinde olduğunu düşününce milletlerle yerler arasındaki bu karışıklıktan irkiliyor. (12)

Chateaubriand'ın yazısından, açıkça anlaşıldığı üzere, kenti önce güzel buluyor. Ama, kendi deyişiy-le, «milletlerle yerler arasındaki bu karışıklığı» düşününce; duyguları, kentin güzelliğini bozuyor. Oysa, kenti güzel kılan, belki de; gene kendi deyişiy-le, «iki dünyanın sınırındaki bu şehir»in, iki dünyanın sınırında olmasından doğan karışıklıktı.

Neyse ki, Chateaubriand'ın elinde yetki yoktu. Yoksa, Beyoğlu günümüzden 180 yıl önce yıkılabilirdi.

1453 yılında, İstanbul'u Bizanslılar'dan, Galata'yı Cenevizliler'den alan, Fatih Sultan II. Mehmed'in; o sıradaki tartışılmaz ve karşı konulmaz gücüne karşın, hiçbir yapıyı, 'kültürüne yabancı olduğu' gerekçesi ile yıkmadığı açıktır. Kuşku yok ki, Sultan'ın bu davranışı, edindiği kültürün yüksek niteliğinden ve sağlamlığından kaynaklanmıştır. Yüksek nitelikli hiçbir kültür, kendisine yabancı saydığı yapıları yıkarak, kimliğini kanıtlamaya kalkışmaz.

Kaldı ki, Beyoğlu'nda Türk Kültürü'nün ürünü olmayan yapıları yıkmayı kabul etsek bile; bunları ayırmakta acele etmeyip, inceden inceye araştırma yapmak gerekir. Yoksa arada, Türk Kültürü'nün çok önemli değerlerini yanlışlıkla yıkabiliriz ki, sonunda pişmanlık fayda etmez. Çünkü, kimi zaman, kimin ne olduğunu anlamak, bayağı zor oluyor.

Örneğin, İlyada ile Odysseia'nın yazarı **Homer** kimdir? Kimi güvendiğimiz kaynaklar, kendisinin Grek olduğunu ileri sürüyorlar. Bunlardan biri olan **«Meydan Larousse»**, konu ile ilgili maddeye şu cümle ile giriyor: **«HOMEROS, eserleri günümüze kadar gelen ilk ve en büyük Yunan destan şairi.»** (13) Buna karşılık, «Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Dairesi» tarafından, ciddi bir emek mahsulü bulunup; ge-

ne aynı bakanlığın «Yayımlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğü» uzmanları tarafından, «Dışişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve diğer ilgili Devlet Daireleri mensuplarını, bu konuda aydınlatıcı mahiyette bulunduğu sonucuna» varılan; (14) **Selâhattin Sâlışık**'ın, «Türk - Yunan ilişkileri tarihi» ile ilgili yapıtında, yer alan şu satırlara bakınız : «**Talas, Demokrit, Heraklides, Hipokrites, Pithagoras, Omeros'un** [sic] **asılları Türktür. ... Meşhur âlim Homer'in asıl adı Ömer'dir.**» (15)

Görülüyor ki, görüşler çelişkili. Üstelik, «Homer» in gerçek adının «Ömer» olduğunu bilmeden, yapıtlarını Türk Kültürü'nün ürünleri arasından çıkarırsanız; gerçeği öğrendiğiniz zaman, bunları yeniden Türk Kültürü kapsamına almak, çok zor olmaz. Ama yanlışlıkla, koca yapıları, Türk Kültürü'nün ürünü değil diye yıkarırsanız; gerçek ortaya çıktığı zaman, bunları yeniden yapmak, pek kolay olmaz. Akla, Türk Kültürü'nün ürünü iki Atasözü geliyor:

«Atılan ok geri dönmez.» «Son pişmanlık fayda etmez.»

Bir nokta daha var. Diyelim, Tarlabası'nda hiç Türk Kültürü'nün ürünü olarak doğmuş yapı yok. Bu yapılarda oturanların büyük çoğunluğunu da, hayat kadınları, sapık erkekler gibi kişiler oluşturuyor. Biz gene de, yalnızca Türk Kültürü açısından bir değerlendirme yaparak, konuya başka hiçbir yönüyle bakmadan düşünsek bile, bu yapıların yıkılmasını doğru bulmayız. Neden bulmayız? Çünkü, biliyoruz ki, Türk Kültürü'ne önemli yapıtlar kazandıran, bir bölüm sanatçımızın yaşamında, Tarlabası'nın belli bir yeri vardır. Örneğin, Sayın **Attilâ İlhan**'ın, «Sisler Bulvarı» adını taşıyan ünlü şiir kitabında yer alan şiirle-

rini, Ocak 1948 de, Tarlabası'nda yazmaya başladı-
ğını biliyoruz. Şuradan biliyoruz ki, kitabın ikinci bas-
kısında, bu açıkça yazılır. (16) (Üçüncü baskıda, her
nedense bu durum belirtilmemiştir.) (17)

Dünya bu, yıllar geçer, kuşaklar değişir. Günün
birinde bir meraklısı çıkar, (eğer yıkmamışsak) Tar-
labası'nda, artık bir sokağın köşesine mi olur, bir
evin duvarına mı bilemem; bir yazı yazdırır, astırır.
«Ünlü Türk ozanı Attilâ İlhan, şiirlerinin bir bölümü-
nü burada yazdı.» gibilerinden bir yazı. İşte o gün,
bize kalırsa, Tarlabası salt bu nedenden dolayı; ge-
leceğin genç edebiyat meraklılarının gözünde, Türk
Kültürü açısından bir önem taşıyacaktır. Bunlar duy-
gulanarak birbirlerine şöyle diyeceklerdir: «Şuraya
bak... Attilâ İlhan gençliğinde burada yaşamış.»

Beyoğlu'nu yıkmak isteyenler, ya da yıkılmasın-
da sakınca görmeyenler arasında yer alan, bir baş-
ka bölüm aydınımızın gerekçesi ise; burayı bir azın-
lık kompradorluğunun simgesi olarak görmeleridir.
Sayın İlhan Berk'in «Güneş Gazetesi»nde yayımla-
nan şu cümlesi, bu görüşü özetlemektedir: «Eski
Beyoğlu dediğimiz, bir azınlık kompradorluğu, bir
talan, haraç dükalıdır. Bu ise hiçbir çiçeği büyüte-
mez.» (18)

Görülüyor ki, Beyoğlu çeşitli nedenlerle yıkıl-
mak isteniyor. Kimisi, üstünden otoyol geçirmek için
yıkamak istiyor. Fuhuşu önlemek için yıkmak isteyen-
ler, Türk Kültürü'nün ürünü olmadığı için yıkmak is-
tleyenler var. Yıkamak isteyenler, yıkmak konusunda
anlaşmakla birlikte; gerekçeleri birbirinden çok de-
ğişik. Azınlık kompradorluğunun simgesi, bizim hal-
kımıza yabancı diye yıkmak isteyenler olduğu gibi;
bunun tam karşıtı bir görüşle; sokaklarda kebabçı-

lar, lahmacuncular açıldı, bunları temizleyelim diye yıkmak isteyenler var.

Beyoğlu zor durumda... «Eski havası»ndan dolayı, bize yabancı diye yıkmak isteyenlerin elinden kaçsa; «yeni havası»nı beğenmeyip, «eski havası»na kavuşturmak isteyenlerin eline düşüp yıkılacağı beñziyor.

Örneğın Sayın **Sadri Alışık**, «**Erkekçe Dergisi**»ne şöyle söylüyor :

«Bir zamanlar susam, parfüm kokan Beyoğlu şimdi lahmacun kokuyor.

«Çocukluğumuzda 'Beyoğlu'na çıkmak' diye bir söz vardı. Beyoğlu'na çıkılacağı zaman olay olurdu. Babamız yeni elbiseler yaptırır, tıraş olur, en şık, en bakımlı halimizle Beyoğlu'na giderdik. ...

«Eğer Beyoğlu'na eski havası yeniden kazandırılacaksa, trafiğe kapatma, Tarlabası'nda yıkımlar yapma gibi önlemler alınabilir.» (19)

Doğrusunu isterseniz, «Beyoğlu'nu eski havasına kavuşturmak», çok yandaşı olan bir özlem. Pek çok aydınımız, bu soylu düşü gerçekleştirmek istiyor. Bir yandan, bu düşü gerçekleştirmek için tasarılar hazırlanırken; diğeryandan, «Eski Beyoğlu»nun çok soylu ve incemiş olduğu ileri sürülen, yaşam biçiminden söz ediliyor. Bu konuda öyle abartmalı anlatımlar var ki, akla sorular takılıyor. Konuyu böyle sine abartanlar, gerçekten **«Eski Beyoğlu»**nun, ileri sürdükleri biçimde soylu ve incemiş olduğuna inanıyorlar mı? Yoksa amaçları, burada yaşamaktan dolayı, kendilerine; üstü örtülü, aristokratik bir övünme payı mı çıkartmak?

Bu arada, bir bakıyıcısunuz; gazetelerde, dergilerde, «Beyoğlu'nu, eski havasına kavuşturmak

amacı ile», yarışmalar düzenleniyor. Bunlara «Güzel Beyoğlu» diye adlar veriliyor. (20)

Yalnızca iyi niyetle yola çıkılmasından, kaygı duymamak, elde değil. En az 1700 yıllık bir tarih birikiminin üstünde oluşan Beyoğlu, yalnız iyi niyet ve gayretle, «**eski havası**»na kavu maz. Yalnızca iyi niyet, korkulur ki; Beyoğlu'nun, komik ve  zen-tili bir panayır alanı hâline getirilmesine yol a a-bilir.

Bu kaygıların gerçekleşmemesi dilenir. Ama, bu kaygılar, tasalar, temelsiz değildir. Bunları hak-lı kılan örnekler saymakla bitmez.

 şte : **Bayezid Meydanı.**

 şte : Otuz yıldır sürekli düzenlediğimiz, **Haliç'in**, İstanbul yakasındaki ağzı. **Ya iskelesi**, **Eminönü Balıkpazarı**, **Zindan Kapısı** ve çevreleri ne oldu? **Limon Han** nerede?

Daha 1984 yılı yazında, **Limon Han** ayaktaydı. Daha ilerideki **Venedik Evi** de.

Otuz yıldır düzenlediğimiz, Haliç'in İstanbul ya-kasındaki a zının son şekli nedir? Bir bölümü  ayır oldu, bir bölümü de park, Böylesine eski bir kentin, 2600 yıllık limanının ağzında durup, Haliç'e bakmak istediğiniz zaman,  ayırd  durmak, güzel olmaz. Uyumlu olmaz... K  ıthane'den, Haliç'e bakıldığı za-man,  ayırd  durmak uygundur ve uyumludur. Lima-nın a zından, Haliç'e bakıldığı zaman, gözler  ev-rede; Venedikliler'den, Cenevizliler'den, Bizanslılar'dan, Osmanlılar'dan kalma yapıların bulunduğu, dar sokakları arar.

Her eyi yıkıp, aklımızın erdi i kadarı ile, daha g zeli i yapmak zorunda değiliz. Daha güzelini ya-pacaksak, boş alanlar bizi bekliyor. Yapacaklarımızı,

boş alanlara yapabiliriz. Mutlaka eskiyi yıkıp, eskinin üstüne yapmak gerekmez.

Sorunu yalnız mimari boyutlara indirmek, yanlış olur. Hani Eminönü Balıkpazarı'nın, ünlü balık meyhaneleri? Hani laternalar çalınan dükkânlar?

Örnekler, insanı karamsarlığa düşürecek kadar çoktur. Bunlardan biri de **Kalamış Sahili**'dir. Eğer tuvaleti dahi olmayan bir alana, park demek uygun olursa, orası da park oldu. Tuvaleti dahi olmayan bir yere park denilemez diye düşünürseniz, Kalamış Sahili'ne de bir çayır yapıldı diyebilirsiniz.

«Beyoğlu'nu eski havasıyla kavuşturmak», zararsız ve güzel bir özlem. Ancak, bu amaçla eyleme geçilecekse, özen gerekir. Bunun için, belli bir kültür birikimine sahip olmak; bundan da önemlisi, yürekli bir biçimde, «**Eski Beyoğlu**»nun tanımını yapmakla yola çıkmak zorunludur. «Bunları sonra düşünürüz, ne yapılırsa, o da kârdır.» deyip; işe, sağı solu yıkmakla başlarsak, Beyoğlu «**eski havası**»na kavuşmaz. Tam tersi, hâlâ, Beyoğlu'nu, Beyoğlu yapan, eskiden kalma ne varsa; bunlar da silinir, yitip gider.

«Beyoğlu zor durumda» demiştik. Belki O'na ufacık bir yardımımız olabilir. «Eski havası»na kavuşması için değil de, «eski hava»dan kalanların elden çıkmaması için; anlatıla anlatıla bitmeyen bu «eski hava»nın, nasıl olduğunu araştırabiliriz.

III — BEYOĞLU'NUN «ESKİ HAVASI»

Böylesine özlemle anılan «Eski Beyoğlu»nun ve onun «eski havası»nın, nasıl olduğunu merak etmek elde değil. Şimdi, yeniden, gerisin geriye getirilmek istenen nedir? İnsan haklı olarak, önce bunu anlamak istiyor.

Evet anlaşılıyor; herhalde, bugün «Halâs Sokak» adını alan, eski genelevlerin ünlü mahallesi «Abanoz Sokağı»nı, kimse gerisin geriye getirmek istiyor olamaz. Tam tersi; Beyoğlu'nun eski iki genelev mahallesinden, Galata'da hâlâ etkinlik içinde olanı bile, ortadan kaldırılmak isteniliyor.

Aslında herkes biliyor ki, İstanbul'un iki ünlü genelev mahallesi de, eskiden Beyoğlu'nda bulunuyordu. Bunlardan «Abanoz», artık yok. Oysa bu sokak, nice erkeğin gizli anılarında, silinmez bir yere sahiptir. Binlerce delikanlı, erkekliklerini ilk kez burada kanıtlamış, sonra gidip şerefe bira içmişlerdir. Bir bölüm talihsiz kişiler de, sünnet olup, pantolon giymenin, erkek olmak için yetmediğini, burada kavramışlardır. Ama bütün bunlar, «Beyoğlu'nun eski havası»na yakışmayan kötü anılardır. Haklı olarak, kötü anılardan kalan izleri bile silmek istiyoruz.

Peki, «Beyoğlu'nı kavuşturmak için», yarışma-

lar düzenlediğimiz bu «eski hava» nedir? **Avnî** mahlası ile şiirler yazan, **Fatih Sultan II. Mehmed**, «**Beyoğlu'nun eski havası**»nı şöyle anlatmış :

**«Bağlamaz Firdevs'e gönlünü Galata'yı gören
Kâfir olur ey Müselmanlar, o tersayı gören»**

Bilindiği gibi, «**Firdevs**» : (Cennet Bahçesi); «**Tersa**» : (Hristiyan kadın) demektir. **Bizans'ın Fatih**i, boyun eğdirmiş olduğu **Cenevizli Galata'yı**, Hristiyan bir kadına benzetmektedir. O'nu görenin, duyduğu hayranlıktan kâfir olacağını, böylece, Cennet Bahçesi'ne gitmek umudundan vazgeçeceğini söyleyerek; çağının sanat anlayışı içinde, abartmalı bir biçimde, Galata'nın güzelliğini övmektedir.

Burada, **Fatih Sultan II. Mehmed'in**, **Beyoğlu'n**dan değil, **Galata'dan** söz ettiğini düşünenler olabilir. Ancak ileride «**Beyoğlu'nun Kısa Geçmişi**» başlıklı bölümde ayrıntılı bir biçimde açıklandığı üzere; **Galata**, **Osmanlı Devleti'ne** boyun eğdiği **1453** yılında, yalnız **Galata'yı** değil, aynı zamanda bugünkü **Galatasaray'a** kadar uzanan ve adına «**Pera**» denilen, bölgeyi de kapsamaktadır.

Aynı **Galata için**, **1922 yılında** **İstanbul'da** gazeteci olarak bulunan ünlü yazar **Ernest Hemingway**, o yılın **30 Eylül günü**, **The Toronto Daily Star Gazetesi'nde** yayımlanan yazısında şöyle demektedir:

«Limandan yukarı çıkan yoluşun orta yerindeki Galata semti, Barbary Coast'un en dehşetli günlerine taş çıkartacak kadar düşük bir yer. Her milletin ve bütün Müttefiklerin askerleri burada kurulu tuzığa düşürülüyor.» (21)

Galata bu kez, eskiden **San Francisco** kentinin, yasaların uygulanamadığı, kumarhane ve batakhanelerle dolu kıyı kesimi olan «**Barbary Coast**»a (**Barbarlık Kıyısı**) benzetilmektedir.

Görüldüğü gibi, Beyoğlu, tarihinin iki ayrı anı-
da, iki ayrı biçimde tanımlanmaktadır. İnsan merak
edip, soruyor: Beyoğlu'nu tarihinin hangi çağındaki
«**eski havası**»na kavuşturmalı?

Fatih Sultan II. Mehmed çağındaki havayı geri
getirmek mümkün değil. Hepsinden önce, o çağda
burada yaşayanların büyük çoğunluğu Türk değil.

Galata'nın, Fatih'e boyun eğmesinden önce, bu-
rada yaşayanların tamamına yakını, Bizanslı bile de-
ğil. Büyük çoğunluk Latin ve Katolik. İçeride, bırakın
camiyi, Ortodoks kilisesi bile yok.

Galata'nın, Fatih'e boyun eğmesinden sonraki
havası da, geri getirilmesi mümkün olmayan bir «**es-
ki hava**». Evet, Galata, Osmanlı Devleti'ne boyun eğ-
miş ama, ayrıcalıkları olan Cenevizliler, kentin ticari
ve kültürel yaşamına egemen. Osmanlılar'a boyun
eğdiği tarihten yirmidört yıl sonra, yani 1477 yılında,
ileride «Beyoğlu'nun Kısa Geçmişi» başlıklı bölümde
ayrıntıları görüleceği üzere, kentte yaşayanların üç-
te ikisi Hristiyan.

Ernest Hemingway'in sözünü ettiği, Mütareke
İstanbulu'nun Beyoğlu ve Galata'sı ise; dünyanın
gelmiş geçmiş batakhanelerinden en ünlülerini ba-
rındırmış olan «Barbary Coast»dan bile düşük bir
yer olarak anlatılıyor. Bu da, geri getirilmesi isteni-
lecek, çekici bir «**eski hava**» olmasa gerek.

İnsanın aklına, **Hemingway**'in, ülkemizi sevme-
diği ve küçük düşürmek istediği ihtimali geliyor. Bu
kez, aynı yıl, yani **1922 yılında, Balıkhane Nazırı Ali
Rıza Bey'in, Peyam Sabah ve Alemdar** gazetelerinde
yayımlanan gözlem ve anılarına başvuruyorsunuz.
Kendisi geçen yüzyılın son çeyreği ile, bu yüzyılın ilk
çeyreği İstanbul'u hakkında değerli gözlem ve anı-
ları olan bir kişidir.

Daha sonra, «Bir Zamanlar İstanbul» adı ile kitap hâline getirilen bu gözlem ve anıların, «Galata ve Beyoğlu Alemleri» başlıklı bölümünü açıp; Balık-hane Nazırı Ali Rıza Bey'in bu konudaki gözlem ve anılarını okumaya başlıyoruz :

«Bir tarafta, Galata ve Beyoğlu taraflarında kumarhaneler ve şehveti gıcıklayıcı resimlerle süslenmiş gazinolar, balozlar, kafeşantanlar yavaş yavaş açılmakta ve bunlar sabahlara kadar açık bulundurulmakta idi,

«... Yerli ve ecnebi karılarla dolu genelevler gündün güne çoğaldı. Hele Karnaval zamanları Galata ve Beyoğlu taraflarına akan bir âvareler seli hasıl oldu. Konak ve kira arabaları etrafa zifoslar saçarak son hızla gençleri o taraflara taşırlardı.

«... Zengin gençler servetlerini, aylıkçı takımı maaşlarını, esnaf ve işçi güruhu kazançlarını hep Galata ve Beyoğlu alemlerine sarfettiler.» (22)

Ali Rıza Bey, batılı biçimde yaşamayı yadırgamış olabilir. Belki de, Tanzimat gerçekten, Beyoğlu'nu böyle bir ahlaksızlık yuvası hâline sokmuştur. Zaten, ülkemiz aydınlarının büyük çoğunluğu, uzun yıllardır her konuda ayrılırken, Tanzimat'ı suçlamakta birleşmiyorlar mı? Bir bölümü, manevi kötülüklerin kaynağı olarak Tanzimat'ı gösterirken; diğer bölümü de, Tanzimat'ı, sanayileşmemizi önlemiş olmakla suçlamıyor mu? O hâlde «Beyoğlu'nun eski havası»nı, bir de Tanzimat öncesi tarihlerde aramakta yarar olabilir.

Bu çağla ilgili olarak, elimizde çok önemli bir Türkçe kaynak var. Türk Dili'nde yazılan ilk roman olarak kabul edilen, «Temaşa-i Dünya ve Cefakâr-u

Cefakeş». (*) Bu kitapda, Kulalı bir gazeteci olan yazarı **Evangelinos Misailidis**'in, Tanzimat öncesi çağla ilgili bilgi, anı ve görüşlerini buluyoruz.

Bir Hristiyan Osmanlı olan **Evangelinos Misailidis**, Tanzimat öncesi Beyoğlu'nda, Dört yolağı'nda (bugün İstiklâl Caddesi ile, Asmalı Mescit ve Kumbaracı Yokuşu sokaklarının birleştiği yer), Yeniçeri

(*) «Seyreyle Dünyayı» (Temaşa-i Dünya ve Cefakâr-u Cefakeş) adı ile Robert Anhegger ve Vedat Günyol tarafından hazırlanarak, Latın Harfleri ile yayımlanan bu roman, Karaman Türkçesi dediğimiz dil ile yazılmıştır. Bu dilin yüzde doksandokuzu, belki de fazlası Osmanlıca, geri kalan bölümü Rumca'dır. Grek Alfabeti ile yazılır.

Bilindiği gibi, bu dili kullanan ve Ortodoks Dini'ne bağlı kişilere Karamanlı denilirdi. Karamanlılar, Rumca adlar kullanırlar; ancak soyadlarındaki «oğlu» ekiyle, diğer Rumlar'dan ayrılırlar.

Karamanlılar'ın kökeni tartışmalıdır. Türkçe konuşan Grek kökenli kişiler oldukları ileri sürüldüğü gibi, Ortodoks Dini'ni kabul etmiş Türk kökenli kişiler olduğu da savunulur. Bu ikinci görüş, akla çok daha yakın gelmektedir. Bunların, Bizans çağında, Bizans'ın hizmetine giren Türk kökenli kişiler olduklarını sanıyoruz. Çünkü, tarih tanıktır ki, insanlar dinlerini, dillerinden önce değiştirmişlerdir. Dil değiştirmek için çok daha uzun bir zaman süreci gerekmesinden dolayı, her zaman, dilden önce değişen, din olmuştur.

Daha sonra, Osmanlılar'ın egemenliğine giren topraklarda yaşayan Karamanlılar'ın; Osmanlılar'ın Hristiyan uyruklarına gösterdiği hoşgöründen dolayı, İslam Dini'ne geçmek gereğini duymadıklarını sanıyoruz. Siyasal olarak, Osmanlılar'ın egemenliğine girdikten sonra, dillerini değiştirmek için ortada bir neden de kalmamış olduğundan, dillerini korumuşlardır.

Ancak Karamanlılar hakkındaki bu görüşler, fazla taraftar bulamamış olacak ki; Lozan Antlaşması sonucu, Türkçe konuşan bu kitleler, diğer Anadolu Ortodoksları olan Rumlar gibi, Türkiye'yi terketmek zorunda kalmışlardır.

Karakolu'nun Ağası ile, arasında geçen bir olay sırasında; tevkif edilmekten, ancak başındaki şapka-
dan dolayı, Avrupalı sanılmasıyla kurtulduğunu şö-
le anlatmaktadır :

«... bizi tevkif edeceği sırada, 'Ey Ağa, aklını başına topla, ben Fransız tercümanı Coani Favini'nin oğluyum, hakkında protesto ederim' dedim ise, Yeniçeri ağası bir pot kırmamak (kırmak?) korkusu ile yakamı bıraktı. Bereket versin şapkaya.

«O asırda Yeniçerilerden halk rahat edemediğinden, çokları mahsus başlarına şapka koyup, tatlısu frengi olurlar idi. Ve hükümet tarafından layıkı ile dikkat olunmadığından, niceleri kesb-i himâyet eylemişler (korunmuşlar) idi.» (23)

Çağımızda hiç kimsenin, İslam-Hıristiyan tüm Osmanlılar'ın, ancak Avrupalı sanıldıkları zaman saygı gördükleri böyle bir «Eski Beyoğlu»nu geri getirmek isteyeceğini düşünemeyiz.

Nitekim, **Misallidis**, Tanzimat öncesi İstanbul'u anlatırken şunu söylemektedir :

«Vasfını ettiğimiz vukuatın asrında Yeniçeriler o derece azdılar ve o derece şirazeden (çığrından) çıkmışlar idi ki, hattâ iktiza-i halde (gerektiğinde) ocağın kazganlarını dahi alay ile kaldırılıp (kaldırıp), kâffe-i Yeniçeriler ayaklandığı vakit, hükümet dahi haklarından gelemeyip, her ne ki teklif ederler ise, icrasına mecbur idi.

«Bir âdem hanesinden taşra çıktıkta, akşama dönüp dönmeyeceğini bir Allah bilir idi. Halkın ne ırzı, ne malı, ne de canı tēminat tahtında idi...» (24)

Kuşku yok ki, İslam olsun, Hıristiyan olsun, tüm Osmanlılar'ın, hatta zaman zaman Osmanlı Sarayı'nın çekindiği Yeniçeriler'in, bu başıbozukluk çağa-

rındaki, terörün egemen olduğu «Eski Beyoğlu»; özlenen ve geri getirilmek istenen «Eski Beyoğlu» değildir.

Acaba, Galata'nın, Fatih Sultan II. Mehmed tarafından alınıp, uzun süre Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetiminde yaşadıkta sonra, İmparatorluk'un henüz gerileme dönemine girmeden önceki durumu nasıldı?

«Sandalla, ya da yelkenli kayıklarla geçilen Galata'da oturan halkın çoğunu Hristiyan tacirler, Rumlar, İtalyanlar ve başka uluslar oluşturuyor. Fransa ve İngiltere krallıklarının elçileri, Venedik ve Ragoza cumhuriyetlerinin balyozları (elçileri) ve başka ulusların temsilcileri bu kentte konaklar.» (25)

XVI. Yüzyıl'ın sonlarında, İstanbul'da bulunan Alman - Avusturya İmparatoru II. Rudolf'un olağanüstü elçilik kurulunda görevli bulunan **Baron Wenceslaw Wratislaw**, Galata'yı böyle anlatmaktadır.

Yeniden geri getirilmesi çok zor bir Galata ile karşı karşıya olduğumuz açık. Öyle anlaşıyor ki, 150 yıllık Osmanlı egemenliği sonunda, **XVII. Yüzyıl** başlamak üzereyken, Galata'nın nüfus yapısı, İstanbul'dan ayrılıklar göstermeyi sürdürmektedir. Bunun yeniden gerçekleştirilmesinde karşılaşılabilecek zorlukların altedilemezliği bir yana; **Baron Wenceslaw Wratislaw**'ın anılarında yer alan şu satırları da, yabana atamayız :

«Bu sıralarda İstanbul'da korkunç bir veba salgını hüküm sürüyordu. ... kimi evlerden iki, üç, hatâ dört cenazenin birden çıktığını görüyorduk.

«Bu pis ve korkunç hastalık bizim konağa da pençesini uzatmış, ... içimizden altı kişinin canına kıymıştı. Ölenlerin Galata semtinde gömülmesine

izin verilmişti. Cesetler üç dört adam tarafından taşınmıştı. Galata'da altı manastırları olan Fransisken Rahipleri gömme törenini yerine getirmişlerdi.» (26)

Elbette, Beyoğlu'nu «eski havası»na kavuşturmak için yapılan yarışmalar sonucunda; birisi kalkıp da bu tabloyu çizerse, kendisine ödül vereceğimizi beklemesin. Çağdaş tıp, bizi veba salgınlarından korumaktadır ve bundan dolayı sevinç duyuyoruz. Çağımızda yaşamayı bırakıp, o günlere dönmek isteyen, kim olabilir?

Kaldı ki, Galata'yı Beyoğlu saymayan, yalnızca önceleri Pera denilen, Galata'nın üstünde ve ötesinde yer alan yörenin, gerçek Beyoğlu olduğunu savunan kişiler de vardır. Bunlar, Galata'nın, özlemle andığımız «Eski Beyoğlu» ile ilgisinin olmadığını ileri sürmektedir.

Gerçi bu görüş, doğru olamaz. Beyoğlu'nun, Galata'nın üstünde yer alan bölümü, Galata'dan ayrı bir kökten ortaya çıkmamıştır. Tam anlamı ile Galata'nın köklerinden türemiştir. 2 Ağustos 1831 günü yaşanan büyük Galata yangınından sonra, Galata'da barınan yabancıların ve Osmanlılar'ın bir bölümü, yeni yapılarını buraya kurmuşlardır ama; burada yaşamaya başlayanlar, daha önce Galata'da yaşayan kişiler olmuştur. Yaşam biçimi de, Galata'da yaşananın devamıdır. Gene de biz, özlenen «eski hava»nın Galata'da değil, yukarıda yer alan bölgede yaşandığını öne sürebilecek kişilerin isteklerine göre bir araştırma yapmayı deneyelim.

Bu bölgenin, yani o günlerdeki «Pera», bugünlerdeki «İstiklâl Caddesi ve çevresinin», elle tutulur biçimde ortaya çıktığı; yeni, görkemli yapılara kavuştuğu günlere döndüğümüz zaman; bu günlerin

«Tanzimat Çağı»na denk geldiğini görürüz. Bu günlerin Beyoğlu'sunu, **Misailidis** şöyle anlatmaktadır:

«Filhakika o hafta İstanbul'un artık karnaval haftaları hulul etmiş (gelmiş) olmakla, herkes geceleri def-i gam etmek üzere Beyoğlu'nda maskeli maskesiz balolara Tavşan balolarına ve derneklere ve tiyatrolara gitmeğe başladılar.

«... bu haftalar zarfında olan sefahat ve haşarılık ve terk-i edep (edep dışı haller) hiçbir vakit olmaz. Hükümdaran böyle edebiyat ve ahlâkiyeti ihlal edici (bozucu) sebepleri def-ü izale etseler pek hoş olur idi, ancak medeniyetin iktizası (gereği) böyleymiş, derler. Vay gidi medeniyet vay.» (27)

Görülüyor ki, özellikle Beyoğlu'nun eski karnaval günlerindeki yaşamı, aydın bir kişi olan **Misailidis**'i rahatsız etmekte, yöneticilerin bu durumu önlemesi gerektiğini savunmaktadır. Aynı kitabın, bir sonraki sayfasında, Beyoğlu'nun o çağda çok yaygın olan baloları için şöyle yazmaktadır :

« ... umumi balo tabir ettikleri Kızılbaş ocağına ... » (28)

Bu arada, **Misailidis**'in, saygıdeğer kişiler tarafından, güçsüzlere yardım amacı ile düzenlenen baloların; bu balolardan ayrılması gerektiğini savunduğunu, belirtmek zorundayız. Öyle anlaşıyor ki, çağın siyasal ve ekonomik güç sahibi kişilerinden bir bölümü, fakirlere ve düşkünlere nasıl yardım etsek diye düşünürken, çareyi balo düzenlemekte bulmuşlardır. **Misailidis**, bunların gösterdiği özverinin ve çabanın karşısında çok duygulanmış, ya da bunların gücünden ürkmüş olacak ki, arada bir ayrım olduğunu savunmaktadır :

«Fakat, balo deyip de bazı edebiyat ile ve fuka-

ra ve zuafaya (güçsüzlere) iane toplamak meramı ile icra olunan edibane baloları da müsavi tutmamalıyız.» (29)

Sanılmamalıdır ki, balolar dışında, Beyoğlu yaşamı **Misailidis**'i mutlu kılmaktadır. Kendisi sürekli olarak, fahişeliğin yaygınlığından ve ahlak düşkünlüğünden yakınmaktadır. İşte Türk Dili ile yazılmış ilk romandan, Beyoğlu yaşamı ile ilgili ve **Balıkthane Nazırı Ali Rıza Bey'e**, bir Hristiyan Osmanlı vatan-daşı tarafından hak verir nitelikte bazı satırlar :

«... Beyoğlu'nda elveym (bugün) dahi kesret (çok) üzere bulunan ve kirahane tesmiye olunan bekârlar ateş gedesı (tapınağı) ve edebiyat harabiyeti bir hayrathaneye girip post serdik. Heman Cenab-ı Vacibil-vücut (Tanrı) hiçbir kulunu doğru yolundan saptırmasın.

«.....

«... kızlar içeri gelin demeye kalmadı, aşağıdan yukarıdan toplanıp, davar sürüsü ve Habeşistan esirleri tarzı zavallı kızlar içeri girdiler ve edibane selâm vererek, beherimizin iki tarafına da ikişerden on dört kız oturdu, güya koyun sürüsünden koyun seçer gibi beğen beğen de beğendiğini alı-ko. Ne rezalet. Aman ya Rabbim. ... Ah gidi yanlış medeniyet ve serbestiyet. Şu âlemde nice fenalıkların sebebi ve menbaisınız.» (30)

Görüldüğü gibi, **Misailidis** sık sık «medeniyet» (uygarlık) ve «serbestiyet» (özgürlük)den yakınmaktadır. Bunun da nedeni, Beyoğlu'nda sürdürülen yaşamdır. Kitapda, bu konuda sayısız örnek bulmak mümkündür :

«Biz ki Galata'da ve Beyoğlu'nda 759 kadar fahişe hesap eder idik, min gayri memul (umulmadık biçimde) bini tecavüz eyledi ise, bize büyücek endi-

şeyi mucip olup, artık bunların bir çaresini bulmak üzere işi gücü terkederek, var kuvveti bazuya verdik.» (31)

Anlaşılabacağı üzere, **Misailidis**'in romanı, Beyoğlu'nda görülen ahlaki çöküntüden söz eden ve yakınan satırlarla doludur.

Gerisin geriye getirmek için, başka bir «Eski Beyoğlu Havası» bulmak zorunda olduğumuz açık. Bu k z, İstanbul'u ve Beyoğlu'nu sevdiğinden emin olduğumuz yazarları denemek gerekecek. Hemingway ülkemizi k    k d    rmek istemi   olabilir.   stelik M  tareke İstanbulu gibi, sava   sonrası, ahlaki           n yaygın olabileceği bir zamandan s  z ediyor. Balikhane Nazır, Ali Rıza Bey ile Evangelinos Misailidis'in satırlarında, uygarlık ve   zg  rl  kten tedirgin olmu  , batı t  r   ya  amı benimsememi   ki  ilerin yakınmaları var. Kaldı ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun       t   d  nemindeki Beyoğlu, yalnız koku  mu  luktan, fahi  elikten ve fahi  elerden olu  mamaktadır. Bu sırada, aydınlarımızdan bir b  l  m  ne g  re;   lkemizi kurtarmak amacıyla, tatlı candan vazge  mi  , b  y  k   zverilerde bulunarak,   zg  rl  k ve bağımsızlık savaşçı veren kimi ki  ilerin; bu kutsal kavgayı verdikleri alanlardan birisi de, Beyoğlu'dur.

Evet, Tanzimat Dönemi Beyoğlusu, unutulması kolay olmayan bir özgürlük ve bağımsızlık kavgasına tanık olmaktadır. **Jöntürkler (Yeni Osmanlılar, ya da Genç Osmanlılar)** adını taşıyan gizli derneğin (*) üyesi bir bölüm Osmanlı Aydınları, ileri sürülen bir düşünceye göre, ülkeyi çıkmazdan kurtarmaya çalış-

(*) Bu dernek ilk olarak 1865 yılında, İtalyan gizli örgütü «Carbonari»yi örnek alarak kurulmuştur.

maktadırlar. Bu düşünce, ya da inanca göre, çıkmaz : «Tanzimat Batıcılığı»dır.

Doğan Avcıoğlu, «Türkiye'nin Düzeni» adlı yapıtının, «**Namık Kemal'in Vatanseverliği**» başlıklı bölümünde şöyle yazmaktadır :

«Tanzimat Batıcılığının çıkmazda bulunduğunu ilk anlayanlar, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi Yeni Osmanlılar olmuştur. Bir 'vatan' kavramı ve hatta bir cins 'Osmanlı Milliyetçiliği' yaratan bu vatansever düşünürler, Tanzimat'ın getirdiği sömürge düzenini şiddetle eleştirmişler ve bir kurtuluş yolu bulmaya çalışmışlardır.» (32)

Gerçekten, bu aydınların, bir kurtuluş yolu bulmak çabalarında; Beyoğlu'nun yadsınamaz, apayrı bir yeri vardır. Beyoğlu, bu vatansever kişilerin etkinlik gösterdiği tek yer olmamakla birlikte, onların çalışmalarında önemli bir ağırlık taşır.

«Yeni Osmanlılar Tarihi» adı ile, bu konuda, döneme ışık tutan bir yapıtın yazarı olan, **Jöntürkler'**in önde gelen adlarından **Ebüzziya Tefik'in** şu satırları; 17 Mayıs 1867 günü, **Ziya Paşa** ve **Namık Kemal'in** «ülkeyi Tanzimat Batıcılığı'ndan kurtarmak için», Fransa'ya kaçışlarını anlatırken; aynı zamanda, o günlerin Beyoğlu'su hakkında, bu yönden aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Ancak, Ebüzziya Tefik'in anılarının bu bölümüne göz atmadan önce, şu tarihi olayları hatırlamakta yarar olabilir :

O sırada, gerek Ziya Paşa, gerekse Namık Kemal devlet memurudurlar. Bu kaçış olayından hemen önce, **Ziya Paşa** Kıbrıs'a mutasarrıf, **Namık Kemal'**se, Erzurum'a vali muavini olarak atanmışlardı. Ancak her ikisi de, görevlerine gitmeyi çeşitli engellerle ertelemekte ve ülkelerine daha yararlı bir biçim-

de hizmet edeceklerine inandıkları Avrupa'ya kaçmaya çalışmaktadırlar.

Şimdi dönelim Ebüzziya Tevfik'in anılarına :

«Courrier d'Orient gazetesini, Beyoğlu'nda Asmalı Mescid Sokağı'nda, dört katlı kâgir bir binada idi. Sahip ve muharriri olan Giampietri Korsikalı bir Fransız olarak başından ayağına kadar yenilik taraftarı, gayet ateşli bir fikir ve lisanı sahip, tabiatın bunca fevkalâde nimetlerine sahip memleketimizin, fena idare edilmek yüzünden, uğradığı fakirlik belâsından dolayı, hükümet sorumlularına, her fırsat düşükçe, beddua okumaya hazır, bir adamdı. Bu sebeplerin gereği olarak da, Şinasi ile aralarında bir fikir ilişkisi kurulmuştu.

«Hatta Şinasi'yi ikinci def'a da Paris'e o göndermiş ve Şinasi ile Kemâl arasında geçen yazışmalara kendisi aracılık etmiştir. ...

«Kemâl Bey Courrier d'Orient matbaasında davet edildiği saatte bulunduğu vakit, odada Kıbrıs Mütesarrıfı Ziya Bey ile, 'Sakakini' isminde bir İtalyan ve bir de matbaanın sahibi bulunuyordu. Kemâl, Ziya Bey'i o güne kadar uzaktan tanırdı; Ziya Bey ise Kemâl'i şahsen tanımazdı. ...

«Sakakini, Mısır'da Fazıl Mustafa Paşa Merhumun sahibi olduğu şeker fabrikasının idare memuru iken, İsmail Paşa'nın, Mısır veraseti meselesi kadar, bir hırsıyla bu fabrikanın üzerine düşerek, Fazıl Paşa'dan zorla alması üzerine, Paris'e, Paşa'sının yanına çekilmiş, namus ve vicdan sahibi bir İtalyan'dı. O tarihte kırk yaşlarında kadar olan bu adam, ana lisanından başka noksansız olarak Arapça konuşur, düzgün bir şekilde Türkçe meramını anlatır, gayet terbiyeli, çok akıllı, sevimli bir adamdı.

**«Kemâl Bey gelinceye kadar, Ziya Bey, davet
sebebini bilmiyordu. ...**

«.....

**«... Sakakini, kendisini bu zatlara takdim ettir-
dikten sonra, Fazıl Paşa tarafından, Ziya ve Kemâl
Beyler'e hitaben, Fransızca yazılmış olan bir mek-
tubu, yüksek sesle okumaya başladı. Mektup şöyle
idi :**

**«(Memleketimizin sürüklenmekte bulunduğu teh-
likeler hepimizin malûmudur. ...**

«.....

**«Çok geniş olan hürriyet alanında, vatanın mut-
luluğuna ve kurtulmasına kaleminizle hizmet etmek
zamanıdır. Sizi, bu hizmeti birlikte görmek için Pa-
ris'e davet ediyorum. ...**

**«... maksadı elde edinceye kadar hepimizi ve
beraber getirmeğe lüzum gördüğünüz yurdsever ka-
lem sahiplerine imkân sağlayacak kadar param var
ve emrinizi beklemektedir. MUSTAFA FAZIL)»**

**Bu noktada, Mustafa Fazıl'ın kim olduğunu ha-
tırlatmakta yarar vardır :**

**Mısır Hidivliği'nin veraset şeklinin değiştirilme-
si üzerine, kardeşi İsmail Paşa'nın yerine Mısır Hi-
divi olmak hakkını yitirdiği için, Sultan Abdülaziz'e
karşı çıkan Mustafa Fazıl Paşa; 1867 yılında Sultan'
ın Paris'i ziyareti sırasında, af dilemiş, affedilmesi
üzerine Jöntürkler'den ayrılıp, ülkesine ve Sultan'a,
Maliye Nazırı ve Adliye Nazırı olarak hizmet yolunu
seçmiştir.**

**Şimdi gene, Ebüzziya Tevfik'in anılarına döne-
lim :**

**«Uzun uzadıya müzakereye lüzum kalmadan,
Sakakini'ye muvafakat cevabı verildi. ...**

«.....

«Sakakini iki Bey'e bol harcırahlar vermişti. ...

«.....

«Perşembe günü akşam üzeri saat onbir buçukta (alafranga saatle 19 da) o tarihte Fransa sefaret-hanesinin karşısında, şimdiki Karlman mağazasının bulunduğu mahalde olan Valori Lokantası'nda birleşmek kararlaştırılmıştı. (*)

«Ziya Bey, lokantanın cadde üzerindeki cumba gibi çıkıntısında oturmuş bulunacak, Kemâl'in geleceği tarafa dönük olacak, Kemâl de uzaktan, Ziya Bey'i görecek.

«Bu suretle güneş batana kadar orada kalınacak, evvelâ Ziya Bey yukardan inecek, Kemâl'e hiç bakmadan kapıdan çıkacak, karşı taraftaki Fransa Sefareti'ne nihayet bulan [sic] yokuştan aşağı inecek; lokantadaki Kemâl ise evvela gözleriyle, sonra da kendisi Beyi takip edecek.

«.....

«O tarihte Der Saadet Fransa Sefiri Mösyö Bourrée idi. ... hem Fazıl Paşa tarafından, hem de Giampiétri vasıtasile, talimat almış olan Mösyö Bourrée, Beyler [sic] sefaretin kabul salonunda bekleyecekti.

«Bu yüzden bu iki siyaset arkadaşı, Mösyö Bourrée ile buluşarak akşam yemeğini birlikte yemişler, ve gece saat iki buçukta (21.50) de kıyafet değiştirerek, yanlarında maiyet vapuru neferleri olduğu hâlde, sefaretin arka kapısından çıkıp Topخانه iskelesinde bekleyen sandala binerek «Fraissinet» vapuruna çıkmışlardır.» (34)

(*) «Yeni Osmanlılar Tarihi» adlı yapıtı, bugünkü dile uyarlayan Ziyad Ebüzziya, «Valori Lokantası'nın, şimdiki Sanayi Odası binasının olduğu yerde bulunduğunu belirtmektedir. (33)

«Maiyet vapuru neferleri»nin kim oldukları ve neden dolayı, bu özgürlük kahramanlarına yardım ettikleri sorusu akla gelebilir. Bunlar, Fransız askerleridir. Şöyle ki :

O dönemde, yabancı elçiliklerin büyük bölümü Beyoğlu'ndaydı. Elçilerin önemli ülkelerden gelenlerinin emrinde, Kapitülasyonlar gereği, savaş gemileri bulunur ve Galata açıklarında beklerdi. Bu gemilere «Maiyet Gemisi», ya da «İstasyon» denilirdi. Maiyet vapuru neferleri, bu gemilerde görevli deniz askerleridir. Fransız Elçisi, **Namık Kemal**'in ve **Ziya Paşa**'nın güvenliklerini sağlamak için, o sıralarda kimsenin dokunamayacağı bu Fransız deniz askerlerini, Osmanlı vatanseverlerinin yanına katmıştır.

Ne kadar duygulandırıcı bir geçmiş... **Doğan Avcıoğlu**'nun «**bir avuç vatansever aydın**» (35) diye söz ettiği bu kişilerin; Kıbrıs Mutasarrıflığı'nı, Erzurum Vali Muavinliği'ni bırakarak; ülkeyi «Tanzimat Batıcılığı»ndan kurtarmak amacıyla, Paris'lere, Londra'lara gitmeyi göze almaları, elbette trajik ve bizi de duygulandıran bir olaydır.

Ama, gene de, bize; «Beyoğlu'nun bu eski günlerinin, bu '**eski havası**'nın, geri gelmesini ister misiniz?» diye soran olursa; «Hayır», deriz. Bir kere, herşeyden önce; ülkemizin bir kez daha, böyle bir «Batılılaşma » ile karşılaşması bizi ürkütür. Dönemin «Batılılaşması»nı, **Doğan Avcıoğlu** gibi bir aydınımız: «**Devleti kuklalaştıran ve ülkeyi sömürgeleştiren**» (36) yoz bir «**Batılılaşma**» olarak nitelerken; ülkemizin önde gelen aydınlarından bir başkası olan **İsmail Cem**, XIX. Yüzyıl'da ortaya çıkan bu «Batılılaşma» için şu tanımı yapmaktadır : «**Sömürünün emrindeki araç: Batılaşmak.**» (37) Hayır, hayır... Böyle bir '**eski hava**' istemiyoruz.

Böyle bir «Batılılaşma»yı istemediğimiz gibi, buna karşı kavga veren ülkemiz aydınlarının, yabancı ülkelere sığınıp, orada gurbette, bizden uzak yaşamalarına da gönlümüz razı değil.

Beyoğlu'nda yabancı elçilere bağlı, onların emir ve hizmetinde «Maiyet Gemisi», ya da «İstasyoner» denilen gemilerden inmiş silahlı askerlerin gezindiğini; elçilerin Galata açıklarında bekleyen bu savaş gemileriyle gururlandıklarını; ülkeyi çarpık, ya da yoz olduğu ileri sürülen biçimde «Batılılaşma'dan, ya da Batıllaşma'dan» kurtarmak isteyen aydınların, Avrupa'ya kaçmalarına yardımcı olduklarını; bundan da öte, bu kaçıışı tasarlayıp, hazırladıklarını; kim, bir kez daha görmek isteyebilir?

Hemen hatırlamakta zorluk çekenlere, 1867 yılında ülkeyi «Tanzimat Batıcılığı»ndan kurtarmak için, Avrupa'ya kaçan Namık Kemal ve Ziya Paşalarının, daha sonra neler yaptıklarını şöyle hatırlatmak isteriz :

Bir süre Avrupa'da ülkemiz için savaşan bu kahramanlar, sonra Sultan'dan af dilediler.

Sultan Abdülaziz'in affetmesi üzerine, Namık Kemal 1870, Ziya Paşa 1871 de İstanbul'a geri döndüler. Savaşlarını burada sürdürdüler. Doğan Avcıoğlu'nun satırlarıyla : «Namık Kemal'in mesajı halka ulaşmamıştır, ama Harbiye, Tıbbiye, Mülkiye gibi okullarda gittikçe sayısı çoğalan genç aydınlarla ulaşmıştır.» (38) Sonuçta ne yaptıklarını, gene Avcıoğlu'nun satırlarından okuyalım : «Bazı Tanzimat paşaları ile işbirliği hâlinde, Süleyman Paşa'nın Harbiye Taburu'nun vurucu gücüne dayanarak bir darbe düzenlemişler, Abdülaziz'i devirerek liberal bir sultanı (Murad) tahta getirmişlerdir. Murad'ın rahat-

**sızlığı üzerine, Abdülhamid, meşrutiyet vaadiyle tah-
ta oturtulmuştur.» (39)**

Daha sonra ise, bilindiği gibi, bu kez ülkemizi, kendilerinin başa çıkardığı Sultan II. Abdülhamid'den kurtarmak için gayret göstermeye başlamışlardır. Ancak buna olanak bulamadan, rahmete kavuşmuşlar; Sultan II. Abdülhamid'i hal etmek, Jöntürkler'e değil ,onların izleyicisi İttihad ve Terakki Derneği'ne nasip olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid hal edildikten sonra, Beyoğlu'nda durum nasıldı? Bir başka tanıktan okuyalım :

1909 yılı, Ekim ayında, Sultan V. Mehmed Reşad'ın Başmabeyincisi olan Lütfi Simavi Bey, Sultan'ın, Osmanlı Donanması'nın yapacağı bir gösteriyi izlemek amacıyla, Ertuğrul Yatı ile yaptığı bir geziyi anlatırken, şunları yazmaktadır :

«Donanmamızın geçit resmi yapacağı yere giderken, çevrede bulunan yabancı elçiliklerin istasyonierleri, top atarak Padişah Hazretleri'ni selâmlamışlardı. Geçit resminden dönerken, yine aynı şeyi yapacak olurlarsa, bunlardan her birini mensup bulundukları milletlerin milli marşlarını çalarak selâmlaması hakkında, yatta bulunan sarayın bando şefi Almanyalı Lange Bey'e emir verdim. Bu emrimi Hünkâr'a da bildirdim. Kendileri bundan çok memnun oldular ve :

«— 'Allah sizden razı olsun' deyip, arkamı sıgadılar.» (40)

Görülüyor ki, Galata'da, yabancı elçilere güç vermek için bulunan «İstasyoner», ya da «Maiyet Gemisi» diye, pek kibar ve diplomatik biçimlerde adlandırılan gemiler, XX. Yüzyıl'ın başında da demirli duruyorlar. Topları var, silahlı askerleri var. Topla-

rıyla Sultan'ı selamlıyorlar, silahlı askerleri, yurdu kurtarmak için, Paris'e, Londra'ya kaçan aydınlarımızı yardımcı oluyorlar.

Anlaşılan bize, biraz daha **yeni**, bir «Eski Beyoğlu» gerek. Cumhuriyet dönemine ait bir «Eski Beyoğlu». Bunu kim anlatmış olabilir?

Doğaldır, akla **Sait Faik Abasıyanık** geliyor. Üstelik bu kez, Beyoğlu'nun, «Galata» gibi, eski ve adı batakhaneye çıkmış bir mahallesinden değil, çok daha yeni bir mahallesinden, adı üstünde «Yenişehir Mahallesi»nden söz eden bir yazı buluyorsunuz.

Sait Faik, Beyoğlu'nun, Yenişehir Mahallesi'nin 1950'li yılların başlarındaki durumunu şöyle anlatıyor :

«... Tekrar asfalta inince Yenişehir'e doğru yürürsünüz.

«... Beyoğlu'nun yüzlerce, binlerce dükkânında, terzisinde, berberinde, gazinosunda, gardrobunda, pastacısında, barında, modistrasında, kürkçüsünde ve sinemasında yok bahasına çalışan Hristiyan kızları bu semtte yetişir. Duvarcılar, badanacılar, kuyumcu çırakları, tornacılar, düğmeciler, marangozlar, dülgerler, çilingir ustaları, kalfaları ve çırakları ile bu semtte yetişir.

«Bu semtte tövbekâr yankesecilere, yeni hastaneden çıkmış eroin hastalarına, falcılara, 1900, 1953 senesi orompolarına, eski tulumbaçılara, şık, bobs-til, cebi bıçaklı, yakışıklı yeni külhanbeylere, arakçılara, haraççılara, jigololara, kızlarına kodoşluk yapan analara, karılarına müşteri arayan kocalara... pırzola kokusuna, açlığa, rakıya, aşka, şehvete, iyiye kötüye, her mücerret kelime vasfının karşılığına rastlamak mümkündür.

«Akşam oldu muydu, her sokakta birbirini tanıyan ısıklık sesleri duyulur. Karanlık köşelerde Rumca aşk fısıltıları...»

«... Yenişehir'in kahveleri, meyhaneleri büyük ve güzeldir. Çarşı ışık, kukureç, midye tavası, istiridye, tarak, kırmızı turp, maydanoz, ciğer tavası, şarap, iskara balık ve rakı kokusu içindedir. Saçları alınlarına yapışmış; yumurta ökçe, 59 paça, kırmızı kuşaklı, semtten ancak mahpushane için ayrılan ellilik acayıp delikanlılar görürsünüz.» (41)

Gerçi burada anlatılan Beyoğlu, bizi, eski Abanoz Sokağı'nın Beyoğlu'su kadar rahatsız etmiyor ama; gene de düşündürüyor insanı. Beyoğlu'nu kavuşturmak istediğimiz **«eski havası»** bu mu olmalı? Bu kadar sabıkalı insanı, bir araya toplayıp içine doldurursak, mutlu olur muyuz? Diyelim olduk. Peki, şimdi bu kadar Rum'u nasıl bulacağız?

Çaresi yok, biz Beyoğlu'nun, O'nu kavuşturmak istediğimiz, **«eski havası»**nı, galiba yine İstiklâl Caddesi çevresinde arayacağız. Caddeye paralel ve hemen yüz metre uzaklıktaki eski Abanoz Sokağı'na ve benzeri yerlere girmemeye çalışarak, Cumhuriyet Dönemi'ne ait bir **«Eski Beyoğlu Havası»** bulup; şimdiki Beyoğlu'nu, bu havaya kavuşturacağız.

Haldun Taner, Galatasaray Lisesi'nde okuduğu zamanların Beyoğlu'sunu ve İstiklâl Caddesi'ni şöyle anlatmaktadır :

«Hafta sonları evimize giderken bu caddeden önümüzü ilikleyerek geçerdik. Beyoğlu bizim gözümüzde uygarlık simgesi idi.» (42)

Daha sonra, M. Rolland adındaki bir tarih öğretmeninden söz eden **Taner**, şöyle eklemektedir;

«Hiç unutmam, bir gün Şişhane'den satın aldığı

bir leğeni, elinde Tünel'den Taksim'deki evine kadar taşımısını, bizler o zaman Beyoğlu'na saygısızlığın daniskası olarak karşılamıştık. Bugün aynı Beyoğlu'nda oturakla geçen biri, sanırım kimseyi yadırgatmayacaktır.» (43)

Anlaşılan, çağımızdaki Beyoğlu'nu, kavuşturabileceğimiz en uygun «Eski Beyoğlu Havası», Cumhuriyet Dönemi'nde ve İstiklâl Caddesi üzerinde bulunacaktır.

«Salâh Bey Tarihi» adı ile değerli yapıtlar veren Salâh Birsell'in, bu diziden yayımladığı ikinci kitabın adı, «Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu» dur. Kitap «Başlar-ken» adlı bölümle başlamakta ve Salâh Birsell şöyle demektedir :

«Bu kitap Beyoğlu'nu anlatır.

«.....

«Nedir, bu kitap daha çok da Beyoğlu kahvelerini dile getirir.

«Yeri üst köşe olan ozanlar, ressamalar, gazeteciler, tiyatrocular, demek isteriz ki güzel yazarlar, güzel konuşanlar çok varır, çok gelir.

«Bu kitaba, bir edebiyat tarihi gözüyle bakılsa da yeridir.» (44)

Kitaba baktığımız zaman, bir zamanların ünlü pastanesi Nisual'ı anlatan bölümün başlığı, içimizde heyecan uyandırıyor. Başlık şöyle : «NİSUAZ EDEBİYAT FAKÜLTESİ.» (45) Ola ki, Beyoğlu'nun aradığımız o «eski havası», bu pastanelerde bulunacaktır. Salâh Birsell, tatlı tatlı anlatmaya başlar :

«Cumartesileri Nisual'ın arka dilimi tam bir edebiyat fakültesine dönüşür. O gün oraya edebiyatçılardan başka profesörler de dolar. Bunların tümü de kahve kurtaran aslanlardır. Yirmi yıllarını Nis-

suaz'ı kurtarmaya vermişlerdir. Onlar burada, ta 1930 lardan beri toplanırlar. ...

«.....

«Bu profesör ve aydınların topu da kalender ve alçak gönüllüdür, topu da sanata ve edebiyata açık kişilerdir. Onların bu hali bile alkışlamaya de-ğel, ...» (46)

Ne güzel değil mi? İşte, aradığımız «eski hava»; işte, aydınların «Eski Beyoğlu»su. Sabıkalı yok, ser-seri yok; ayyaş, keş yok. Araya sızan bir-iki tane olsa da, bundan bize zarar gelmez. Aydınların arasında daima, yeterince gizli polis, profesyonel-amatör muhbirler bulundurulduğu için, böyleleri hemen etki-siz hâle getirilebilir.

Nisuzaz, sanatçıların pek sık uğradığı bir yer ol-duğundan, başka anılarda, başka yazılarda da nasıl anlatıldığını, incelemek isteyebilir insan. Öyle ya, bel-ki de Beyoğlu'nu bu «eski havası»na kavuşturacağız.

Ömer Faruk Toprak da, yazdığı anılarında Nisu-az ile ilgili bir bölüm ayırmış. «Duman ve Alev» adını taşıyan bu kitabın, «Nisuvaz Pastanesinde Bir Ak-şam Ya da Yahya Kemal'in Anlattıkları» başlıklı bö-lümünde, kendisi Nisuzaz'ı şöyle anlatıyor :

«...İlkin Nisuvazı anlatmalıyım biraz. Saray si-neması karşısına düşen bu pastane acaip bir yerdi. Salon ikiye bölünmüştü. Ön tarafta çoğunlukla rum vatandaşlar otururlardı. Bunlar daha çok, İstiklâl Caddesinden geçenleri seyredерlerdi. Ve bizler hiç birisini tanımazdık. Salonun geri taraftaki ikinci bö-lümü, cadde ile ilgisini kesmiş gibiydi. Daha doğru-su orada otururken sokakla ilgilenmezdik. Bu bölü-mü, ön taraftan bir set ayırırdı. Bu set bir buçuk metre yüksekliğinde ve salonun yarısına kadar ke-

serdi. Arka taraftaki bu bölümde sohbeta dalar, unuttuk çevremizi. Bizim oturduğumuz bölümün bir köşesi orospulara aitti.» (47)

Buyrun; karar verin de, görelim. Tam, «**Eski Beyoğlu**»nun, o güzelim sanat havasını bulmuştuk. Tam, «Edebiyat Fakültesi» diye nitelendirdiğimiz bir pastaneye, neredeyse yarı şakadan dekan seçecektik. (**Salâh Birsell, Mustafa Şekip Tunç için, «Nisua Edebiyat Fakültesi Dekanı»** diye yazar.) (48) İçeride sanata yabancı kişiler de olduğunu öğrendik. Tanımadığımız Rum vatandaşlar ve edebiyatçıların bölümünde oturan orospular.

Beyoğlu'nu «**eski havası**»na kavuşturmak amacı ile, gene böyle pastaneler açılması düşünülüyor mu? Düşünülecekse, gene bunların önüne Rum vatandaşları, arkalarına aydınları mı koyacağız? Oros-pular olacak mı? Olacaksa, bunlar gene eskisi gibi arka bölümde mi oturacaklar?

Bu zor sorular, son bir çare getirebilir aklınıza. Belki, **Ömer Faruk Toprak**, burasını pek iyi bilmiyordu. Belki aldandı. Son ve iyi niyetli bir ümitle, Nisua üzerine yazılmış başka bir yazı ararsınız. **Sait Faik**'in ad vermeden, burayı anlattığı, «**Korkunç Bir Pastane**» adlı hikaye gözünüze ilişir :

«...Akşamları bu korkunç pastaneye düşerdim. Oraya sık giyinmiş haraççılar, kadın parasıyla geçinen güzel çocuklar, kendilerinden pek ufak gençlere aşık zavallı fahişeler, eroin sarhoşları, zenginler, gömleği bile olmayan bopstil gençler, bazen ressam-lar, şairler, yalnız o akşam için bir kadın beğenme-ğe gelmiş çekingen insanlar gelirdi.» (49)

Hikayenin başka bölümlerinde de, İstanbul'a

gelmiş hacıağalar ile, Nisuaz'da müşteri bekleyen kadınlar arasındaki pazarlıklar anlatılır.

Bir ümit daha. Belki Nisuaz, ya da diğer adıyla «Nisuaz Edebiyat Fakültesi» bu pastane türünün en kötü örneğidir. Beyoğlu'nu kavuşturmak istediğimiz, o eski soylu havası, belki de başka pastanelerdeydi. Bir başka adıyla «Petrograd Pastanesi» denilen «Ankara Pastanesi» için **Salâh Birsell** şöyle yazıyor :

«1940'larda Petrograd Pastanesi'nin adı Ankara Pastanesi'dir. Ama bütün yazarlar ona sadece Petrograd derler. ...

«Pastaneye girilince sağda bir dipfriz vardır. ...

«Dipfrizin bitimindeki bir merdiven sizi üst kata çıkarır. Burada da bir salonla iki oda vardır. Odalarda, eski yıllarda kaçak kokain de içilir. Ferdi Tayfun'un kokaine alınması da burada olmuştur.» (50)

Görüyorsunuz, Beyoğlu'nu «eski havası»na kavuşturmak öyle kolay bir iş değil. Bu havayı araştırdıkça, karşımıza çıkanlar; yalnızca soylu, güngörmüş, çelebi Eski İstanbullu'lar ve aydınlar olmuyor. Araya sabikalılar, orospular karışıyor. Bunlar yetmezmiş gibi, kokainman sanatçılar çıkıyor.

Bu kadarla kalsa iyi. Bir de, **Sait Faik'in** ölümü üzerine **Attilâ İlhan** tarafından yazılıp, «Seçilmiş Hikayeler Dergisi»nin Nisan «Haziran» [sic] 1954 sayısında yayımlanan ve **Tahir Alangu** tarafından aktarılan, «**KALINIKHTA SAİT**» ('kalinikhta' Rumca 'iyi geceler' demektir) başlıklı bir yazıdan aldığımız, şu satırları okuyalım :

«Kahvenin kapısından mütebessim giriyor, masanın üzerine gazeteleri atıyorsun. Gözlüklerini arıyor taranıyor, bir sarı defterden, iri iri, seyrek seyrek yazılmış hikâyeler, roman başlangıçları okuyor-

sun. Beraber yolculuklar kuruyoruz. Her def'asında, bir dahaki sefere Paris'te, St.-Michel üstündeki kahvelerde yahut ne bileyim Marsilya'da Canabière'deki sinemalardan birinin kapısı önünde buluşmaya karar veriyor; oralarda romanlar yaşamayı, romanlar yazmayı; asrımızın ve kendimizin şahane kederini, adamı dağlara uğratan sancısını satır satır dökmeyi düşünüyoruz.

«... Yalnızlığını, sancını dürer bükür iç cebine yerleştirir, alır başını İstanbul halkına, halkımıza, halkımızın o kendi hâlinde ve büyük ellerine gidersin. Balıkçılara gidersin. Yüksekaldırım'ı insan yapan, yaşatan Yahudi ve Rum çocuklarına gidersin. Kundura boyacılarına, arabacılara ve tezgâhlarında karadut satanlara gidersin. Gidecek başka yerimiz var mıdır ki?» (51)

Anlaşıyor ki, «Eski Beyoğlu» aynı zamanda; Paris'de, Marsilya'da buluşup, Attilâ İlhan'ın deyişi ile, «romanlar yaşamayı, romanlar yazmayı» tasarlayan sanatçıların barınağı.

Günümüzde, Bodrum'a gidip yaşayan aydınlarımız bile yoğun biçimde eleştirildiğine göre; Marsilya'ya, Paris'e gidip yaşamayı düşünen aydınlarımızın, kahvelerinde buluştuğu bir «Eski Beyoğlu»nun geri gelmesi mümkün mü? Geri gelmesi mümkün olsa; acaba aydınlarımızı, ulusal (milli) ve ulusal olmayan (gayri milli) diye ikiye bölmek isteyenler, bu duruma gerçekten sevinirler mi?

Ola ki, akla, şu soru takılacaktır: Peki, **Said Naum Duhani**'nin anlattığı Beyoğlu'ndan, neden hiç söz etmiyoruz?

Beyoğlu ile ilgili değerli anılarını ve gözlemlerini yazan **Duhani**; anlattıklarıyla, pek çok aydınımızın yüreğini hoplatmıştır.

«Abdülmecid ve Abdülaziz bellibaşı operalarının temsillerinde hazır bulunurlardı.

«Abdülmecid, Tiyatro salonlarına şeref vereceği zaman, Sultan'ın atı daha bir görkemle adım at-sın diye, bütün Beyoğlu halılarla kaplanırdı.» (52)

Duhani, Beyoğlu'nu böyle anlatıyor. Anlatılan doğrudur. Ayrıca, güvendiğimiz bir kaynak olan «Meydan-Larousse Ansiklopedisi» şöyle yazmaktadır :

«XIX. yy.'da ise Türk seyircisi, meselâ «Aida»yı Beyoğlu'nda aynı gecede üç ayrı topluluktan seyredebilmek fırsatını buldu.» (53)

Ancak, gene de, Beyoğlu'nu bu «eski günlerine» döndürmekte, acele etmemek, dikkatli davranmak gerekir. Herşeyi iyice gözden geçirmek yararlı olacaktır. Yoksa, hiç beklemediğimiz ve istemediğimiz sonuçlarla karşılaşmak, işten bile olmaz. Örneğin, aynı gecede, üç ayrı topluluktan, üç ayrı «Aida», Türkçe değil, çoğu zaman; Fransızca, Almanca, İtalyanca ve zaman zaman da, Yunanca olarak oynanmaktadır.

Şimdi yaşadığımız dönemde, üç ayrı «Aida»yı, yabancı dillerde oynatabilir miyiz? Oynatırsak, oynandığı salonlara seyirci bulabilir miyiz? Diyelim bunları başardık; üniversitede okurken «Vatandaş Türkçe Konuş» diye kampanyalar açan, bunun için Beyoğlu'na topluluklar hâlinde gelip, Türkçe konuşmayan kişileri uyaran, eski genç aydınlarımız (ki şimdi hepsi olgun birer aydın olmuşlardır); bize darılmaz mı? Unutmamak gerekir ki; 1933 yılında, Şirket müdürünün, bir Türk memurundan, Şirket'in res-

mi konuşmalarını Fransızca yapmasını istemesi üzerine; yüksek öğrenim gençliği, Galatasaray'da Wagons Lits et Cooks Şirketi önünde toplanmış, «Yaşasın Türkçe» diye bağırarak, burasını tahrip etmiştir.

Ayrıca, **Sultan Abdülmecid** döneminde, Beyoğlu'nun, henüz parke ile döşenmiş yollara ve kaldırımlara bile sahip olmadığını da, gözden kaçırmamak gerekir. Beyoğlu caddelerinin taş kaplanmasına, kaldırımların yapılmasına ancak, **Sultan Abdülmecid**'in son dönemlerinde başlanmıştır. Bu bakımdan, Sultan'a gösterilen sevginin bir belirtisi olan, yola halı kaplamanın; Beyoğlu'nun genel görünüşüyle bir bağlantısı olduğu sanılmamalıdır.

Sultan Abdülmecid'in ölümünden altı yıl sonra, 1867 yılında, Tepebaşı ve Şişhane'den söz eden **Ebüziyya Tefik**, anılarında şöyle yazmaktadır :

«O tarihte hâlen 'Perapalas'ın bulunduğu cadde gayet fena bir sokaktı. ... Bugün mevcut olan 'Altıncı Daire-i Belediye' (*) o tarihte inşa edilmemişti. Oralardan böyle seher vakti değil, gündüz bile geçmek, epice cesarete muhtaç. [sic] daha doğrusu ihtiyatsızlık sayılırdı.

«Fakat biz o zamanlar, kaynayan gençlik kanisiyle ateşlenmiş ve pek çok zaman ürkme ve tehlikeye ehemmiyet vermeyecek kadar korkusuz ve cesurduk.» (54)

Bunları yazan kişi, gizli bir ihtilalci örgütün (Yeni Osmanlılar) önde gelen kişilerindendir. Seher vakti Şişhane'den geçmesini, gençlik kanıyla, korkusuzlukla, cesaretle açıklamaktadır.

Beyoğlu'nu «eski havası»na kavuşturmanın, ne zorlu bir iş olduğu, bir kez daha ortaya çıkıyor. Evet,

(*) Günümüzdeki, Beyoğlu Belediyesi.

bir yanda Sultan'ın atı halılara basarak yürüyor; ama öbür yanda, Şişhane'den geçmek yüreklilik sayılıyor.

Bir gecede, üç ayrı topluluktan, üç ayrı «Aida» izlemek mümkün; ama, bir tek Türkçe opera oynanması, söz konusu değil.

«Eski Beyoğlu», «eski havası»nın yalın bir tanımını yaptırmamak için, şaşılası bir direnç göstermeyi sürdüreceğe benziyor.

IV — ESKİ BEYOĞLU'NUN TANIMI

Anlaşılan, Beyoğlu'nun «**eski havası**»nın ne olduğu konusunda karar vermek, hele diğer kişilerle anlaşmak pek öyle kolay olmayacak. Çünkü, ortaya çözümü zor sorunlar çıkıyor.

Birinci sorun, «**Eski Beyoğlu**»nun, bize hoş gelmeyen taraflarının kabul edilip, edilmeyeceğinden kaynaklanıyor. Beyoğlu'nun, bu kötü diye nitelendirilen taraflarını inkâr ediyorsak; o zaman, Beyoğlu'nu «**eski havası**»na kavuşturmayı değil, düşlerimize göre, yeni bir mahalle kurmayı düşünüyoruz demektir. Böyle bir mahalle kurmak için, pek çok boş alan varken, şimdiki Beyoğlu'nu değiştirmek, Beyoğlu'na yazık etmek olmaz mı?

Diyelim, «**Eski Beyoğlu**»nun bize hoş gelmeyen niteliklerini inkâr etmiyoruz. O zaman, bir başka sorun doğuyor. Beyoğlu'nu «**eski havası**»na kavuştururken, bu «**eski hava**»yı olduğu gibi mi canlandıracğız; yoksa, pek meraklı olduğumuz bir yöntemi mi uygulayacağız? Bu pek beğendiğimiz yöntem; bildiğiniz gibi: Birşeyin kötü taraflarını almayıp, yalnızca iyi taraflarını almak gerektiği yolundaki, yaygın görüşümüzdür.

Aslında, bu pek doğru gibi gelen görüş, her za-

man doğaya, ya da yaşama uygulanamamaktadır. Nasıl, fırtınaya yakalanmadan gemicilik yapmak, dikensiz gül yetiştirmek gibi dilekleri yerine getirmek mümkün olmazsa; aynı kurallar sosyal olaylarda da geçerlidir. İyi tarafını al, kötü tarafını alma; ne güzel... Güzel ama, dile kolay. Çoğu zaman, kötü taraf diye nitelediklerimiz, iyi taraflarının vazgeçilmez ve ayrılmaz parçasıdır. Kimi zaman, iyinin, kaçınılmaz sonucudur. Kimi zaman, iyi dediğimizin, nedenidir, kaynağıdır. İyi doğurandır.

Diyelim, bu ikinci sorunu da çözdük. Bu kez karşımıza yeniden büyük bir sorun çıkıyor. O da, Beyoğlu'nun «**eski havası**»nı nasıl tanımlayacağımızdır? Çünkü öyle anlaşıyor ki, ortak bir tanım bulmak, sanıldığından daha zor olacak.

Oysa, «**Eski Beyoğlu**»nun ortak bir tanımı olmadığı, olamayacağını da biliyoruz. Çünkü Beyoğlu bir kentsel alandır. Bütün coğrafi alanlar ve buralar da sürdürülen yaşam, zaman içinde değişir. İnsanların yoğun biçimde yaşadığı coğrafi alanlar olan kentlerde bu değişim, daha fazla ve daha hızlı olur. Kısacası, kentlerin de bir yaşamı vardır, diyebiliriz. Gerek kentlerin, gerekse kentlerde yaşayan toplulukların yaşamı sürekli değişikliklere uğrar.

Kentsel bir alan olan «**Eski Beyoğlu**»nun geçmişine baktığımız zaman, içinde geleceğin tohumlarını taşıyan pek çok yaşam biçimi ile karşılaşırız. Bunları birbirinden ayıran önemli farklar olduğu için, hangisini özlemle anıdığımızı iyice tanımlamazsak, ortaya bir özlem kargaşası çıkabilir.

Beyoğlu, zaman içinde gösterdiği değişikliklerin yanı sıra, aynı zaman dilimi içinde bile, değişik sokaklarında, değişik yaşam biçimlerini barındırmıştır. Belli bir kavramı anlatmak için, Beyoğlu'nun ba-

zı sokaklarının adını söylemek yeterlidir. Yeşilçam ve Abanoz birbiri ile burun buruna yaşamış iki Beyoğlu sokağının adıdır. Ama «Yeşilçam» derseniz, insanların aklına, ülkemizin sinema dünyası gelir, bu dünyanın ünlüleri gelir. Oysa «Abanoz» derseniz, akla genelevler gelir.

Bunların ötesinde, Beyoğlu'nda aynı zaman dilimi içinde ve aynı mekânda bile, değişik yaşam biçimleri ortaya çıktı. Bu nedenle, diyelim, aynı pastaneden söz eden kişilerin bir bölümü, burasını sanatçıların ve aydınların buluştuğu bir kulüp gibi tanımlarken; bir bölüm kişiler de, aynı pastaneyi kadınların satıldığı bir yer olarak anlattı.

Bunca kargaşalık yetmezmiş gibi, bir bölüm olaylar, bunları yaşayanlar tarafından yanlış değerlendirilmiş; bize de böyle aktarılmıştır. Tanıdıkları kimi kişileri, olduğu gibi göremeyenler olmuştur. Kimisi, yolda şakalaşarak yürüyen kızları fahişe sanmıştır; kimisi de, pastanelerde bekleyen fahişeleri, alış verişe çıkmış ev kadını.

Anlatılanların ve yazılanların bir bölümünde, gerçekler saklanmıştır. Kendisini hovarda göstermek için, olmayanları olmuş gibi anlatanların yanı sıra; Beyoğlu'nu soyluların yaşadığı bir yermiş gibi gösterenler olmuştur. Bunlar, kendilerinin de orada yaşadığını vurgulayıp, hesaplarına bir soyluluk payı ko-parmak istemişlerdir.

Bu konuda ortak bir tanıma ulaşmanın, sanıldığından daha güç olduğu ortadadır. Ama bunun için bir uğraş vereceksek; önce, doğru olanı, doğru olmayandan ayırmak için çalışmak zorundayız. Bunu başaramazsak, yalnızca kendimizi ve çevremizi kandırmakla kalmaz, elde kalan Beyoğlu'nu da, düşler uğruna, yok ederiz. Bugünü de arar ve aratırız.

V — BEYOĞLU NERESİDİR?

«Beyoğlu neresidir?» Eski Beyoğlu'nun tanımını yapmaya çalışırken, bu sorunun gündeme gelmesi kaçınılmaz oluyor. Zaman içinde, adı ve sınırları değişen bir kentten söz ettiğimiz için, bu soruyu kabaca cevaplamamız gerekmektedir :

A) BEYOĞLU'NA VERİLEN ADLAR

Beyoğlu'nun çekirdeği olan bölge, bugün Galata dediğimiz yöredir. Bu yörenin, bilebildiğimiz en eski adı, «Sike» dir. «Sike» Grekçe'de (İncir Ağaçları) anlamına gelmektedir. Bunu Türkçe'ye (İncirlik) biçiminde de çevirmemiz mümkündür. (*)

(*) Burada, vurgulamak zorunda olduğumuz bir nokta vardır. Ülkemizde ve yurt dışında yayımlanan bir çok bilimsel yapıtta, bu ad «Sike» biçiminde değil, «Sykai» biçiminde yazılmaktadır. Bilindiği gibi, **Grekçe, Grek Alfabeti** dediğimiz alfabe ile yazılır. Latin Alfabeti dediğimiz alfabede, her Grek harfinin karşılığı olan ve aynı sesi veren, tek bir Latin harfi bulunmamaktadır. Bu nedenle, orjinal olarak, Grek Alfabeti ile yazılmış özel adların, Latin Alfabeti ile yazılması gerektiği zaman; ana metin hangi dilde yazılıyorsa, o dildeki harfler, Grekçe özel adın orjinal seslerini verecek biçimde sıralandırılmaktadır. ./..

İ. Ö. 146 yılında, bölgeye egemen olan **Romalılar**'ın, yöreye «**Sycena**» dediklerini biliyorsak da, bunun başlangıç tarihini saptamakta zorluk çekiyoruz. Kesinlikle emin olduğumuz birşey varsa, o da; **İ. S. 330** yılında, o zaman «**Deutera Rome**» (ikinci Roma) adıyla, bugünkü İstanbul, Roma'nın ikinci başkenti olarak tarih sahnesine girdiği zaman, kentin 13. İdari Bölgesi olan «**Galata**»nın resmi adının, «**Regio Sycena**» olduğudur.

Yöreye resmi olarak, **Latince** «**Regio Sycena**», halk arasında **Grekçe**, «**Sike**» denilirken, Bizans İmparatoru **Ioustinianus** burayı imar edip, surlarla çevirince; bir süre için «**Ioustinianoupolis**» denilmeğe başlanmışsa da, sonra bu ad terkedilmiştir.

VIII. Yüzyıl'dan sonra «**Galata**» adı ortaya çıkar. «**Galata**» adının nereden geldiği çok tartışmalıdır.

Bir görüşe göre; yöre halkının **Galat** diye adlandırdığı **Kelt Kavmi** buradan geçerken, önderleri **Brennos** yönetiminde burada kalmışlardır. «**Galata**» adı da, bu nedenle yöreye verilmiştir. **Galatlar**'ın daha sonra yerleştikleri, Sakarya ve Kızılırmak nehirleri arasında kalan bölgeye de, tarihini o dönemlerinde «**Galatia**» dendiği düşünülürse, bu görüş ilk bakışta akla yakın gibi gelmektedir. Ancak **Galatlar**'ın, İstanbul Boğazı'ndan **İ.Ö. 278/277** yılları arasında

./.. Bundan dolayı, örneğin, İngilizce yayımlanan bir ansiklopedide, «**Sike**» adının, «**Sykai**» biçiminde yazılması akla uygundur. (55) Oysa aynı adın, Türkçe yayımlanan ansiklopedilerde de, «**Sykai**» biçiminde yazıldığına tanık oluyoruz. (56) Bu doğru bir yöntem midir? Konunun uzmanları «evet» diyorlar. Bizce, yabancı özel adların, orjinal biçimi ile yazılması mümkün olmayan hâllerde bu yöntemin kullanılması, tartışmaya açıktır.

geçtikleri, bu bölgede sürekli olarak yaşamadıkları düşünülürse, bölgeye neden bu olaydan yaklaşık 1 000 yıl sonra, «Galata» denilmeğe başlandığını açıklamak zordur. Bölgeye ancak **VIII. Yüzyıl**'dan sonra «Galata» denilmeğe başlanmış olması, bu görüşü zayıflatmaktadır.

Bir başka görüşe göre, bu ad, **Grekçe**'de (**süt**) anlamına gelen «**gala**» sözcüğünden türemiştir. (*) «**Galata**» sözcük olarak (**sütler**), «**galatas**» (**sütçü**) anlamına gelmektedir. Bilindiği gibi, bir bölüm Slav ve Bulgar kökenli kişiler, ileride «Beyoğlu'nun Kısa Geçmişi» başlıklı bölümde açıklandığı üzere, Sike çevresine yerleşmişlerdir. Bulgarlar burada gerçekten sütçülük yapmış, mandıralar kurmuşlardır. (Bundan otuz yıl öncesine kadar, Karaköy'de pek çok muhallebicinin olmasının kökü de, belki bu tolgudan kaynaklanmaktadır.) Böylece yöreye (**sütler**) anlamındaki «**galata**», ya da (**sütçü**) demek olan «**galatas**» sözcüklerinden esinlenilerek, **Galata** adının verilmiş olması mümkündür.

Bir üçüncü görüşe göre, **Galata** adı, **İtalyanca**'nın **Cenova Lehçesi**'nde (**yokuş**) anlamına gelen «**calado**» sözcüğünden türemiştir.

Yöreye Araplar'ın «Medinet ül Kahr» dediği, «**Karaköy**» adının buradan gelebileceği ileri sürülmektedir. (57) Burada «**kahr**» sözcüğünün (**üstün gelen, ezen**) anlamında kullanılmış olması mümkündür. «**Medine**», (**kent**) anlamında kullanılmıştır.

Galata'nın kuzeyinde kalan bölgeye, **Bizans** çağında **Grekçe** (**öte, ötesi**) anlamına gelen «**peran**»

(*) İlk harf, «g» sesinden çok, «ğ» sesine yakın bir sesle okunur.

sözcüğünden esinlenilerek «Pera» deniliyordu. «Pera» sözcüğü, bugün Yunanca'da, «pera» biçimini almıştır. Büyük bir ihtimalle bölgeye eskiden «Peran» denilirken, daha sonra sözcükteki değişime uyularak «Pera» denilmeye başlanmıştır. Buradaki bağların adı da «Pera Bağları»ydı.

Biz bugün, eski «Galata» ve «Pera»nın bulunduğu alanların ikisine birden «Beyoğlu» diyoruz. Bu iki ad, uzun süre bir arada kullanılmışlardır. Hristiyan Osmanlılar ve Avrupalılar, «Pera» adını kullanırken; Türkler, yöreye «Beyoğlu» demişlerdir.

Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, 1925 yılında, kent ve mahalle adlarının Türkçe'leştirilmesi sırasında, «Pera» adı kaldırılmış, yalnızca «Beyoğlu» adı bırakılmıştır. Ancak «Galata» adına dokunulmamıştır.

«Beyoğlu» adının, Trabzon Rum Pontus İmparatorluğu'nun son prenslerinden, İslam Dini'ni kabul ederek buraya yerleşen ve yaşayan **Aleksi Komninos**'dan dolayı bu yöreye verildiği ileri sürülür. Kendisinin, bugün Tünel adını verdiğimiz yerin yakınında, büyük bir konağı olduğu söylenmektedir.

Bir diğer görüşe göreyse, Kanunî Sultan Süleyman döneminde, Venedik Elçisi (o zamanki adıyla «Balyos»u, ya da «Baylos»u) **Alvario Griti**'nin, Taksim'de büyük bir konağı vardır, Balyos'a «Beyoğlu» denilmektedir ve «Beyoğlu» adının da buradan geldiği düşünülebilir. (58)

B) BEYOĞLU'NUN SINIRLARI

Beyoğlu'nun fiziksel sınırları, idari bölge olarak sınırları, kültürel sınırları, eski ve yeni sınırları, tümü birbirinden değişiktir.

1) Fiziksel Sınırlar

Beyoğlu'nun fiziksel sınırlarını, yani somut olarak kapladığı alanı, değişmez bir biçimde belirlemek mümkün değildir. Boğaziçi ve Haliç'le çizilen deniz sınırları, yüzlerce yıldır (denizden kazanılan küçük alanlar dışında) değişmemiştir. Ancak kara sınırları, sürekli olarak değişmiştir.

Bırakınız çok eski tarihleri, İşgal İstanbulu'nu anımsayanlar, Taksim'den sonra boş alanların ve mezarlıkların başladığını söylemektedirler. 1920 li yılların başında bile, bugünkü Ayazpaşa ve Mete Caddesi mezarlıklarıyla doludur. Divan Oteli'nin bulunduğu yer de böyledir. Daha sonra Harbiye'ye kadar, ekili, boş tarlalar yer almaktadır.

Eski Pera'nın, kentsel alan olarak, uzun zaman bugün Galatasaray dediğimiz yerde sona erdiğinden eminiz. Bu sınırlar kuzeydoğuya (Taksim, Cihangir), kuzeye (Tarlabaşı, Yenışehir) ve daha sonra kuzeybatıya (Tarlabaşı'nı, Kasımpaşa'ya bağlayan sokaklara) doğru **XIX. Yüzyıl**'ın ikinci yarısından sonra genişlemeğe başlamıştır.

Kentlerin eski sınırlarını çizmekte başvurduğumuz yöntemlerden birisi de, çaylakların yuva yaptığı alanları saptamaktır. Konuyu bilmeyenlere yeterince ağırbaşlı değilmiş gibi gelebilecek bu yöntemin, zaman zaman kentlerin eski sınırlarını çizmekte, bize yardımcı olabileceği ileri sürülmektedir.

Çaylaklar, bu (çok da gerekli olmayan) konuya, (her nedense) eğilmiş kişilerin ileri sürdüğüne göre, kentlerin eski sınırları içine yuva kurmaktadırlar.

Binlerce yıldır, kışın Afrika'da, yazın kuzeyde yaşayan bu yırtıcı kuşlar; hep eski yuvalarına, ya da yuvalarının bulunduğu alana gelir, önemli bir aksaklık yoksa, bu alanı terketmez.

Bu iri ve yırtıcı kuşun, çeşitli döküntüleri, murdai şeyleri, fareleri ve benzerlerini yemekle, kent sokaklarını temizlemesinden dolayı, Ortaçağ kentlerinde özel olarak korunduğu söylenmektedir. (59)

Çaylaklar'a, Osmanlı kentlerinde de dokunulmadığını biliyoruz.

XVI. Yüzyıl sonunda, İstanbul ve Galata'yı görüp, anılarını yazan, **Baron Wratislaw**, konu ile ilgili gözlemlerini şöyle yazmaktadır: «İstanbul üzerinde uçuşan çaylak sürülerinin öldürülmesine, ya da onların incitilmesine Türkler izin vermezler. Bunların kutsal kuşlar olduklarını söylerler.» (60)

Çaylakların yuva yaptığı alanı, kentlerin eski sınırları için bir kıstas kabul eden görüşe katılırsak; Beyoğlu'nun doğu, güney ve batı sınırlarının; Boğaziçi, Haliç ve Kasımpaşa Deresi gibi doğal engellerle belirlendiğini; kuzey sınırlarının ise, Galatasaray'da bulunan bugünkü İngiliz Konsolosluğu'nun bahçesinde son bulduğunu saptarız. Çünkü, çaylaklar, henüz Taksim'de bile yuva kurmaya yanaşmamakta, yukarıda çizdiğimiz eski sınırların içinde yaşamakta yetinmektedir.

Beyoğlu, bugün, kuşku yok ki, bu sınırları aşmıştır. Taksim ve çevresini, buralardan gerek Kasımpaşa ve Dolapdere'ye doğru, gerekse Galata, Topkane, Fındıklı ve Dolmabahçe'ye inen yokuşları Beyoğlu saymamak, mümkün olamaz.

2) İdari Bölge Olarak Sınırlar

Beyoğlu'nun her yönden çekirdeği Galata'dır.

İleride «Beyoğlu'nun Kısa Geçmişi» adını taşıyan bölümde, ayrıntılı biçimde anlatıldığı gibi; önceki Galata ile, Beyoğlu'nun o zamanlar Pera denilen

üst kesimleri ayırıydı. Bizans İmparatoru İoannis VI. Kantakuzenos döneminde, 1354 yılında; Bizans ile, Galata arasında yapılan savaş sonucunda; Galata, Bizans'dan, Pera Tepeleri'ni almıştır. (61)

Osmanlı Dönemi'nde, Galata, idari bölge olarak sürekli genişlemiştir. Uzun yıllar, İstanbul'un, Haliç'in Kuzey Bölgesi'nde kalan bölümünün tamamı Galata'ya bağlı olduğu gibi; Marmara Denizi çevresindeki Mudanya, Kapıdağ, Erdek ve Bandırma da, Galata Kadılığı'na bağlıydı. Buralarda Galata Mollası adına görev yapan birer naip bulunurdu.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu sıralarda, bugün; Kurtuluş (o zamanki adı Tatavla), Feriköy, Osmanbey, Şişli, Nişantaşı, Teşvikiye, Maçka diye ayırdığımız ve Şişli İlçesi'nin ana bölümünü oluşturan alan da, idari bölge olarak (o zamanlar Pera denilen) Beyoğlu'na bağlıydı. Ayrıca bu bölgeler ile, Pera denilen bölge arasında, önemli bir kültür bütünlüğü de vardı.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, bugünkü İstanbul (eski livaların yerine geçen üç vilayetten (+ Çatalca'dan) oluşuyordu. (62) Bu üç vilayet: İstanbul, Üsküdar ve Beyoğlu'dur. Sayın **Mete Tunçay**'dan aldığımız bilgilere göre; 1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'nde, Beyoğlu Vilayeti 305.577 nüfusa sahip görünmektedir. Mülhakatı: Yeniköy Mıntıkası, Ayas Ağa Karyesi, Dikilitaş, Mecidiye Karyesi, Kuruçeşme Mahallesi'dir. 30 Mayıs 1926 tarih ve 877 sayılı Teşkilât-ı Mülkiye Kanunu ile, Beyoğlu, kazaya çevrilip, İstanbul'a bağlanmıştır. (63)

Şişli İlçesi, 1954 yılında kurulmuştur. Bu yıla kadar; Şişli, Beyoğlu İlçesi'ni oluşturan bucaklardan biriydi. Diğer bucaklar; Kasımpaşa, Galata, Hasköy, Taksim ve Beyoğlu merkez bucaklarıydı. (64)

Bugün Beyoğlu İlçesi dediğimiz idari bölge, kuzeyi Şişli ve Beşiktaş ilçeleriyle çevrili, diğer yönlerden Haliç'e ve Boğaziçi'ne dayanan 8.76 kilometreka-
rel bir alandır. (65) Başlıca semtleri şunlardır: Tak-
sim, Cihangir, Fındıklı, Kabataş, Tophane, Galata,
Karaköy, Tünel, Galatasaray, Tarlabası, Talimhane,
Yenişehir, Hasköy, Kasımpaşa, Sütlüce.

3) Kültürel Sınırlar

Herşeyden önce, Beyoğlu'nun ayrıca tanımlan-
cak bir kültürü var mıdır; ya da var mıydı? Bu soru-
ların cevabı bile tartışmalıdır.

Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı «Türkçe Sö-
lük»de, «Kültür» sözcüğünün, bizim burada kullan-
dığımız anlamındaki açıklaması şöyledir: «**Bir toplu-
luğun tinsel (manevi) özelliğini, duyuş ve düşünüş
birliğini oluşturan gelenek durumundaki her türlü
yaşayış, düşünce ve sanat varlıklarının tümü.**» (66)

«**Beyoğlu'nun kendine özgü bir kültürü, hatta
yaşama biçimi olmadı.**» (67) Sayın Doğan Hızlan
böyle yazıyor. Paylaşılması zor bir görüş.

Kentlerin ve bazı mahallelerin, onların ulusal
kültür içinde tanımlanmalarını sağlayan kültürel özel-
liklerinin olduğunu kabul etmemek zordur. Beyoğlu'-
nun da, böyle bir kentsel alan, ya da mahalle oldu-
ğu kesindir, tartışılmaz. Bizans Dönemi'nde, yaban-
cılarının; Osmanlı Dönemi'nde gene yabancıların ve
Hristiyan Osmanlılar'ın çoğunlukta yaşadığı bir alan
olması; Beyoğlu'nun daima, İstanbul'un diğer bölge-
lerinden farklı bir kültüre ve yaşam biçimine sahip
olmasına neden olmuştur. Bu farklar, kimi zaman,
keskin çizgili, büyük ayrılıklar biçiminde görülmüş;
kim zaman, azalmıştır. Ama daima var olmuştur.

Beyoğlu'nun ayrı ve özgün bir kültürü olmasaydı, yaygın bir biçimde «Eski Beyoğlu» ne oldu diye; televizyonlarda, gazetelerde, dergi ve kitaplarda sorar, bunun için üzülmür müydük?

Beyoğlu, fiziksel alan olarak yerindedir. Çok şükür; 1894 Depremi'nden bu yana, doğal bir yıkıma uğramamış; 1909 da Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişinden sonra, topların patlayıp, binaların yıkıldığı silahlı çatışmalara sahne olmamıştır. Şimdilik önemli ölçüde «imar» görmediği için, çoğu yapıları yerindedir. Ama, değişen birşey vardır. Bunun için üzülenler, abartmalı bir nostalji ile dövünenler vardır. İşte, bu değişiklik; O'nun kültürel yaşamında olmuştur.

Beyoğlu'nu, Beyoğlu yapan; burasını, belki de yalnız İstanbul'da değil, tüm Avrupa'da, Doğu Kültürü ile Batı Kültürü'nün en karmaşık biçimde birbirine girdiği bir alan yapan, kozmopolit bir kültürün varlığı kesindir. Bu kültürün özellikleri ve sınırları konusunda anlaşmak ise, varlığını kabul etmek kadar kolay değildir.

Bu bölümde, bu kültürün fiziksel sınırları çizilmek istenmektedir. Yani, bu kültürün yaşamış olduğu ve yaşadığı sokaklar saptanmaya çalışılmaktadır.

Son yıllarda Beyoğlu üstüne yazılmış anıların büyük bölümünde, Beyoğlu denilince; yalnızca İstiklal Caddesi'nden, Meşrutiyet Caddesi'nden, Tarlabası Caddesi'nden ve bu üç caddeyi birbirine bağlayan birkaç sokaktan söz edilmektedir. Böyle düşünmenin, doğru olmadığına inanıyoruz.

Beyoğlu'nun yukarıda sözü edilen bölgesinde ve Bankalar Caddesi gibi diğer bazı bölgelerinde, O'nu İstanbul'un diğer bölgelerinden kolayca ayıra-

bileceğimiz bir mimari yapısının olduğu açıktır. Ama bu mimari görünüşe bakarak, Beyoğlu'nun eski, ya da yeni kültürel sınırlarını çizmek de bizi aldatır. Aslında şimdilik bu mimari özelliği taşıyan yapıların büyük çoğunluğu, ("imar" etmeğe yeni başladığımız için) hâlâ yerinde durduğu hâlde; Beyoğlu'nda pek çok değişiklikler olduğu ortadır. Çünkü mimari görünüş de, bir kentsel alana özelliklerini veren kültürel unsurlar arasında olmakla birlikte; özellikleri yalnızca yapılara bağlayamayız.

Bu mimari özellikleri taşımamakla birlikte; yüzlerce yıldır Galata rıhtımlarında, gemilerden indirilen ve gemilere bindirilen malların peşinde koşmakla geçimini sağlayan, kozmopolit kalabalığın yaşadığı kenar sokakları, Beyoğlu saymazsak, neresi sayacağız? Bu kozmopolit kalabalık, yüzlerce yıldır, limana girip çıkan mallardan kendisine küçük, hatta küçük bir pay koparmak için yaşamıştır. Elleri ile gemileri yüklemiştir, boşaltmıştır. Limana girip çıkan mallardan pay alanların, kendilerine de ufacık bir parça vermesi için, yapmadığı iş kalmamıştır. Bunların kâtipliğini yapmıştır, meyhaneciliğini yapmıştır; terziliğini, hamallığını, orospuluğunu yapmıştır.

Bu insanlar, yalnızca İstiklâl, Meşrutiyet ve Tarlabası caddelerinde değil; bu caddelerden, Dolapdere'ye, Kasımpaşa'ya Galata Rıhtımları'na, Tophane'ye ve Fındıklı'ya inen yokuşlarda yaşamıştır. Azalarak da olsa hâlâ yaşamaktadırlar. **Sait Faik**, bu yokuşlardan Dolapdere'ye doğru inenleri şöyle anlatmaktadır :

«Bir tarafında randevu evlerinin, öte tarafta umumi evlerin kaynaştığı bölge... Karidesçiler, elektrik amelesi, ekmekçi, sirkeci, marangoz çırağı, garson, berber, akordeoncu, kitaracı, bar artisti, revü

figüranı, terzi çırağı gibi esnafın birbiri üzerine yığıldığı yokuşta, birbirine karışmış her din ve mezhep, Türk, Rus, Ermeni, Rum, Nasturi, Arap, Çingene, Fransız, Katolik, Levanten, Hırvat, Sırp, Bulgar, Acem, Efganlı, Çinli, Tatar, Yahudi, İtalyan, Maltız, daha her türlü milletin birbirine karıştığı bu garip mahalleden sel yatağına her akşam küçük figüran kızlar iner. Onların ve terzi kızlarının arkasından berber çıraqları yürür; berber çıraqlarının arkasına da **burma bıyıklı bir Arnavut takılır.»** (68)

İşte, kaçınılmaz olarak, bu kişilerin yaşamış olduğu ve hâlen son kalıntılarına rastlanılan alanı, Beyoğlu'nun kültürel sınırı kabul edersek, bu sınırlar şöyle çizilebilir :

a) Deniz tarafından çizilen sınırlar : Kasımpaşa İskelesi'nden başlar. Galata Köprüsü'ne kadar, Haliç; buradan Dolmabahçe Meydanı'na kadar Boğaziçi tarafından çizilir.

b) Kara sınırları : Dolmabahçe Meydanı, Dolmabahçe Gazhanesi Sokağı (İnönü Stadyumu'nun önünden, Taksim'e doğru çıkan yol), Gazhane Bostanı Sokağı (Dolmabahçe Gazhanesi Sokağı'nı, Taksim'e değil de, Taşkışla'ya bağlayan yol), Askerocağı Caddesi (Taşkışla'dan, Divan Oteli önüne gelen yol), Cumhuriyet Caddesi (Divan Oteli önünden, Elmadağ Caddesi'nin köşesine kadar olan bölüm), Elmadağ Caddesi (Cumhuriyet Caddesi ile; Yenişehir Dere Caddesi'nin, Dolapdere Caddesi'yle birleştiği köşeyi bağlayan yol), Yenişehir Dere Caddesi, Irmak Sokağı, Kurtuluş Deresi Sokağı (Bu üç sokak da, Dolapdere'den doğru gelen sel sularını, Kasımpaşa Deresi'ne doğru akıtan eski sel yatağını izler), Bahariye Caddesi (bu cadde Kasımpaşa'yı ortadan bölüp, Haliç'e doğru uzanır), Kasımpaşa İskelesi.

VI — DÜŞLERDEKİ BEYOĞLU

Beyoğlu'nu tanımlamaya kaktığımız zaman, O'nun bir özelliğinin de, «Gerçek Beyoğlu»ndan ayrısı; «Düşlerde Yaşayan Beyoğlu» diye tanımlayabileceğimiz, soyut varlığının olduğunu bilmemiz gerekir. Biraz tuhaftır ama, gerçeğin ta kendisi böyledir. Sürekli olarak, düşler ve özlemler üstüne kurulu, masalımsı bir Beyoğlu anlatıla gelmiştir. Hem de öylesine çok anlatıla gelmiştir ki; kimi zaman, bu masalları, gerçekleştirmemiş özlemleri üstüne kuran kişiler bile; sonunda, kendi anlattıklarına, kendileri inanır hâle gelmişlerdir.

A) HOVARDALARIN BEYOĞLU'SU

Beyoğlu daima bir eğlence merkezi havasını taşımıştır. Eski, yeni hovardalar, daima günlerini gün etmek için, ya da felekten bir gece çalmak için buraya gitmişlerdir. İnanılması zor ama, kimi insanlar buraya, zoraki eğlenmek için bile gelmişlerdir. İstanbul'a alış veriş yapmak amacıyla gelen Anadolu tüccarlarının bir bölümü için, İstanbul'a gitmişken, Beyoğlu'nda hovardalık yapmamak, bir noksanlık gibi sayılmıştır. Bunlar geriye döndükleri zaman, kendi-

lerine Beyoğlu hovardalıkları sorulmuştur. Bunları anlatamamak, erkeklik gücü yönünden bir noksanlık belirtisi olur kuşkusuz ile, zoraki Beyoğlu'na eğlenmeğe çıkan çok kişi olmuştur. O yıllarda, büyük kentlerden Avrupa'ya giden erkeklere, Avrupa'da çok kadınla ilişki kurup, kuramadığı sorulurdu.

İşte Beyoğlu daima, böylece, hem kendisine eğlenmek için gelenleri; hem de erkekliklerini kanıtlamak peşinde olanları ağırlamak durumunda kalmıştır. Ne var ki, böylesine bir-iki gecelik misafirlerine profesyonel bir sıcaklıktan ötesini verememiştir. Bu profesyonel ağırlama, çoğu zaman yeterince görkemli ve anlatılmaya değer olmadığı için, pek çok hovarda, yaşadıklarını değil de, yaşamayı istediklerini, yaşamış gibi anlatmışlardır. Böylece ortaya bir de, hovardaların düş zenginliğini yansıtan Beyoğlu masalı çıkmıştır.

Bu yalanlardan kurulu Beyoğlu'nun, tek zararı; anlatılan masala inanan bazı kişilerin, masaldaki olaylar ve başarılar kendi başlarından geçmediği zamanlar, kendilerini beceriksiz ve aldatılmış sanmalarına yol açmak olmuştur. Bunlar, yanlarındaki kadınların gerçek amacının para almak olduğunu kavradıkları an, ihanete uğradık diye düşünüp, olaylar çıkartmışlar, gereksiz yere, ağızlarının tadını kaçmasına ve hırpalanmalarına neden olmuşlardır.

Elbet, bu görüşler; Beyoğlu'nda gerçek anlamda hovardalık ve çapkınlık yapılmamış olduğunu, bu konuda anlatılan ve yazılanların tamamının, düşsel ürünlerden oluştuğunu savunmamaktadır. İşte, Beyoğlu'nun bir dönemini ve bu arada kendi değişimi ile, «bir edebiyat kuşağının tarihi»ni tüm ayrıntıları ile yazan Salâh Birsâl'in, «Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu»

adlı yapıtından bir kaç satır :

«Nisuzaz'da Sabahattin Kudret camın önünde oturur, gözüne kestirdiği kızların ardına düşmek için hemen caddeye fırlayacak biçimde tetikte bekler. Caddede ise, bir iki kez boynunu kütlettikten sonra avına yanaşır ve daha Taksim'e varmadan kızı ağına düşürmüş olur. Kimi zaman Salâh Birsell de takılır ona. Daha doğrusu, Sabahattin onu sürükler. Elde ettikleri avları da Saray sinemasının ikinci balkonuna taşırlar. Hani burası da gerçek bir garsoniyerdir. Akşamüstleri orada hemen hemen kimse olmaz.» (69)

Görüldüğü gibi, işini bilen için, Beyoğlu bereketlidir, kolaydır ve tehlikesizdir.

Zorluk ve tehlikeler, işini bilmeyenler içindir.

Örneğin, yukarıdaki satırları okuyup, ya da duyup, aynı biçimde eyleme geçebilecek deneysiz bir kişiyi bekleyen birinci tehlike; profesyonel bir hayat kadını avlamaya kalkmaktır. Nisuzaz ile Taksim arasındaki birkaç yüz metrede, avını hemen ağa düşürmek isteyen deneysiz bir kişi, rahatlıkla böyle bir yanlışlığa düşebilir. Bu durumda, iş görüldükten sonra, doğal olarak kadın para isteyeceği için; hovardalığının şanına zarar gelmesine izin vermemek amacıyla, bu deneysiz kişinin parayı vermemek istemesi akla yakın bir ihtimaldir. Bu ihtimalin sonucu ise, kimse için dilenmeyecek bir biçimde, sinema çıkışında kadını bekleyen (gerçekte kadını çalıştıran) belalıdan unutulmaz bir sopa yemek olabilir. Bunun üstüne, karakola başvurmayı da, kimse düşünemez; yoksa iş büyür, kadına sarkıntılık ettiğinizi gören tanıkların da gönlünü almadan, olayı tatlıya bağlayamazsınız.

Diyelim bu konuda gözünüzü açtınız, avınızı o

sırada Beyoğlu'nda iş aramayan, rastlantı sonucu oradan geçen temiz bir aile kızından seçtiniz ve birkaç yüz metre içinde bu kız hemen ağa düştü. Eğer yeterince deneyiniz yoksa, sinemada işi bitirmeniz gene de zordur. Sinemaya aydınlıkta da girseniz, karanlıkta girenlere ışık tutan görevliye bol bir bahşiş vermezseniz, hiç beklemediğiniz bir anda, ışığın üstünüze tutulması kaçınılmazdır.

Avlanmak benim neyime? Şuradan profesyonel bir kadın bulup, sinemaya atayım; parası neyse öderim, diye karar vermeniz bile, sorunların tamamını çözmeye yetmeyebilir. Paranızla da rezil olabilirsiniz, çünkü sinemalarda iş tutan hayat kadınları, genellikle bu işi yapan kadınların en alt düzeyinde yer alanlardan oluşur. Büyük bölümü, torunlarının çocuklarını görmüş yaştadırlar. Sait Faik, ümitten ve Beyoğlu'ndan söz ettiği bir öyküsünde şöyle yazar :

«Sittin senenin, tâ benim gençliğimin orospusunun bile ümidi vardır: Belki bir enayi eser de, onu bir locaya götürür.» (70)

Kuşku yok, bilmeniz gerekenler bu kadar değildir. Beyoğlu'ndan geçen kızları birkaç yüz metre içinde avlayıp, garsoniyer olarak kullanılan sinema balkonlarına taşımak, kim bilir, daha ne bilgi ve ustalıklar gerektirir? Yukarıda, yalnızca akla geliveren bir iki tehlike sayılmıştır. Eğer bu işe istek duyuluyorsa, en iyisi, önceleri konuyu iyi bilen bir dostla yola çıkmak olacaktır. Okuyarak edinilen kitabi bilgiler, yetersiz kalabilir.

B) NOSTALJİK AYDINLARIN BEYOĞLU'SU

Son yıllarda, Beyoğlu'nun eski görkemli günlerinden söz eden kitap ve yazılar çoğaldı. Beyoğlu'nun

yakın tarihinden, sıkça ve özlemle söz ediliyor. Aydınlarımız bu konuda büyük bir duyarlılık içinde. Aralarında o günleri yaşamış olanlar, nostaljik ve kederli ifadelerle; yitip giden Beyoğlu'nun, eski havasını anlatıyorlar.

Anlatılanların büyük bölümü, gerçekten çok, hiçbir zaman var olmamış, düşsel bir Beyoğlu'ndan söz ediyor. Anlatılan, sanki eski bir limanın ticaret ve eğlence merkezi değil de, bir sarayın çevresinde kurulu, ve yalnızca güngörmüş soyluların yaşadığı bir mahalle. İnsanları kültürlü, saygılı, sanat düşkünü; akşam saat beş oldu mu, geçmişi çok eskiye dayanan pastanelerde çay içiyorlar. Hepsi eski İstanbullu, aralarında edebiyatçılar, heykeltıraşlar, ressamlar var.

Bu noktada, bazı pastane adları sayılıyor. Lebon, Markiz, Nisuz, Baylan, Pelit adını taşıyan, şu anda hepsi kaybolmuş olan bu pastaneler anlatılırken, öyle ifadeler kullanılıyor ki; şaşırmamak mümkün değil. Sanki burası, koskoca bir geçmişin mirasçısı olarak, bu geçmişin üzerinde kurulu, özgün bir yaşam ve eğlence biçiminin sürdürüldüğü bir alan değil de; küçük ve özentili bir koloni limanıydı. O'nun, yavan yaşamı içinde, akşam üzerleri; şapkalı hanımlar, İngiliz centilmeni taklidi beyefendilerle burada çay içerler, sanattan, edebiyattan söz ederlerdi.

Elbette, Beyoğlu'nda her zaman bu çeşit üç-beş pastane vardı. Ama, hem bunlar anlatıldığı gibi çok aristokratik yerler, değildi, hem de hiçbir zaman Beyoğlu'nun simgesi olmadılar. Tam tersi, Avrupa'nın biraz da gülünç taklidi olmaktan öteye geçmeyen havaları ile, Beyoğlu'na hep yabancısı kaldılar.

Aydınlarımız zaman zaman bu pastanelerden birinin adını verdikten sonra, adlar saymaya başlıyorlar. Elli kişinin adını filan, arka arkaya yazıyorlar. Coğu hikayeci, şair, romancı, heykeltıraş, ressam gibi, sanatla ilgili kişiler bunlar. Bir bölümü de, gazeteci, hekim, avukat gibi, entellektüel uğraşları olan kişiler. «Hepimiz her gün oraya giderdik», diyorlar. Sonra ekliyorlar : «Ben günde üç kez uğradım, iki kez de filan pastaneye, birer kere de diğerlerine; onbeş yıl hemen her gün gittim...» Sanırsınız, Beyoğlu Belediyesi'nin pastaneleri denetlemekle görevli bir memuru anılarını yazmış.

Beyoğlu'nda doğmuş, büyümüş ve hatta çocuklarını burada yetiştirmiş dostlarınıza sorduğunuz zaman; bir tekini bile, bu pastanelerle ilgili, tek bir anısı olmadığını görürsünüz. Eşleri ile tanıştıkları sıralarda, hiçbiri buralara gitmemiştir. Muhallebicilere gitmişlerdir.

Bu pastaneleri, tümüyle yok saymamız yanlış olur. Ama Beyoğlu'ndan söz ediyorsak; bunların Beyoğlu içindeki paylarını; Beyoğlu'nu, Beyoğlu yapan özellikler arasındaki yerini, iyi saptamak gerekir. Şu anda İstanbul'daki uluslararası oteller, İstanbul'u anlatmaya kalktığımız zaman, ne oranda gündeme gelirse; eski Beyoğlu anlatılırken, bu pastaneler, ancak o kadar gündeme gelebilir. Yarın, bugünün İstanbul'u anlatılırken, iç çekilerek yalnız bu otellerden ve bunların eğlencelerinden söz edilse, bunları okuyanlarda yanlış düşünceler doğmaz mı?

Üstelik, unutmamak gerekir ki; bugünkü İstanbul halkı, çeşitli ticari fuarları gezmek gibi nedenlerle de olsa, bu otellere, eski Beyoğlu ve İstanbul halkının, söz konusu pastanelere girmesinden daha çok girmiştir.

Bu konuda yazılanların büyük bölümü, gerçeği anlatmaktan çok, nostaljik duyguları okşamaya yönelik fantazilerdir. Bu fantaziler anlatıldıktan sonra, genellikle ağlamaklı sorular sorulmaktadır. **«Her taraf kebab ve lahmacun kokuyor. Nereye gitti, o eski Beyoğlu? Nereye gitti, o eski Beyoğlu'nda yaşayan eski İstanbullu'lar?»** Yarı örtülü cevaplar, bu soruları izlemektedir? **«Taşradan gelenler Beyoğlu'nu bu hâle soktular... Müziklerini ve yemeklerini de getirdi bunlar.»**

Gelenler neden geldi? Gidenler neden gitti? Beyoğlu ülkemizin bir parçası olduğuna göre; ülkemizde 1876 da Sultan Abdülaziz'in «hal edilmesi»nden bu yana, bütün olup bitenlerde, gereğinden çok fazla, yoğun biçimde etkisi ve payı olan aydınlarımızın, Beyoğlu'ndaki değişiklikte rolü ve sorumluluğu yok mudur? Böyle soruları kimse sormaz. Başka sorular sorulur. **«Peki bunları Beyoğlu'na sokmamanın çaresi var mıydı?»** Bu soruya demokratik cevaplar verilir. **«Hayır, demokrasilerde bu olamaz... Ama bunları, hiç olmazsa, daha önce eğitemez miydik?»**

Aydınlarımızın, pek öyle herkesin aklına gelmeyecek demokratik düşüncelerinden birisi de, kendi yaşadığı ve yaşamayı düşlediği alana gelecek kişiler için, ülkede herkese zorunlu olarak verilen, ya da verilmesi gereken eğitimi yetersiz bulmalarıdır. Bunlara özel bir eğitim verilecektir. Bu eğitimi görenler, belki de bir sınav sonucu, Beyoğlu'na kabul edileceklerdir. Aydınlarımızla birlikte, Markiz'de, Lebon'da, Pelit'de, Baylan'da, Nisuz'da bundan sonra oturacaklardır. Bu yapılmadığı için, sözü edilen pastaneler kapanmıştır. Beyoğlu lahmacun kokmaktadır. Arabesk çalmaktadır.

Sanki bizim kuşağımız ve bir önceki kuşak, Arap kökenli şarkılar söylenen filmler oynatan sinemalara, Beyoğlu'nda gitmediler. İşte, Cumhuriyet Gazetesi'nde 22 Kasım 1940 günü yayımlanan bir ilan :

«Bugün matinelere den itibaren-/TAKSİM Sinemasında-/«Türkçe sözlü Arabça şarkı»-/YILDIZ SULTAN-/Mevsimin en büyük aşk filmi-/Şarkın en büyük okuyucusu (Abdülvehab)ın rakibi ABDÜLGANNİ ESSEYİD-/Aşkın göz yaşları filminin unutulmaz başmuganniyesi NECAT ALİ-» (71)

Hele bir de, Beyoğlu'ndaki birahanelerden yakınımak modası var ki; Beyoğlu'nun eski günlerini özlemle anlatan bu yazılarda, buna ne anlam vereceğinizi bilemiyorsunuz. Eğer Yeniçeri Karakolu'nun, Dört yolağzı'nda bulunduğu, Yeniçeri Ağası'nın alkol kullananlardan haraç aldığı günler özlenmiyorsa; bilindiği kadarıyla Beyoğlu, her zaman birahane doluydu. Çocukluğumuzun Beyoğlu'su birahane dolu olduğu gibi; yüzelli yıldır Beyoğlu'ndan söz eden, anı olsun, roman olsun her kitap birahane doludur. İşte, kendisine «**Woods Paşa**» da denilen, Osmanlı Donanması'nın Ferik Amirali **Sir Henry Felix Woods**'un «Türkiye Anıları»ndan bir kaç satır :

«... bir şahıs, Von der Goltz'u elinden tutarak, Yanni'nin birahanesi diye bilinen Beyoğlu'ndaki Çiçek Pazarı'ndaki bir meyhaneye götürmüş. Yanni'nin birahanesinde meşhur Pilsen ve Münih biraları servis edilirdi.» (72)

Daha yakın bir geçmişi Haldun Taner yazıyor :

«... buram buram Çekoslovak kokan iki isim : Otel Novotni, Otel Kohutki, alt kattaki birahaneleri ile de meşhurdurlar.» (73)

Örnekleri arttırmak kolaydır. Zor olan; Beyoğlu'nun geçmiş günlerini özlemle anan kişilerin, hangi nedenle, bugünkü Beyoğlu'nu birahanelerin sarıdığını anladıklarını anlamaktır. Bundan da zoru; bu kişilerin gerçekten eski Beyoğlu'nu mu, yoksa düş ürünü bir saray yaşamını mı özlemle andıklarını kavramaktır.

Korkulur ki, bunları yazanlar da, sonunda, yazdıklarına inanıp; gerçekte var olmayan bir yaşamı yitirdikleri için, gerçekten üzüleceklerdir. Eski, düşsel, aristokratik yaşamları ile övünüp; bunun sona ermesi gerçekmiş gibi, soylu bir biçimde iç çekeceklerdir.

Beyoğlu'ndan söz eden her yazıda, her yapıtta, Beyoğlu'nun böyle yanlış ve noksan bir biçimde yer aldığını ileri sürmek de, haksızlık olur.

Beyoğlu'nu, yalnızca, daha çok akşam üstleri ve hafta sonları, bir kaç saatliğine oraya giden aydınların ve edebiyatçıların, oradaki yaşamı yönünden ele alan yazılar ve kitaplar da yayımlanmaktadır. Kuşkusuz, Beyoğlu'nu yalnızca bir yönü ile anlatmakta, eleştirilecek bir yan olamaz. Üstelik böylesi, yazana, yalnızca bildiklerini anlatmak olanağını verip, bilmediklerini uydurmak zorunda bırakmaz.

Bu yönde yapılan çalışmaların, belki de en değerlisi **Salâh Birsell'in, Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu** adını taşıyan kitabıdır. **Salâh Birsell «Bu kitap Beyoğlu'nu anlatır.»** diye başlar ve ilk sayfasında şöyle ekler: **«Bir başka deyişle, bu kitap bir edebiyat kuşağının tarihidir.»** (74)

Bir bölümü hapishanede olduğu için, bir bölümü bohem yaşamı benimsemediği için, bir bölümü de ekmek kavgasının peşinde başka yerlerde çalış-

şıp, yaşadığı için; Beyoğlu kahvelerine gelip, bu kataba giremeyen azınlıktaki birkaç edebiyatçıdan söz edilememesi dışında, hiçbir noksanı olmayan bu çok değerli yapıt, Beyoğlu'ndan söz ederek, bir edebiyatçılar kuşağının tarihini ustalıkla anlatmaktadır.

Doğaldır, dünyadaki bütün kozmopolit eğlence yerleri gibi, Beyoğlu da, bohem aydınların ve edebiyatçıların ilgisini çekmiştir. Bir bölümü, burada yaşamıştır. Burayı övmüş, sevmiş, anlatmıştır. Bunlardan birisi de, **Sait Faik Abasıyanık**'dır. Bu değerli yazarımız, Beyoğlu'nu çok iyi tanımakta ve olduğu gibi sevmektedir. Beyoğlu'nu överek anlatırken, O'nu yarı aristokrat sanatçıların yaşadığı bir alan olarak görmeden ve göstermeden övmektedir. **Resimli İstanbul Haftası**'nda 25 Nisan 1953 günü yayımlanan «Beyoğlu» röportajında şöyle demektedir :

«Röportaj yapmaya gidiyorum. Hem de kiminle? Beyoğlu ile. Köprüde düşündüm: Atar tutarım. Veriştiririm. Ahlâksızlığından, kumarından tutun da meşhur bir sokağına, randevu evine. Sürtük Ayten'ine, Sapık Katina'sına, eroinmanına, sarhoşuna, meyhanesine, kodoşuna, hovardasına ve ilââhırisine ağızımı açar, gözümü yumabilirim. Ukalâ; günahsız ahlâklı, terbiyeli gözükmek için riyakâr maskemi takar, üç beş okuyucu avlayabilirim.

«Hayır! Beyoğlu'nu batırmak, yermek kadar kolay şey yok. Beyoğlu'nu övmek zor. İyi röportajcı Beyoğlu'na söver. Ben acemi röportajcıyım. Beyoğlu'nu öveceğim. Kötü sokaklarını, kötü insanlarını, sarhoşunu, meyhanesini, her şeyini, her şeyini öveceğim.» (75)

Görüldüğü gibi, **Sait Faik** bohem bir sanatçı olarak, Beyoğlu'nu sevmekte ve övmektedir ama;

O'nu edebiyatçıların ve aydınlarını, eski İstanbullu beyefendiler ve hanımefendilerle çay içip, Fransız usulü yapılmış çörekler yediği bir alan olarak görmemektedir.

Sait Faik'in ölümünden sonra, **Yaşar Nabi Nayır**'ın, «**Sait İçin Notlar**» adı altında, **Varlık Dergisi**'nde, Ağustos 1954 de yayımlanan yazısında; **Sait Faik**'le, Beyoğlu ilişkileri şöyle anlatılmaktadır :

«İstanbul gece hayatının en âdi ve bayağı kademelerini evi gibi tanırdı. Beraber dolaştığımız bir gece, başka hiçbir zaman girmeye cesaret edemiyeceğim in gibi eğlence yerlerine götürmüştü beni. Tek başıma olsam yadırganacağıma şüphe olmayan bu yerlerde, onun yanında olmak içime emniyet doldurmuştu. Herkesi tanıyor, her garson veya zevk kıızıyla merhabalaşıyor, onlardan biri gibi onlarla şakalaşmasını, kendini kimseye yadırgatmamasını biliyordu.

«Bir meyhaneden çıkıp bir bara, oradan bir saz salonuna geçilip gece yarısı çorba içilen bir pastanede nihayet bulan bu gece dolaşmasında, kadın ve drog ticaretinin profesyonel elemanları arasında, sadece insanları daha yakından tanımak arzusunun verdiği bir merakla dolaşıyor, ... Arama tarama ekiplerinin daima ziyaret ettiği bu çeşit yerlerde sık sık görülen bir sima olduğu için ölümünden sonra resmini ve hakkında yazılanları gazetede okuyan bir komiserin, yakından tanıdığı bu gece kuşunun bu kadar büyük bir adam çıkışına hayretten donakaldığını anlatmışlardı.» (76)

Gerçekten, Beyoğlu'nu en iyi biçimde tanıyan ve en doğru biçimde anlatan yazarlarımızdan biri, belki de birincisi olan **Sait Faik** de; yadırgatıcı bir

yön, edebiyatçıların ve yazarların çoğunda olmayan bir hâl olacak ki; **Salâh Bîrsel** de, yukarıda sözü edilen komiserin hayretini haklı çıkartabilecek şu sözleri yazmaktadır :

«Doğrusu o, büyük bir yazar olduğunu belli etmekten pek ürker. Onu görenler bir balıkçı, bir at hırsızı, bir kestane kebabcısı, bir boyacı, bir emekli memur, bir garson, bir çöpcü, bir sarhoş, bir aylak sanabilir, ama yazar olduğunu hiç mi hiç çıkaramaz.» (77)

İlginç bir rastlantı olarak, Beyoğlu'nu iyi tanıyan ve olanak buldukça orada yaşayan ünlü bir ozanımızın da, böyle yadırgatıcı bir görünüşü olduğu söylenmektedir. Nitekim **Salâh Bîrsel**, **Orhan Veli Kanık**'ı da ilk gördüğü zaman, geri zekalı bir kişi sandığını, ne kadar zeki olduğunu daha sonra anlayabildiğini şöyle anlatmaktadır :

«Bîrsel, **Orhan Veli**'nin uzun mu uzun boyunu, hallaç pamuğu gibi atılmış yüzünü, sarkık dudaklarını ve bobstil giyinişini gördüğü vakit bir zekâ gerisiyle karşı karşıya olduğunu sanmıştır. Ama aradan zaman geçip de **Orhan** konuşmaya başlayınca, kazın ayağının öyle olmadığını, **Orhan**'ın yaldir yıldır bir zekâ taşıdığını anlar. Yalnız **Orhan**'ın sözlerine kapılmamak gerektiğini de anlamıştır. **Orhan Veli**, karşısındakine büyük değer veriyormuş gibi davranırken, cümlelerin altına kendi propagandasını sokuşturmakta da hiç geri kalmıyordur.» (78)

Orhan Veli Kanık'ın ölümünden yaklaşık 30 yıl sonra yazılan bu satırlardan anlaşılabacağı üzere; belki de, Beyoğlu pastanelerini bir edebiyat fakültesi hâline getiren sanatçılarla aynı ekolden gelmemekten olacak; ilk bakışta **Orhan Veli Kanık**'ın, geri ze-

kalı bir kişi olduğunu sanmak, işten bile değildir. O da, tıpkı **Sait Faik** gibi, görünüşü ile bir edebiyatçı izlenimini vermemektedir.

Oysa, gerek **Sait Faik**, gerekse **Orhan Veli**, tıpkı, kendilerinin ağabeyi olan **Fikret Adil** gibi, Türkiye Cumhuriyeti Beyoğlusu'nu en iyi tanıyan, anlatan ve yaşayan edebiyatçılar arasındadırlar. Öyle ki, pek çok meyhaneye, pastaneye, diğer aydınlar, onları izleyerek gitmişlerdir. Ama kendileri edebiyat ıya benzememektedirler. Beyoğlu'nda yaşayan edebiyatçılar kuřađındañ beklenen görüntü ve izlenimi vermemektedirler.

Düşlerdeki Beyoğlu, öylesine anlatıldı ki, belki her ikisi de şimdi yaşıyor olsalardı, Beyoğlu'na yakışmayan kişiler arasında, edebiyat ıya bile benzemeyen edebiyatçılar olarak tanımlanacaklardı. Beyoğlu'nu böyle tipsiz edebiyatçıların doldurduğundan yakınılacak, «**Ah, Beyoğlu'nun eski havası.**», diye iç çekilecekti.

Ola ki, Sait Faik'in birahanelerde elinde koca bira bardakları, bira içerken çekilmiş fotoğrafları; Orhan Veli'nin şarap i işinin  yk leri; Beyoğlu'nun yozlaşmışlığının belgeleri arasında basında yayımlanacaktı.

Bu bölümü bitirirken, şöyle demek yerinde olabilir: Beyoğlu'nun ve O'nun geçmiş yaşamının, yalnızca bir bölümünü anlatmak herkesin hakkıdır. Ama hiç kimse, kendi anlattığı, ya da yaşadığı bölümü, Beyoğlu'nun b t n ym ş gibi sunmamalıdır. Hele, Beyoğlu'nu,   -beş pastaneymiş gibi sunmak, Beyoğlu'na ve O'nu Beyoğlu yapan kişilerin yaşamına karşı, saygısızlık bile sayılabilir.

Beyoğlu, iki ayrı yerinde, iki genelev mahallesiyse; kumarhaneleri, azınlık okulları, kolejleri, akademili kızlarının duvarlarını resimlediği meyhaneleri; müzisyenlerin iş beklediği müzisyen kahvehaneleriyle; taşraya kız gönderen konser büroları, figüran kiralayan figüran tellallarıyla; gizlice at yarışı oynatan, esrar satan, eroin bulan, hırsızlık mal alıp-satan yeraltı dünyasıyla; ülkemiz sinema sanatının yüreğinin attığı yer oluşuyla; birbiriyle karışmış, yoğrulmuş, zenginleşmiş nice kültürü bağrında barındırmasıyla ve geçmişinin koskoca mirası ile, asla birkaç pastaneye sığacak kadar küçülmemiştir.

VII — BİRİNCİ BÖLÜM İÇİN ARASÖZ

SARI SALTUK

Alp erenlerden, savaşçı Türk dervişidir. XIII. Yüzyıl'da yaşadığı sanılmaktadır.

Efsanelere göre: Gerçek adı «Mehmed» olan Sarı Saltuk, Türkistan'da Hoca Ahmed Yesevi'den, «Saltuk Mehmed'im, seni Rum'a saldı, var git yedi krallık yerde nam ve şan sahibi ol.» emrini alınca, yediyüz savaşçı müridiyle Anadolu'ya gelmiştir.

Öldüğü zaman, yedi kral «o bizdendir» diye, cenazeyi almak için asker göndermişlerdir. Vasiyetine uyularak, yedi tabut hazırlanmış ve Edirne, Boğdan, Dalmaçya, Çek, Leh, Moskof ve İsveç krallarının askerlerine birer tabut verilmiştir. Her kral, askerinin getirdiği tabutu kendi törelerine göre yapılan törenlerden sonra gömdürmüştür. Böylece, Sarı Saltuk'un şanı, Ahmed Yesevi'nin dileğince, yedi krallık yere gitmiştir.

Bu yedi mezar, giderek artmıştır. Çeşitli kaynaklara göre, kırka yakın yerde, Sarı Saltuk'a ait mezarların olduğu söylenmektedir. Bunların en ün-

lülerl; Yunanistan'ın Korfu Adası'nda, Dobruca'da Kaliabra'da, Mostar'ın Blagay köyünde, Svetinaum Manastırı'nda, Kosova ile Arnavutluk yöresindeki Altıneli'de, Trakya'da Babaeski'de, Anadolu'da Bor'dadır. Bunların en önemlisinin, Baba Dağı'daki makam olduğu ileri sürülmektedir. (*)

(*) MEYDAN - LAROUSSE'un, İsmail Erünsal tarafından yazıldığı belirtilen «Sarı Saltuk» başlıklı maddesinden alıntılar yapılmıştır.

Bkz. : Meydan - Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi 12 cilt (İstanbul: Meydan Yayınevi, 1969 - 1973 XI, 11.)

VIII — BEYOĞLU'NDA «YAŞANAN»

Beyoğlu, tek başına, olağanüstü geniş, görkemli ve eski bir tarihe sahiptir. Yeni Dünya denilen Amerika'nın en ünlü kentlerinden hiçbirisinin, bu mahallenin sahip olduğu zenginlikte bir tarihe sahip olmadığını söylemek, yanlış olmaz.

İstanbul'un bir mahallesi olan Beyoğlu, Yeni Dünya bir yana; Eski Dünya'nın bile, pek çok, ele avuca gelen büyüklükteki kentinden, çok daha eski ve renkli bir tarihe sahiptir.

Beyoğlu'nun siyasal tarihini bir yana bırakıp, yalnızca burada yaşamış kişilerin ve toplulukların yaşam biçimine eğildiğimiz zaman bile; karşılaştığımız coşku verici büyük ve ilginç görüntü karşısında, konuyu nasıl sınırlandıracağımızı belirlemekte zorluk çekeriz.

Bilebildiğimiz kadarı ile 1700 yıldır; belki de, daha eski günlerden beri, yapılarının üstünde yeni yapılar kurulan bu alanda; yalnızca yapı biçimlerini ve bunlardaki değişiklikleri yazmaya kalksak, ortaya dev bir tarih çıkar.

Said Naum Duhani, Beyoğlu'nun yalnızca bir bölümünde ve yalnızca XIX. Yüzyıl sonu ile, XX.

Yüzyıl başlarında yaşayan kişilerin yaşadıkları yapıları belirtip, yaşam biçimlerinden örnekler verince, ortaya koca bir kitap çıkmıştır. Bilindiği gibi yazarın, «Eski İnsanlar Eski Evler - 19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası» adlı kitabı yalnızca bu konuyu kapsamaktadır.

Ayrıca unutmayalım ki; Beyoğlu, bu konuda araştırma yapan kişiler için, çok geniş ve çeşitli kaynakların bulunduğu bir alandır. Yüzlerce yıl, İstanbul'a gelen her Batılı gezgin, mutlaka kentin, Hristiyanlar'ın çoğunlukta olduğu bu mahallesi hakkında birşeyler yazmıştır. Bunlardan bir bölümü, İstanbul diye, yalnızca Beyoğlu'nu görmüş; İstanbul hakkında, duyduklarını; Beyoğlu hakkında, gördüklerini yazmıştır. Beyoğlu'nda yaşayan yabancı ülke temsilcilerinin anıları için de, durum böyledir.

Konuya dikkatle bakan araştırmacılar, bir hazineyle karşılaştıklarını hemen anlarlar.

Bu düşüncelerde abartma yoktur. Noksanlık olabilir. Tüm belgeler, örnekler; abartmadan çok, noksanlık olabileceğini akla getiriyor.

Galata, Fatih Sultan II. Mehmed tarafından alındığı zaman, bir Bizans kenti değil, bir Ceneviz kentiydi. Kentte ve özellikle Galata Kulesi çevresinde Cenevizliler yaşıyordu. Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti, bu Cenevizliler'e önemli ayrıcalıklar vermişti. Cenevizliler Galata'da uzun süre, İstanbul'un Batı ülkeleri ile ticaretinde önemli bir yere sahip, ayrı bir topluluk olarak yaşadılar. Bu Latin tüccar topluluğuna «Beyoğlu'nun Kısa Geçmişi» başlıklı bölümde açıklandığı gibi, «**Magnifica Communita**» (**Muhteşem Cemaat**, ya da; **Görkemli Topluluk**) deniliyordu. XVII. Yüzyıl'da bu durum hâlâ sürüp, gidi-

yordu. Şimdi şöyle bir düşünelim : Yüzyılımızın başında «**Kuledibi**» dediğimiz zaman; akla katıksız bir Yahudi mahallesi gelirdi. Orta yaşlılar anımsar, bu durum 1950 li yılların ortalarına kadar sürmüştür. Peki, bu «Kuledibi» neresiydi? Adından bile anlaşılacağı üzere, tam Galata Kulesi'nin dibi ve çevresi. Yani, eskiden Cenevizliler'in en yoğun biçimde bulundukları yer. İşte bu Yahudi Topluluğu'nun, o eski Ceneviz Topluluğu'nun yaşadığı sokaklara yerleşip, burasını bir Yahudi mahallesi hâline sokması bile; özenli bir araştırmacı için, en azından iki kitap ortaya çıkartacak zenginlikte tarih, kişisel yaşam öyküleri, değişimler, fırtınalarla doludur.

İki kitap, yalnızca kişisel ve toplumsal yaşam biçimlerinin «Kuledibi»ndeki değişimini anlatmakla dolabilir. Değişimin siyasal boyutlarına hiç göz atmadan, mahallenin mimarisindeki değişimle hiç ilgilenmeden yapılacak bir araştırmanın sonuçları, iki kitabı doldurabilir.

Bu kitaplarda, Katolikler'in yalnız İstanbul'daki değil, Doğu'daki bu çok önemli merkezine, Yahudi Topluluğu'nun nasıl gelip de yerleştiği yer alacaktır. Üstelik Katoliklerce pek seilmeyen Yahudilerin, hahamlarıyla mahalleye gelişi, cumartesi geceleri ışık ve ateş yakmadan, yemek pişirmeden nasıl oturduklarının öyküsü yer alacaktır bu kitaplarda. Bu topluluğun, kendi din adamlarının kestiği hayvanın etinden başkasını yemediği, binbir özelliklerinin yanı sıra, bu mahalleye özel kasaplarıyla da geldikleri anlatılacaktır. Bu Yahudiler'in, evlerinde, kökeni İspanyolca olan «Ladino» denilen dili konuştukları; eğer başka dil bilmiyorlarsa, dünyadaki diğer Yahudiler'le günlük konuşmalarını bile yapamadıkları; ancak Si-

nagog'da, diğer Yahudiler'le aynı dilde dua ettikleri açıklanacaktır.

Olayın siyasal boyutlarını araştırmak isteyen bir araştırmacı, en azından yeni bir kitaba başlamak zorunda kalacaktır. Veñedik Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkilerin; Galata'da, Galata Kulesi'nin dibinin, yani «Kuledibi»nin, bir Yahudi mahallesi hâline gelmesinde etkisi olup olmadığı bu üçüncü kitabın konusu olacaktır. Osmanlı İmparatorluğu ile, Avusturya arasında 10 Ağustos 1717 tarihinde yapılan Ticaret Antlaşması'nın 14. maddesinde yer alan şu satırların, hangi nedenle yazıldığı bu üçüncü kitapda araştırılacaktır:

«Çasarya (Avusturya) Devleti tüccarı simsarlık için Yahudi talfesinden birini kendi rızasıyle mâdem ki istihdam etmiyeler (kullanmayalar), Osmanlı Devleti tarafından zorla Yahudi talfesinden simsar tâyin olunmıya.» (79)

1848 İhtilali'nin başarısızlığa uğraması üzerine, Osmanlı İmparatorluğu'na sığınan ve Beyoğlu'nda yaşayan Macar İhtilalcileri; 1917 İhtilali'nden sonra, İstanbul'a sığınan binlerce Beyaz Rus'un Beyoğlu'ndaki keder verici yaşamları... Macarlar Beyoğlu'na ne getirdi? Beyaz Ruslar ne getirdi? Bunlardan geriye ne kaldı? Tümü, çok yönlü, çok renkli, hemen hemen el değmemiş, daha nice yaşam öyküleri.

Yaşınız çok değil, 35 varsa; Beyoğlu'nda bulunmuşsanız, Sicilya'dan kaçıp gelmiş ve Asmalımescit'te küçük bir nalburiyesi olan gözü pek bir Sicilyalı'yla; üç kuşaktır Beyoğlu'nda yaşayan bir Malız'la karşılaşmış olmanız büyük bir ihtimaldir. Belki de, bu Sicilyalı nalburla arkadaş oldunuz, o size Beyoğlu'nda yaşayan küçücük Sicilyalı Topluluğu'n-

dan bir kaç kişi daha tanıştırdı. Sicilyalıların, İtalyanları ne kadar az beğendiğini gördünüz. Yaşınız 35 değil de, 50 ye ulaşmışsa; belkisi yok, bunlara mutlaka tanık oldunuz.

Görölüyor ki, Beyoğlu'nda geçmişte yaşanan yaşamların öyküleri, hiç de kolaylıkla anlatılacak gibi değil. Hiç de, üç-beş pastanede, Fransız usulü çörek yemeye, İngiliz taklidi çay içmeye özenen kişilerin yaşam öykülerine benzemiyor. Üstelik bu pastanelerin hayranları, hoşgörülerini bizden esirgemesinler ama; Beyoğlu'nu, Beyoğlu yapan, böylesine değişik yaşam biçimlerinin yan yana bulunması, birbirine karışmasıydı. Yoksa her yerde; hatta uzak koloni limanlarında bile, pek çok örnekleri bulunan, biraz Fransızca kokan adları, biraz İngiliz kokan çay saatleriyle; o pastaneler değildi. Eğer o pastanelerden söz edilecekse, en doğrusu şu olacaktır: Onlar Beyoğlu'na ne kattılar bilemeyiz; ama Beyoğlu'nun o renkli halkı, ara sıra da olsa, bu pastanelere gitmekle, onlara çok şey katmıştı.

Eskiden Beyoğlu'nun neresinde, ne vardı? Tünel Meydanı'ndaki havuz, Taksim Topçu Kışlası, Tokatlıyan Oteli, Abdullah Lokantası, anlatılacak ne kadar çok şey olabilir bu konuda. Eski ünlü dükkânlar, kumarhaneler, dernekler. İtalyan Elçiliği neredeydi? Narmanlı Yurdu'nda ne vardı? Galata Mevlevihanesi'nin yeri neresidir?

Ya o mezarlıkların Beyoğlu'su nasıldı? İlk anda, mezarlıkların, Beyoğlu'nda yaşanan geçmiş yaşamlarla ilgisi azmış, yaşam sonrası ile ilgisi çokmuş gibi geliyor insana. Gerçi mezarlıkta ölüler yatar. Ama onları oraya yaşayanlar gömer. Dini günlerde mezarlıklara gidip dua edenler, ağlayanlar, ölülerinin başlarına taşlar dikenler hep yaşayanlar

değil midir? Mezarlıkları ölüler değil, yaşayanlar var eder. Eğer bir mezarlığın gerisinde, o mezarlığa sahip çıkan yaşayanlar yoksa; o mezarlığı önce otlar kaplar, sonra giderek unutulur ve derken yok olur.

Büyük Mezarlık neresiydi? Küçük Mezarlık neresiydi? Kırım Savaşı'nda ölen İtalyan ve Fransızlar'ın kemiklerinin gömüldüğü, Beyoğlu Katolik Mezarlığı neresiydi? Bu kemiklerin buraya törenle gömüldüğünü «**Woods Paşa**»nın «Türkiye Anıları»nda okuyoruz; ancak «**Woods Paşa**» aynı savaşta ölen İngilizler'in kemiklerinin «Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı»na gömülmesiyle ilgili töreni yazdığı hâlde, Beyoğlu'nda Fransız ve İtalyanlar'ın yaptığı töreni anlatmıyor. (80) Acaba bu törende de, İngilizler'in töreninde olduğu gibi, savaşta ölenlerin kemik kalıntıları sokaklardan bando ile mi geçti? Tören gerçekten ölenler için mi yapıldı? Yoksa Fransa ve İtalya'ya teşekkür duyulması için mi düzenlenmişti?

Said Naum Duhani, İsveç Elçilik Binası dolaylarında, eskiden bir Rum mezarlığı olduğunu yazıyor. (81) Burada gömülmüş Rumlar'ın kemikleri, kimbilir nereye taşındı? Burası Beyoğlu. Bir yandan, başka yerde gömülmüş ölülerin kemikleri çıkartılıp buraya getiriliyor. Diğer yandan, buraya gömülmüş ölülerin kemikleri çıkartılıp başka yere götürülüyor.

Demiştik ya; mezarlıkları var eden, yaşayanlardır. Hiç bir mezarlık, yaşayanlara dayanmadan, içinde yatan ölülere güvenerek, varlığını uzun süre sürdüremez.

Ebüzziyya Tefvik, bugün «Perapalas»ın bulunduğu yerde, 1867 yılında, yalnızca İslam medreselerinin kabirlerinin bulunduğunu yazıyor. (82) Moltke'nin «Türkiye Mektupları»na baktığımız zaman, Tak-

sim'den aşığı doğru, mezarlıkların uzandığını okuyoruz. (83) Kimi okusak, nereden söz edilse, çevrede bir mezarlık. O zaman anlıyoruz ki, Galata'nın kuzeyi ve Tophane çevresi dışında, bugünkü Beyoğlu, yüzlerce yıl, büyük bir mezarlık olarak durmuş. «Pera Bağları» ve buradan gelen «Pera» adı çok gerilerde kalmış. Belki de, 1294 yılında, Venediklilerin Galata'ya karşı giriştikleri saldırıdan sonra, hiç kimse Galata'nın kuzeyinde bağcılık yapmamış. Bağlar, yalnızca adlarıyla yaşamış.

Beyoğlu'nun geçmiş eğlence yaşamı anlatılmaya kalkılırsa, yalnızca konu başlıkları sayfalar sürebilir. XIX. Yüzyıl'ın tiyatroları, XX. Yüzyıl'ın sinemaları, balolar, balozlar, kafeşantanlar, pavyonlar, sazlar, genelevler, randevu evleri, meyhaneler, kahvehaneler, lokantalar. Daha neler, akla geliverenler, gelmeyenler; buziki çalınan tavernalar, balalayka çalan Beyaz Ruslar'ın tavernaları, Hitler'in fırınlarından kaçan Macar Çingeneleri'nin keman çaldığı tavernalar.

Bu tavernaların birbirine çok benzediğini, tümüne aynı kişilerin gidip, aynı yemekleri, mezeleri yediklerini sanmayalım.

Macar Çingeneleri keman çalarken, toplumun Avrupa görmüş seçkin kişileri; Alman biçimi, yağda kızarmış sığır parçaları ve yanında bol patates yerlerdi. Macar biçimi birşey yenmediğini, Macar yemeği olan «gulaş»ın da, Macaristan'daki biçimi ile yenmediğini unutmamalıyız. Müşterilerin dans etme zamanı gelince, müşteriler ortaya çıkar, ağırbaşlı ve soylu bir ifade takınarak, Viyana Valisi yaparmış gibi yaparlardı. Her taraflarından ter akardı. Aralarında Beyoğlu'nun dans okullarını başarı ile bitirmiş

olanlar olurdu. Oturanlar bunların dansını beğenir, bunları alkışlardı. Onlar da, yüzleri kıpkırmızı, dik-katleri ayaklarında, bir sirk sahnesindeymiş gibi, or-
dan oraya koşarlardı.

Beyaz Ruslar'ın balalayka çaldığı tavernalarda, müşterilere istek parçası sorulurdu. İlk bir-iki masa, «Siyah Gözler»i filan isterlerdi. Üçüncü masadan sonra, müşteriler ne isteyeceklerini bilemez olur, sıkılırlardı. 1950 lerde «Anastasia» filminin müziği olan «Anastasia» dünyayı sarınca, bunun bir Rus Şarkısı olduğunu sanan bir bölüm müşteri, sık sık bu şarkının çalınmasını istemeye başladı. İstanbul'da kalan son yaşlı Beyaz Rus çalgıları, son Rus Çar-ı'nın kızı Anastasia için düzenlenen bu Amerikan şarkısının melodisini öğrenip, istekte bulunan müşterilere çalmaya başladılar. Ancak İngilizce olan sözleri, hiçbir zaman tam öğrenip, söyleyemediler.

Buziki çalınan tavernalarda, çok zaman çalgıcı-
ların bir masası olur, bir yandan yer içer, bir yan-
dan çalarlardı. Kendilerine içki ve balık yumurtası,
havyar gibi değerli yiyecekler gönderen müşteriler
olurdu. Arada bir kalkar, müşterilerin masalarında
yer varsa buraya oturup, yoksa ayakta durup, müş-
terilerin istediği parçaları çalarlardı. Bunlar genel-
likle Türk ve Rum parçaları olur, ara sıra araya İtal-
yan ve Fransız şarkıları da karışırdı. Bir bölümünde,
masaya şarap testiler içinde gellirdi. Ufak tabaklara,
bিরer tadımlık mezeler konulurdu. Bìrer lokma alının-
ca, tabakta meze kalmazdı. Başka bir tabakta, bam-
başka bir meze gellirdi. Klmsenin aklına, sığır etli ye-
mek gelmezdi. Balıklar, istirdiyeler, böcekler yenil-
irdi. Kuzunun ciğeri, sarması, plızolası yenirdi. Deniz-
den yakınan, limanın ışığına duyulan özlemi anlatan,
denizci şarkıları dınlenirdi.

Evet, eğlence yaşamı; en üst düzeydekinden, en alt düzeydekine kadar Beyoğlu'nun her yanını, her dönemde sarmıştı. Uzak denizlerden, adı zor bilinen limanlardan gelen binlerce gemici, yüzlerce yıl burada yemek, içki ve kadın buldu.

Zafer Toprak'ın yazdığına göre; Mütareke Beyoğlu'sunda, resmen kayıtlı genelevlerin bulunduğu sokaklar şunlardır: Abanoz, Kasıcı, Lale, Fıçı, Karnavula, Zibah, Küçük Zibah, Paşabakkal ve Ananik. Galata'daki kayıtlı genelevlerin bulunduğu sokaklar ise şunlardır : Zürafa, Beyzade, Şerbethane, Karaoğlan, Badem, Şeftali, Oğlak, Bülbül. (84)

Gene **Zafer Toprak**'ın konuyla ilgili incelemesinden, resmen kayıtlı genelevlerde çalışan, resmen kayıtlı kadınların, Beyoğlu'ndakilerin 770, Galata'dakilerin 643 olduğunu; bunlar arasında Osmanlı uyruklarının dışında, Rus, Yunanlı, Avusturyalı, Roman, İtalyan, İspanyol, Bulgar, Sırp, Amerikalı, Fransız ve Alman uyruklularının bulunduğunu öğreniyoruz. (85)

Çok uzaklardan gelen, geldiği yeri kimseler bilmeyen, binlerce kız, dünyanın en eski ve zor sanatını burada, bu sokaklarda öğrendi.

Bu kadınların çevresinde türlü kabadayılar türedi. Onlar için şarkılar söylendi :

**«Galata'da kahve hamam
Meyhane balozlar tamam
Haraç verilirse bıçkına
Bıçağımı koyarım kınına.**

**«Alâ mastika düz rakı
Mezemde al yanak, gerdanın akı.
Kuledibi'ne varmalı varmalı,
Gece Marika'mda kalmalı, kalmalı.**

**«Yosma Marika'm körpeden körpe
Kulağına takdım elmas bir küpe
Severim bıçınları aman aman gel
Bıçın Petri, cümleden güzel.»**

(Necmi Onur, ünlü kabadayı **Bıçakçı Petri** için söylenen bu kantoyu; daha geniş, 24 dizelik biçimi ile, kantocu **Peruz**'un okuduğunu yazar.) (86)

Yıllarca, her dilden konuşan, her dinden olan nice kabadayılar, önce uzaklarda adlarını duyurdu-
lar, sonra gelip Beyoğlu'na yerleştiler. Bunlar o ka-
dar çoktur ki, bir-ikisinden söz etmek diğerlerine
haksızlık olabilir. Yaklaşık yetmiş yıldır 'adı unutul-
mayan «Arap Abdo» için bir roman yazan **Necmi
Onur**, «Balozlar ve Galata meyhaneleri Arap Abdul-
lah'ın geçim kapıları idi.» demektedir. (87) **Samih
Nafiz Tansu**, «İki Devrin Perde Arkası»nda, «Hrisan-
tos»un, Mütareke İstanbulu'nun çöküntüsü içinde,
iş i kabadayılıktan öte, eşkiyalığa vardır dığını, sonun-
da bir gün «Aynalıçeşme Karakolu»nu bile basıp,
polislere hakaret ettiğini yazar ve şöyle ekler :
«... elini kolunu sallıyarak karakoldan çıkmış tı. Çün-
kü Hrisantos'un arkasında İngilizler vardı.» (88)

Ancak, «Hrisantos» kabadayılık çizgisini bırak-
kıp, eşkiyalık çizgisine geçmeye kalkınca, arkasın-
daki İngilizler'in fazla yararını göremedi. Çünkü,
«Eski Beyoğlu», her zaman bir kent olarak yaşamış-
tı. Bir kentte, iş gal güçleri bile, kabadayılıktan öte-
sine göz yumamazdı. O da, kentin güvenliğinden so-
rumlu kıldıkları kişilerin onayı ile ve onların izin ver-
diği ölçüde olmak kaydıyla.

«Hrisantos» her ne kadar kenti iş gal etmiş olan
İngilizler'e ve o dönemde, Osmanlı Devleti'ne bağlı-

lıklarını yitirmiş Rumlar'a güvenmişse de; kentlerde yüzlerce yıldır yürürlükte kalmış kuralları ve dengeleri hiçe saymakla, arkasında kimseyi bırakmamıştı. Bir kenti işgal etmiş güçler bile, karakolların basılmasına izin vermezlerdi. Kumarhaneden, meyhaneden, arkasız kadınlardan haraç almak; gerekli paylar verildikçe, işgalciler için sakıncalı sayılmayan eylemlerdi. Ama basılan karakol kendilerinin olmasa da, buna göz yumamazlardı.

Belki hiç kimse «Hrisantos»a birşey söylemedi. Ama «Hrisantos»a arka olanlar, yavaşça eşkiyalığa özenen bu kabadayının arkasından çekildi. Kısa bir süre sonra, Osmanlı Güvenlik Güçleri, «Hrisantos»un saklandığı yeri haber aldı. Burası, o sıralarda Beyoğlu'nun bir bölümü sayılan, o günlerdeki adı ile «Tatavla», şimdiki adı ile Kurtuluş'da, bir kadının eviydi. «Hrisantos» kısıtılıp, sarıldı. Teslim olmadı ve candan oldu. Beyoğlu'nda «Hrisantos»un korku saldığı Kalyoncukulluk, Tarlabası ve Yenişehir'de; Rumlar dahil, kimsenin buna üzülmediği söylenir.

Beyoğlu'nda geçmiş dönemlerde yaşananları anlatmak bir yana; anlatmaya nereden başlanacağını belirlemek bile zordur.

Hastaneler, yabancı okullar, azınlık okulları, dünyadaki ikinci metro, dünyada ilk kez Beyoğlu'nda sahneye konulan opera oyunları, balolar, Jöntürkler'le birlikte, akıllarınca ülkeye özgürlük getirmek için çalışan, ne olduğu belirsiz yabancılar, Korsikalılar, Sardunyalılar.

Altındaki sınıflar, ortadaki sınıflar, üstteki sınıflar. Kulüpler ve «Serkldoryan» (Cercle d'Orient). Yabancı ülke elçilerinin kulübü. **Said Naum Duhani**; «Yalnız vezirler, bir eleme işleminden geçirilmeden

Serkldoryan'a kabul edilirlerdi.» (89) diye yazıyor. Son dönemin önde gelen Osmanlı Devlet adamları, her nedense ülkeyi bu kulüpte oturarak ve çoğu zaman poker oynayarak yönetmesini seviyorlardı.

Binlerce kitapda, bunları anlatan binlerce sayfa var.

Balolara giden hanımefendilerin taşındığı bir çeşit tahtırivan olan, «sedan sandalyeler»; atlı tramvaylar, elektrikli tramvaylar, o bir türlü aklımızdan çıkmayan tramvaylar ve nedense hiç anımsamadığımız trolleybüsler.

Kırmızı renkli birinci mevki tramvaylar, yeşil renkli ikinci mevki tramvaylar, sarı renkli birinci ve ikincisi aynı vagon içinde olan tramvaylar; çan çalarak, caddelerin caddesi, İstiklâl Caddesi'nden geçerlerdi. Tramvaylar varken, herkes ufak bir ücret farkı verip, ikinci mevki yerine, birinci mevkiye geçebilir, bunun keyfini tadabilirdi. Trolleybüslerde mevki yoktu. Herkesi birbirine karıştıran bu araçları bir türlü sevememiştik. Oysa bir tramvayı çok uzaktan gördüğünüz zaman bile, rengine bakıp, içindeki yolcuların kaçınıcı mevkide yolculuk ettiğini anlardınız.

Markiz'de oturur çay içerdiniz. Pasta da isterseniz, önünüze bir tabak içinde altı adet pasta getirirlerdi. Görgülü bir kişi olarak, bunların tamamının yemek için gelmediğini, seçim yapmanız için geldiğini bilirdiniz. İtiş kakış, daha önce de beş on müşterinin masasında gezinmiş, dikkatsiz müşteriler tarafından düşürülen bir tutam külün de üstlerinde bulunabileceği bu pastalardan, yemek istediğinizi alıp, kendi tabağınıza koyardınız. Siz oturdukça, diğer pastalar masada beklerdi. Paranız varsa bir pas-

ta daha yemenizde hiçbir sakınca yoktu. Zayıf olmak moda değildi; koroner yetmezliği, angina pectoris yoktu, yalnızca anjin dö puatrın vardı, ve henüz pasta yemekle bunun arasında bir bağ kurulmamıştı. Bir de verem vardı ama, vereme pasta yemenin zararı değil, yararı olabilirdi. Pastayı istediğiniz kadar yemek, paranız olduğu sürece iç huzurunuzu bozmazdı.

Markiz'de, Lebon'da istediğiniz kadar pastayı, derin bir huzur içinde yiyebilir, öyle önüne gelenin giremeyeceği bu pastanelerde, ülkenizin ileri gitmesi için, ne gibi hizmetlerde bulunabileceğinizi tasarlar ve ayarladınız.

Ünlü bir edebiyatçı olmaya özenip, buralara düşmüş zengin çocuklarıyla birlikte, iki-üç yüz satan dergileri çıkartan kimi sanatçıların; geçimlerini, bu çocukların babalarının paralarını yemekle sağladıkları bir gerçektir. Ancak söz konusu sanatçıların bu tutum ve durumları, kentin diğer köşelerinde ne denli eleştirilirse, eleştirilsin; açık söylemek gerekir ki, Beyoğlu ve Beyoğlu'nun gerçek halkı tarafından, hiç yadırganmamış, büyük bir hoşgörü ile karşılanmıştır. Beyoğlu, bir bölüm zengin çocuğunun, hayat kadını denilen kadınlarla para yemesini nasıl doğal karşılıyorsa; bir bölüm zengin çocuğunun da, baba parasını böyle yemesini, o denli doğal karşılıyordu. Beyoğlu, baba parası yiyen gençlerin fantazilerine de, yaşamlarını denizlerde tüketmiş gemicilerin isteklerine de alıştı.

Limana gelen gemilerden, Beyoğlu'nun ışıkları görülürdü.

Yük gemileri, yolcu gemileri, savaş gemileri.

Düşman yabancılardan savaş gemileri. Mütareke İstanbulu'nun işgalcisi İngiliz, Fransız, İtalyan, Yu-

nañ gemileri. Fatih Sultan II. Mehmed'den önce Venedik gemileri. Attika-Delos Deniz Birliğı'nin gemileri. Isparta ve müttefiklerinin gemileri. Daryüs'ün gemileri.

Dost yabancıların savaş gemileri. Megara gemileri; 1261 de Venedikliler'in bir daha dönememek üzere, geldikleri yere gönderilmesinde, Bizans'a yardımcı olan, Ceneviz gemileri; Kırım Savaşı'nda yardıma gelen İngiliz, Fransız, Sardunya gemileri. İkinci Dünya Savaşı sonunda, Sovyetler Birliğı'ne karşı, destek olmak için gelen ünlü «Missouri Savaş Gemi-si» ve onu izleyenler.

Beyoğlu'nda yepyeni bir rüzgâr esmişti. 1960 lı yılların ortalarına kadar esen bu rüzgâr, sonra nedendir bilinmez tavsadı.

Barlar, pavyonlar günün ortasında, ışıklarını ve ışıklı yazılarını yakarlardı. «Night Club - Girls» (Gece Kulübü-Kızlar).

Günün ortasında, gece kulüplerinden çıkan denizciler, pantolonlarının düğmeleri açık, tramvaylara asılır, İstiklal Caddesi'ni şen kahkahalarıyla cınlattırlardı. Alışık olmadıkları içkilerden, bir hoş olan miğdelerini köşe başlarında boşaltırlar; eğlenmesini bildikleri gibi, dövüşmesini de bildiklerini gösterirler, düşmanları ürkütürlerdi.

Beyoğlu Kırım Savaşı'ndan beri öğrenmiş olduğu İngilizce'yi ilerletmeye başlamıştı. Bu ara yeni şarkılar bestelenmişti. Celal İnce, yumuşacık sesiyle bunları söylüyordu :

**«Amerika Amerika
Türkler dünya durdukça
Beraberdır seninle
Hürriyet savaşında.»**

İkinci Dünya Savaşı'nın karanlık günleri, savaşın sonra Sovyetler Birliği'nin isteklerinden doğan kuşku ve karamsarlık, uçup gitmişti. Çok eskiden beri olduğu gibi, dost ülkelerin gemicilerini ağırlamak görevi, yine Beyoğlu'na düşmüştü. Güngörmüş Beyoğlu, sokaklarını temizlemiş, kadınlarını süslemiş; cazlarıyla, sazlarıyla, pavyonlarıyla, barlarıyla, günün ortasında neonlarını yakmış, elinden geleni yapar dururdu. Coca Cola'nın önce adı, sonra benzerleri, daha sonra kendisi geldi. Beyoğlu'nda adam boyu ışıklar, tadını bir tadanın, bir daha vazgeçmesi çok zor olan, bu yeni gazozun adını yazıyordu. Anlaşılan, şerbetçilerin sonu gelmişti. Tıpkı, bir dönemde, tüm Beyoğlu'nu mantar gibi saran, Beyaz Rus lokantalarının kapanması, yitip, gitmesi gibi.

Bu lokantalardan kala kala, «Rus Salatası»nın adı kalmıştı. Bir gün, bir emir geldi. «Rus Salatası»nın adı, «Amerikan Salatası» olarak değiştirilecek dendi. O gün; lokanta, büfe tarifelerinin, «Rus Salatası» yazan satırlarının üstüne aceleyle «Amerikan Salatası» yazılmış kâğıtlar yapıştırıldı. En kısa zamanda da, tarifeler yeniden basıldı.

Böylece, ilk geleneksel Amerikan yemeği, dünyada ilk kez ülkemizde keşfedilmiş oldu. Gerçi Amerika'da yaşayan Amerikalılar'ın, böyle dünyaca ünlü bir yemekleri olduğundan bilgileri yoktu ama, ülkemize gelenler, dünyada bir Amerikan mutfağı kurmak yolunda atılan bu ilk adımı gülümseme ve ilgiyle karşılıyorlardı.

Daha sonra neden yeni Amerikan yemekleri keşfedilmedi, neden geleneksel Amerikan mutfağı, tek bir çeşit salataya mahkum edildi? Biz neden

başladığımız işlerin sonunu getirmeyiz? Bunu bilmek zor. Ama o dönemde, konuyu izleyen yetkililer ve görevliler, kimseye göz açtırmamakta kararlıydılar. Eski alışkanlıkla, hâlâ «Rus Salatası» diyenlere, kuşku ile bakılırdı. Hele bunun, bir dil sürçmesi sonucu değil de, bilinçli olarak böyle söylendiği anlaşılsa; bunu söyleyenin «6/7 Eylül Olayları» sırasında, Beyoğlu'nu yakıp yıkan kişilerden birisi olduğunu düşünüp, kendisini ihbar etmemek için, hiçbir nedenden kalmazdı. Üstelik bunu söyleyen, yazara benziyorsa.

Gerçekten, ülkemiz yazarlarının tümünün, Lebon'da ve Markiz'de oturduklarını düşünmek yanlış olur.

«6/7 Eylül Olayları»nı düzenlemek ve yönetmekle suçlanan bazı aydınlarımız ve bu arada yazarlarımız, uzun aylar boyunca tutukevlerinde oturmak zorunda kalmışlardı. «Beyoğlu'nun Kısa Geçmişi» başlıklı bölümde ayrıntılı bir biçimde yazıldığı gibi, İstanbul'da ve özellikle Beyoğlu'nda, çoğunluğunu Rum vatandaşların oluşturduğu kişilerin mallarına saldırıp, bunları yağma ve tahrip etmekle suçlanan ve tutuklanan ülkemiz yazarları arasında Kemal Tahir, Aziz Nesin, Asım Bezirci, Hasan İzzettin Dinamo da bulunuyordu.

Beyoğlu'nda yaşananların düzenli ve bilimsel bir biçimde yazılması bir yana, bunlardan yalnızca akla geliverenlerin anılması bile, çok zor, karışık ve yorucu.

Beyaz Rus lokantalarını kim anlattı? Kim araştırdı? O günleri yaşayan ve Tanrı uzun ömür versin, bugünleri de yaşayan, kentimizde kalan Beyaz Ruslar'ın sonuncularından olan, saygı değer bir Dostumuz; bir kez anılarından söz ederken, bir zamanlar

yalnızca Tünel ile Taksim arasında, onbeş Beyaz Rus lokantası saydığını söyledi. Galata'da olanlar, Tarlabası'nda olanlar dışında.

«Turkuaz», «Karpiç», «Rose Noir», «Yar» (Rusça «çukur demekmiş»), «Rejans», «Maksim», «Medved» (Rusça «ayı» demekmiş), «Club Commerciale Russe»; bu lokantalardan, 1986 yılında, sözünü ettiğimiz Dostumuzun anımsadıklarının adları, «Eden» ve «Restaurant Russe» anımsamadıkları.

Lokantalar, menüler, mezeler, içkiler. İşte 1939 yılında Markiz'de satılan içkiler ve fiyatlarından (kuruş olarak) bazı örnekler :

«Markiz Kokteyl ...	400»	«Martini	300»
«White Lady	300»	«Side Car	300»
«Porto Flip	400»	«Whisky Flip ...	500»
«Milioner	500»	«Clover Club ...	400»
«Egg-Nogg	400»	«Cin Fizz	300»

Bunların bir bölümü klasik kokteyl çeşitleridir. Bir bölümüyse, gene kokteyl olmakla birlikte, ne biçim kokteyl olduğunu şu anda kestirmemiz zor olan adlardan oluşmaktadır.

Bir de, tipik bir Beyoğlu Lokantası olan, Tepebaşı'ndaki «Lala Lokanta Birahanesi»nde satılan içkilerin yer aldığı listeye göz atalım. 1930 lu yılların başlarına ait olmakla birlikte, tam yılını saptayamadığımız bu listede fiyatlar gene kuruş olarak gösterilmiş. Gözümüz şu örneklerle takılıyor :

«Duziko Bomonti meze ile	125»
«Duziko Bilecik meze ile	125»
«Duziko Keyf meze ile	125»
«Duziko Demitraeopulo meze ile	125»

«Duziko Demitraeopulo büyük şişe, mæze ile	240»
«Duziko Demitraeopulo kadehle	25»
«Vermut	40»
«Amer Pikon	45»
«Muhtelif Likörler	50»
«Viski Blak ve Vuayt	100»
«Viski Con Valker	100»
«Mavrodafni	40»

Bu listede yer alan içkilerden bir bölümünün ne olduğunu anlamak pek kolay değil. «Amer Pikon» nedir? Çözemiyoruz.

Rumca (kara defne) anlamına gelen «Mavrodafni»; alkol derecesi yüksek, bir çeşit tatlı şarapdı.

«Duziko»: Düz rakı demektir. Eskiden, sakızlı olmayan tüm rakılara «düz», ya da «Ala Grek» biçimde, «duziko» denilirdi.

«Blak ve Vuayt» işkoç viski markalarından «Black and White»dır. «Con Valker» bir diğer işkoç viski markası «Johnnie Walker»dır.

Demitraeopulo, bu dönemin ünlü rakılarından-
dır. «Atatürk'ün Uşağı'nın Gizli Defteri» adı ile, «**Ce-
mal (Çelebi) Granda**»nın anılarını yazan **Turhan
Gürkan**, «Granda»nın ağzından şöyle yazıyor: «**O
devrin en ünlü rakısı olan Dimitripolo'dan Atatürk
her gece yarım kilo içerdi.**» (90)

Lokañtalar, meyhaneler, birahaneler. İçkiler, ye-
mekler, mezeler. «Restaurant»lar, «Pub»lar, «Snack
Bar»lar.

Galata Köprüsü, köprüden para ile geçtiğimiz
günler.

Spor kulüpleri : Galatasaray, Beyoğluspor, Tak-
sim, Galata, Cihangir ve diğerleri.

İşte, Sayın Orhan Şevki Maralman'dan aldığımız bilgilere göre; Beyoğlu'nun önde gelen spor kulüplerinden üçünün, yaklaşık kırk yıl önceki (1947-1948 futbol mevsiminde) kadroları :

Galatasaray : Erdoğan (Osman İncili) - Naci, Fazıl - Mustafa (Musa), Bülent Eken, Muzaffer - İsfendiyar, Halis, Gündüz Kılıç, Doğan Koloğlu, Mehmet Ali Gültekin.

Beyoğluspor : Anastas (Koço) - Pañani, Maruli - Niko, Dimitrioğlu, Mustafa - Şeref Has, Koçis, Fotis, Aleko, Çuki.

Taksim : Agop - Stepan, Cudi - Abdi, Levon, Kemal - Nubarik, Haçık, Büyük Garbis, Varujan, Agop Zafer.

Bu mevsim, Galatasaray İstanbul 1. Futbol Liği'nde üçüncü olmuş. Beyoğluspor ve Taksim 2. Liği'de oynamışlar.

Yirmidört saatte dans öğretip, baloya yetiştiren «Dans Öğretim Salonları». Kiralık smökinler, kiralık gelinlikler. Şapkalar, şapkacılar, düğmeciler, kemerciler.

Beyoğlu Balıkpazarı. Doğu çarşılarına alışmış kişilerin, Türk de olsalar, yabancı da olsalar; Avrupa'da, Amerika'da yirmişer, otuzar yıl yaşadıktañ sonra da gelseler; gözlerini yaşartan, içlerini ürperten çarşı. Balıklar, salatalar, av hayvanları.

Camiler, kiliseler, sinagoglar.

Doğu'nun ve Batı'nın tüm dinlerinden, tüm mezheplerinden insanların birbirine karıştığı sokaklar. Sonra gidip ayrı ayrı dua ettikleri yapılar.

Yapılar, yapılar. Sahipli yapılar, sahipsiz yapılar. Sahip değiştirmiş yapılar. Kimden kaldığını anla-

duğımız yapılar. Kimden kaldığını anlamadığımız yapılar. Kim bilir, nereden gelmiş ve nereye gitmiş insanlardan kalmış yapılar?

Bu yapılarda yaşananlar. Sokaklarda yaşananlar.

Doğu ile Batı'nın birbirine en çok karışmış olduğu alanı bulmaya kalkışırsak; karşımıza çıkacak yer, «Eski Beyoğlu» olacaktır.

Beyoğlu'nun, anlatmakla tükenmez geçmiş yaşamına göz attığımızda; gördüğümüz renklerin ve ayrıntıların çeşitliliği karşısında, ürpermek, coşku duymamak kolay değildir.

IX — «YAŞANAN»IN ORTAK YANLARI

Beyoğlu'nda yaşananların düzenli ve bilimsel bir biçimde yazılması bir yana, bunlardan yalnızca akla geliverenlerin anılması bile, böyle zor, karışık ve yorucu olduğuna göre; şimdilik, burada yaşanmış yaşamların, ortak niteliklerinin altını çizmekle yetinelim.

Tarih boyunca, ad değişikliklerine, bayrak değişikliklerine, yönetim biçimi değişikliklerine karşın; Beyoğlu dediğimiz alanda sürdürülen yaşam biçiminin niteliklerinde, değişmeyen birşey var mıydı?

Sike, Regio Sycena, Galata, Pera, Beyoğlu adları birbirini izlerken; bu alan, çeşitli devletlerin egemenliğine girmişti. Bizantion adlı kent devletinin, Roma İmparatorluğu'nun, Bizans İmparatorluğu'nun, (İstanbul'da Latin egemenliği döneminde) Venedik Cumhuriyeti'nin, Geneviz Cumhuriyeti'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetimine giren bu alanda, çok çeşitli dinlerden ve uluslardan insan, bir arada yaşadı. Bu insanlar, akla gelen gelmeyen, çok çeşitli yönetim biçimleriyle yönetildiler. Monarşi nedir? Cumhuriyet nedir? Oligarşi, meşruti krallık, diktatörlük nedir? Tümünü gördüler.

Bu değişikliklerin yoğunluğuna karşın, Beyoğlu'nun bulunduğu alan, son yıllara dek, baştaki özel liğini korumuştu. Bu zellik, Beyoğlu'nun karşısında bulunduğu İstanbul'dan, farklı bir nüfus yapısına sahip olmasıydı. Farklı, hatta İstanbul'da yaşayan kişiler ve onların yararları ile hem çelişen; hem de, onları ve yararlarını tamamlayan bir nüfus yapısını barındırmak, Beyoğlu'na düşmüştü.

Tarihin eski dönemlerinde, surlarla çevrili kentlere gelen yabancı tüccarların, surlar içinde kalmaları sakıncalı bulunurdu. Tüccarların yarı haydut, yarı korsan, çok az da tüccar oldukları bu dönemlerde; bir yandan tüccarlardan ekinilirdi, bir yandan da, onların sağladığı yararlardan vazgeilemezdi.

Eski büyük kentler, yabancı tüccarlar olmadan, yaşamakta zorluk çekerdi. Kentler, ürettikleri çoğu el yapısı olan ürünlerden, kendileri için gerekli olmayanları, ihtiyaç duydukları yabancı ürünlerle değiştirmek zorundaydılar. Bu gereksinim, büyük kentlerin surları dışında kalan, uydu kentlerin ortaya çıkmasına yol açmıştı.

Bu uydu kentlerde, yabancı tüccarlar; hatta **Henri Pirenne** tarafından ileri sürüldüğü gibi, **«Sürdükleri gezici yaşam nedeniyle, her yerde yabancı gözüyle görülen»** (91) tüm tüccarlar barınıyorlardı.

Öyle anlaşılmaktadır ki; Avrupa'da, **X. Yüzyıl**'da başlayarak, gelişen bir olgu, İstanbul'da ve Beyoğlu'nda çok daha önce ortaya çıkmıştır.

Avrupa'da, bilindiği kadarıyla **X. Yüzyıl**'dan başlayarak, sur dışında yerleşmeye mecbur edildikleri kesin olan tüccarlar, önceleri kentin surları dışında, **«dış-keņt»** adı verilen yerler kurmuşlardır. Daha sonra açık alanlardaki bu kk kentlerin giderek zen-

ginleşmesi, her türlü eşkiyanın iştahını kabarttığı için, tüccarlar, topluca barındıkları yerlerde; bu alanları, bir tür kale durumuna dönüştürmüşlerdir. (92) Bunlar, Henri Pirenne tarafından, «**yanlarında kuleleri bulunan sağlam taş duvarlar**» olarak tanımlanmaktadırlar. (93)

VI. Yüzyıl'da yapıldığı ileri sürülen «**Castelion Tu Galatau**» (**Galata Hisarı**), bu dönemde **Regio Sycena**'da yaşayan **Venedikli** tüccarlar tarafından yapılmıştı. Bu yüzyılda, **Regio Sycena**'da yaşayan **Venedikli** tüccarların, kendilerini surlar ve kule ile, güvenlik altına alacak ölçülerde güçlendiği anlaşılmaktadır.

Bu tarihten başlayarak, çok yakın zamanlara kadar; kimi zaman açıkça, kimi zaman örtülü ve sinsi bir biçimde; azalarak, çoğalarak, ama sona ermeden, daima; hangi adla anılırsa anılsınlar (**Konstantinopolis, Konstantiniye, Dersaadet, İstanbul**) ile; (**Regio Sycena, Galata, Pera, Beyoğlu**) arasında bir çekişme, çekememezlik süre gelmiştir.

O günlere kadar, yalnızca yabancılardan barındığı bir «dış-kent» olan **Regio Sycena**; giderek, **İstanbul**'da yaşayan halk çoğunluğunun sahip olduğu dinden farklı dinlere sahip kişilerin yaşadığı bir yer hâlini almaya başlamıştı. Gerçi, Fatih Sultan II. Mehmed tarafından, İstanbul'un Bizanslılar'dan, Galata'nın Cenevizliler'den alındığı 1453 yılına kadar, her iki kentte yaşayanlar Hristiyanı ama; İstanbul'daki Ortodokslar'la, karşı kıyıda yaşayan Katolikler arasındaki nefret, iki ayrı dindeki kişilerin, birbirine duyabileceği nefretten, çok daha fazlaydı.

İstanbul'un ve Galata'nın, Osmanlı İmparatorluğu yönetimine girmesinden kısa bir süre sonra, İs-

tañbul nüfusunun çoğunluğu Müslüman Osmanlılar'dan oluşmaya başladı. Ancak, Galata ve Beyoğlu her zaman, Müslüman olmayan Osmanlılar'ın ve yabancıların barındığı bir uydu kent olma niteliğini korudu.

Sayın **Mete Tunçay**'dan aldığımız bilgilere göre; 1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'ne bakılırsa (s. 530-31), o dönemde İstanbul'dan ayrı bir vilayet olan Beyoğlu'nun, toplam 305.577 olan nüfusu içinde: 148.070 Türk ve İslam, 82.371 Rum, 24.043 Ermeni, 24.761 Musevi vardır. Nüfusun geri kalan bölümünü; Katolik Ermeniler, Protestanlar, Latinler, Bulgarlar, Süryaniler, Ulahlar, Katolik Rumlar ve yabancılar oluşturmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan dört yıl sonra, 1927 yılında yapılan nüfus sayımı sırasında da, Beyoğlu'nun bu niteliğini koruduğunu biliyoruz. Ancak o günlerdeki Beyoğlu'nun sınırları içinde, idari yönden Beyoğlu'ndan, daha sonra ayrılan, bugün Beyoğlu diye tanımladığımız alanın kapsamına girmeyen; Şişli, Nişantaşı, Osmanbey, Kurtuluş gibi çeşitli mahalleler bulunmakta; ayrıca, şimdi de Beyoğlu'nu idari sınırları içinde bulunmakla birlikte, kültürel anlamda Beyoğlu'nun bölümü saymadığımız, Sötlüce, Hasköy, gibi yerler de, Beyoğlu sayılmaktadır. Dolayısıyla 1927 sayımının Beyoğlu ile ilgili sonuçlarını alıp, buna göre bir değerlendirme yapmak, yanıltıcı olacaktır. Örneğin, o dönemdeki Hasköy'ün kalabalık Yahudi nüfusu; ya da Pangaltı'nın Ermeni nüfusu, hep Beyoğlu'nda yaşıyormuş gibi değerlendirilecektir.

Kuşku yok, 1927 nüfus sayımının ayrıntılı sonuçları ortaya konulup, o zamanın sokak adların-

dan, şimdi değişmiş olanlarını da gözönüne alarak; bugün Beyoğlu dediğimiz alanın, o günlerdeki nüfus yapısını ortaya çıkarmak mümkündür. Ancak bu güçlüğü şu anda göze almadığımıza göre, bu sayımın İstanbul'daki sonucunu belirtmek, konuyla ilgili bir fikir vermek yönünden, az da olsa yararlı olabilir.

1927 nüfus sayımına göre, İstanbul'un, Belediye sınırları içindeki nüfus sayısı şöyledir : (94)

«Türk ve İslamlar	447.851	% 64.8
Azınlıklar	177.671	% 25.7
Yabancılar	65.335	% 9.5
Toplam	690.857	%100.0»

Bir an için, bu oranlar değişmeden 1987 yılına geldiğimizi varsayalım ve ikinci bir varsayımla, İstanbul'un 1987 yılında Belediye sınırları içindeki nüfus sayısının, 6.000.000 kişi olacağını düşünelim. Bu durumda ortaya çıkacak sonuç şöyle olacaktı :

«Türk ve İslamlar	3.888.000	% 64.8
Azınlıklar	1.542.000	% 25.7
Yabancılar	570.000	% 9.5
Toplam	6.000.000	%100.0»

Bırakınız Beyoğlu'nu, İstanbul'da 'bile, son altmış yılda, nüfus yapısında ne büyük bir değişim olduğu ortadadır.

Üstelik, 1927 yılının İstanbul'unun nüfus yapısı, geçici, ansızın; tıpkı bir ara Beyaz Rus Mültecileri'nin beklenmedik bir biçimde gelişi ve gidişi gibi, rastlantı sayılabilecek olayların sonucu ortaya çıkmış değildir. Tüm belgeler, bu karışık yapının, köklü bir geçmişi olduğunu ortaya koymaktadır.

Örneğin, aynı sayım sırasında İstanbul'daki ibadethanelerin, dinlere göre dağılımı şöyledir : (95)

«Cami: 487 % 67.6 - Kilise: 192 % 26.7 - Sinagog: 41 % 5.7»

İstanbul'da o sırada bulunan 37 hastanedeki, 6091 yatağın dağılımıysa aşağıdaki gibidir: (96)

**«Hükümet, Belediye, Vakıf ve
Özel olarak Türkler'e ait : 3.892 % 63.9
Azınlıklara ait : 1.420 % 23.3
Yabancılar'a ait : 779 % 12.8»**

Hiç unutulmaması gereken bir diğer nokta da, yabancı denilenlerin, ne kadar karışık olduğudur. Örneğin 1932 yılında, İstanbul'da, sigorta ve bankalarla birlikte 175 Türk uyruklu şirket vardır. (Azınlıkların sahibi olduğu şirketler de bu sayının içindedir.) (97) Buna karşılık, yabancı uyruklu şirketlerin sayısı, gene sigorta ve bankalarla birlikte, 135 olup, bunların ülkelerine göre dağılımı şöyledir: (98)

«Fransız : 30— İngiliz : 24— Alman : 19— İtalyan : 17— Amerikan : 9— İsviçre : 8— Felemenk : 5— Sovyet: 4— Avusturya: 3— Romanya: 3— Bulgar: 2— İsveç: 2— Yunan: 2— Belçika: 2— İspanyol: 1— Japon: 1— Mısır: 1— Macar: 1— Yugoslav: 1—»

Ayrıca gerek Müslümanlar, gerek Müslüman olmayanlar arasında, farklı küçük etnik gruplar olduğu da unutulmamalıdır. O dönemin İstanbul'unda Arnavut deyip geçemezsiniz. Çoğunluğu Müslüman olmakla birlikte, Katolik, hatta Protestan Arnavutlar da vardır. Ermeniler'in büyük çoğunluğu Gregoryen olmakla birlikte, Katolik Ermeniler'in kiliseleri ve mezarlıkları ayrıdır. Ortodoks olan Gürcüler arasında, Şişli'deki Katolik Gürcü kilisesine bağlı olanlara da rastlanır. Bulgarlar Ortodoks'dur ama, Orto-

doks olan Rumlar'dan ayrı kiliseye bağılıdır. Gene Ortodoks olan Makedonlar, Bulgar Kilisesi'ne giderler.

Aynı dinden, aynı mezhepten olan küçük gruplar arasındaki, büyük farkları da unutmamalı. Tümü Hristiyan olan Süryaniler, Macarlar, Maltızlar, Bulgarlar, Keldaniler, Sicilyalılar, Nasturiler, Hırvatlar, Sırlar, İstanbul'da ve özellikle Beyoğlu'nda; hem birbirine karışmış, hem birbirinden ayrılıklar göstererek, yaşayıp gidiyorlardı.

Evet, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında İstanbul'un nüfus yapısı böyleyken, Beyoğlu'ndaki yaşam biçimlerinin çeşitliliğini düşünmek çok çarpıcı olabilir. Çünkü o sıralarda, Beyoğlu'nda konutu olmayan azınlıkların ve yabancıların bile, Beyoğlu ile çok sıkı ilişkileri vardı. Bunların konutları başka yerlerde de olsa, kentteki en önemli iş, eğlence ve kültür merkezleri Beyoğlu'ndaydı.

Bu kadar değişik kültürden gelmiş insanların, bayramlarını, yortularını, evlenme törenlerini, cenaze törenlerini, bunların çeşitliliğini düşünelim. Eğer İstanbul'un nüfus yapısı 1927 yılındaki oranlarını hiç değiştirmeden, 1987 yılında 6.000.000 kişiye yükselseydi, bunun 570.000 inin yabancı, 1.542.000 inin azınlıklardan oluşacağını, az önce hesaplamıştık.

Şimdi, bu insanların, tıpkı Eski Beyoğlu'nda olduğu gibi, karnaval günlerini, büyük şenliklerle kutladıklarını düşünebilir misiniz? Üstelik, bu kişilerin bağı oldukları grupların; ne karnaval günleri, ne noelleri, ne de bayramları, hiçbir zaman aynı günlere denk gelmezdi.

1922 yılında, Ulusal Kurtuluş Birlikleri İstanbul'a girmeden önce, kentte bulunan ünlü yazar **Ernest Hemingway** şöyle yazmaktadır.

«İstanbul'da tam 168 resmi izin günü var. Cumaları Müslümanlar'ın, cumartesileri Yahudiler'in, pazarları da Hristiyanlar'ın tatil günü. Ayrıca Katoliklerin, Müslümanların ve Rumların hafta içlerinde dini bayramları var. Yahudilerin dini bayramları da cabası. Bu yüzden İstanbul'da her delikanlının en büyük emeli, bir punduna getirip banka memuru olmak.» (99)

Said Naum Duhani de, o sırada gazeteci olarak İstanbul'da bulunan **Hemingway**'i doğrulayan şu satırları yazmıştır:

«O dönemde, mali kurumlar, çok çeşitli olan bayram günlerinde, kozmopolit müşterileri hoşnut etmek için kapalı oluyorlardı.» (100)

Bu kadar çok bayram, tarih yapıtlarının gündemine, yalnızca Roma İmparatorluğu'ndan söz edilirken geliyor.

«Roma'da yılın 182 günü tatildi. Bunlara yöresel bayramlar ve imparatorluk bayramları da eklenince, yılın üçte ikisi eğlence ile geçiyordu.» (101)

Anlaşılan 1920 lerin Beyoğlu'su, yıllarca, yüzyıllarca, Doğu Roma'nın başkentinin bir mahallesi olduğunu unutamamıştı. Bizanslılar kendilerinin Doğu Romalı değil, Romalı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bizanslılar'ın kendilerini **Bizanslı** değil, «**Romaioi**» (**Romalı-Rum**) dediklerini biliyoruz. «Beyoğlu'nun Kısa Geçmişi» başlıklı bölümde ayrıntılarıyla yer aldığı gibi, pek çok tarihçi «**Osmanlı İmparatorluğu**»nu da, Roma İmparatorluğu'nun bir devamı saymışlardır.

Bu görüşler, ister doğru, ister yanlış olsun. Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, ister birbiriñi izleyen halefler, olsun; isterse, bambaşka kişiliklerin sahibi olsunlar: Mut-

lak olan, İstanbul'un ve özellikle Eski Beyoğlu'nun, bunların tümünün mirasçısı olduğudur. Burada Eski Beyoğlu için «özellikle» sözcüğünü, raslantıyla kullanmıyoruz. Kuşku yok ki, Eski İstanbul da üç imparatorluğa başkentlik yapmış olmanın izlerini taşıyordu. Ancak, Eski Beyoğlu, imparatorlukların en büyük özelliğini; çok ayrı kültürleri, çok ayrı insanları, bir arada harmanlamayı, yoğurmayı; İstanbul'da ve belki de tüm dünyada en iyi başaran mahalleydi.

Unutmayalım, İstanbul'un başkent olduğu imparatorluklar; yani Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorlukları, uygarlık açısından; yalnız dönemlerinin değil, tüm tarihin en önde gelen imparatorlukları arasındaydılar. İmparatorluk demek; değişik köklerden gelen insan topluluklarını bir arada yoğuran ve yaşatan, devlet demektir. Tüm imparatorluklar, çeşitli unsurları bir arada barındırırlardı. **İmparator Caracalla**, 212 yılında, Roma sınırları içinde yaşayan tüm kavimlerin halklarına Roma vatandaşı olmak hakkı tanımıştı. **Fatih Sultan II. Mehmed'in**, 1453 yılında, İstanbul'u Ortodokslar'ın elinden aldığı günlerde; yeni Ortodoks Patriği, görkemli törenlerle Sultan tarafından atanıyor ve eski Hahambaşı'nın görevini sürdüreceği ilan ediliyordu. **Fatih Sultan II. Mehmed** tarafından görevde kalması onaylanan **Hahambaşı Moşe Kapsali**'niyi daha önce bu göreve atamış olan kişi, son **Bizans İmparatoru Konstantinos XI. Paleologos**'du. (102)

Bunlar, çok eskiden yaşanmış fañtazilerdir, diye düşünenler olursa, onlara **Sultan II. Mahmud'un**, şu sözlerini tekrarlamakta yarar olabilir :

«**Ben Müslümanları camiide, Hristiyanları kilisede, Yahudileri havrada görmek isterim; tapınaklarının dışında hepsi benim uyruklarımdır ve bu ni-**

telikleriyle de, babaca korumama ve sevgime hakları vardır.» (103)

İşte Beyoğlu; böylesine geniş yığınları kavrayan üç imparatorluğun başkenti olan İstanbul'un, öyle bir bölgesidir ki; burada çoğunlukla, İstanbul'un bile, yabancı saydığı kişiler barınmaktadır.

Üç büyük imparatorluk boyunca, yabancıları barındıran Beyoğlu'nda sürdürülmüş yaşamların en önemli ortak özelliği, kimsenin kuşkusu olamaz ki; kozmopolit olmaktır.

XIX. Yüzyıl sonlarına dek, dünyada hiç bir kent; Beyoğlu kadar, değişik kültürlerin topluluklarını, bir arada barındırdığını sanmıyoruz.

Nora Şeni, XIX. Yüzyıl Pera'sında, yabancı gezginleri anlatırken şöyle yazmaktadır :

«XIX. Yüzyıl Perası'nda seyyahın dikkatini çeken, onu hayran bırakan her şeyden önce, birçok şeyin birbirine karışmış oluşu, çoğulluk (dil, ırk, giyim kuşam bakımından), kozmopolitizm, uygarlık ve barbarlık olarak adlandırdığı şeylerin bir arada varlığı, eski ile modernin iç içe geçmiş oluşudur.» Yazar, bundan sonra, 1874 yılında, İstanbul'a gelen İtalyan yazarı Edmondo de Amicis'in, Pera hakkında yazdıklarından şu alıntıyı yapmaktadır :

«Güzel bir sokağın sonuna kadar gidin, bir uçurumla karşılaşacaksınız; tiyatrodan çıkın, kendinizi hemen mezarların ortasında bulursunuz (...). Bir evin çevresini dolaşın, önünüze liman çıkar; bir sokaktan aşağıya inin, kente elveda dersiniz, gökten başka birşey göremediğiniz ıssız bir boğazın dibindesinizdir. (...)

«Her yüz adımda bir her şey değişmektedir. Kendinizi Marsilya'nın bir kenar mahallesinde gibi

hissederken, arkanızı, dönünce bir Asya köyünün içine düşersiniz, bir daha dönerseniz Trabzon'un bir kenar mahallesindesinizdir. Kullanılan dile, insanların yüzlerine, evlerin görünüşüne bakınca, ülke değiştirmiş olduğunuzu anlarsınız. Fransa'dan parçalar, İngiltere'den renkler, Rusya'dan görüntüler bir aradadır. (104)

Osmanlı İmparatorluğu, çok uzun yıllar, kendisini oluşturan unsurlar arasında bir denge kurmuş, bir senteze varmış olarak yaşamını sürdürmüştü. Zaman içinde bu denge ve sentezde ortaya çıkan aksaklıklar, **1826** yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra, giderilmeye çalışılmıştır.

«Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri»nin yazarı **Paul Imbert**, 1869 yılında «Galatasaray»da okuyan öğrencilerden söz ederken şöyle yazmaktadır :

«Daha ikinci yılında, Lise'deki öğrencilerin 277'si Müslüman, 91'i Gregoryen Ermeni, 28'i Katolik Ermeni, 85'i Rum, 65'i Katolik Latin, 29'u Yahudi, 40'ı Bulgar, 7'si Protestandı. Gerçeği görmek gerekiyordu : Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan tüm halklar arasında bir uzlaşma sağlanması ütopyacı, olanaksız bir girişim değildi. (105)

«Beyoğlu'nun Kısa Geçmişi» adını taşıyan bölümde «Galata'nın Ötesinde (Pera) Rönesans Rüzgârları» başlığı altında anlatılan dönem; gerçekten, Beyoğlu'nda inanılmaz bir uyanışın yanı sıra; az bulunur bir denge ortamı ve sentez içinde, çeşitli unsurların bir arada kaynaşmasının da, gözle görülür, elle tutulur biçimde gerçekleştiği bir dönemdir.

1826 yılında başlayan bu dönem, 1860 lı yılların sonuna doğru, doruğuna ulaşmıştır. **Ferik Ami-**

ral Sir Henry Felix Woods (Woods Paşa), şöyle yazmaktadır :

«1867 ve bunu izleyen birkaç yıl Osmanlı İmparatorluğu'nun mutlu ve ferah dönemlerinden biridir. Çünkü Osmanlı idaresi, özellikle Yeniçeriler'in keyfi baskısından kurtulmuş, içerde ve dışarda bütün karışıklıklar sona ermiş ve barış dönemi başlamıştı.» (106)

Burada, bir noktanın, gözden kaçırılmaması gerekir. Tarihin bu döneminde, Osmanlı İmparatorluğu topraklarında, geç kalmış bir Rönesans gerçekleştirilmeğe çalışılmaktadır. Pek çok kültür kurumu, Batı ülkelerinin bir bölümünden daha önce gerçekleştirilmekte; pek çok çağdaş teknik yenilik, gene çok kısa bir süre içinde uygulamaya konulmaktadır. İmparatorluk sınırları içinde, bu durumdan en çok etkilenen ve faydalanan kent İstanbul olup, bu konuda İstanbul'un en ileride olan bölümü de, Beyoğlu'dur.

Konu ile ilgili bazı örnekleri şöyle sıralamak mümkündür :

Daha önce açıklandığı gibi, Pera ile Galata'yı bağlayan, ülkenin ilk metrosunun kuruluş tarihi 1873'dür. Bu tarihte Amerika Birleşik Devletleri'nde henüz metro yoktur. Avrupa'nın büyük kentlerinden bir tek Londra'da 1863 yılında, yani, Beyoğlu'ndan yalnızca on yıl önce ortaya çıkmış bir metro vardır. Metro için; Paris, 1900; Berlin, 1902; Petrograd (Leningrad), 1915; Hamburg, 1912; New York, 1904; Boston, 1898; Tokyo, 1927 yılını bekleyecektir.

Dünyada ilk telgraf hattı, 1844 yılında, Washington ile Baltimore arasında hizmete girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk telgraf hattı, 9 Eylül

1855 günü, İstanbul, Edirne, Varna arasında çalış-
mağa başlamıştır.

Göröldüğü gibi, Londra metrosundan 10 yıl son-
ra, metro; Washington ile Baltimore hattından 11 yıl
sonra, telgraf hizmete girmektedir. Bu sürelerin ne
kadar kısa olduğunu kavramak için; içinde olduğu-
muz **XX. Yüzyıl**'dan bir örnek vermek yerinde olur:
Dünyada ilk sürekli televizyon yayımı, **1930** yılında
Londra'da başlamıştır. **Türkiye**'de ise bu olay; **An-**
kara için 38 yıl sonra **1968** de, tüm ülke için 42 yıl
sonra **1972** de gerçekleşmiştir.

Yalnız teknik konularda değil, kültür alanında
da aynı olgu, zaman zaman gerçekleşmektedir. **Mu-**
zika-i Hümayûn, **1828** yılında kurulmuştur. Bunu, bir
Batı Müziği Konservatuarı saymak yanlış olmaz.
Bülent Aksoy, önemli Batı kentlerinde konservatu-
varların kuruluş tarihi olarak şunları vermektedir:
Viyana, 1817; Berlin, 1822; Brüksel ve Madrit, 1830;
Münih, 1846; Londra, 1861; Petrograd (Leningrad),
1862; Moskova, 1866 ve Budapeşte, 1874. (107)

Kuşku yok ki, 1826 yılında «**Vak'a-i Hayriye**»
(Hayırlı Olay) adı verilen olaylar sonucu Yeniçeri
Ocağı'nın ortadan kaldırılması ve askeri gücün, si-
yasal güce boyun eğmesiyle birlikte; herşey tek bir
günde çözülmemişti. Beyoğlu bir tek günün sonucu,
aydınlığa kavuşmamıştır.

İşte, o günlerin tanıklarından olan **Feldmaraşel**
Moltke, veba salgını Beyoğlu'sunu şöyle anlatır:
«**Beyoğlu**, bu manzaraya alışmamış olanlara gamlı
bir tablo arz etmektedir. Daha buraya girer girmez
sağ ve soldaki tepelerde sefil tahta barakalar ve
çadırlar, paçavralar içinde insanlar, kadidi çıkmış
hasta yüzler ve bağırışan çocuklar görülür. Bunlar

vebanın aile babasını, anayı, ya da evin besleyicisini ellerinden aldığı ve evleri temizlenirken burada karantinaya girmiş olan ailelerdir. ...Frenkler sokaklarda bile siyah canfes muşambaları içinde, korkunç hayaletler gibi dolaşırlar; herkes korkudan birbirinden kaçmaya çalışır, fakat bu da, dar yollarda imkansızdır. Ansızın bir cenaze alayı köşeyi döner; eğer ölen Frenk'se, dostları ve akrabaları onu bırakmışlardır; sadece papaz, راستیایانları ikaz için, elinde uzun siyah bir asa ile önden yürür. (108)

Bunları göz ardı ederek, düşlerden söz ediyor değiliz. Ayrıca, kavramları da birbirine karıştırmak istemeyiz. «Batılılaşma yoluyla çağdaşlaşma» ile, «Batı Emperyalizmi» arasındaki ayrımları bilmek zorundayız. Rönesans'ın gerçekleştiği, çağdaş uygarlığın yeşerdiği alan olan «Batı» ile, bunun kirli yüzü «Emperyalizm»i, birbirinden ayırmak bir zorunluluktur.

Batılılaşma, bizim gözümüzde elbette, Beyoğlu'nun üç-beş eğlence yerinde ve pastanesinde, kolonilerin işbirlikçi aydınlarına özgü davranışlar içinde, İngiliz biçimi çay içip, Fransız çörekleri yemek değildir. Hele hele gövdeye İngiliz viskilerini, Fransız konyaklarını indirip; sonra Beyoğlu'na bira içmek için çıkmış insanlardan yakınıp, rahatsız olmuş bir yüz ifadesi takınmak hiç değildir. Tam tersi, bu davranış ve görüşleri, ülkemizin Avrupa ülkesi olmasını engeller nitelikte kabul ediyoruz.

Sayın Çetin Altan, «İkiyüz yıla yakın bir süre boyunca Batılı olmaya çalışırız ve bir türlü tam başaramayız.» diyerek, bunun nedenlerini on madde olarak sıralarken şöyle yazıyor: «Hazine'den geçinmeyi ve yönetici pozörlüğünü amaç edinmiş olan üst düzey kadrolar, kendilerine ait gizli taşra kolo-

nisinin çağdaş ölçülerle bütünleşmesine bir türlü razı olamamışlar ve 'Batılı yaşam biçimini' sade kendi tekellerinde tutmak istemişlerdir.» (109) Bu görüşe aynen katılıyor, üst düzeydeki bir bölüm kişinin tekelindeki Batılılaşma'yı, Batılılaşma olarak savunmuyoruz.

Bir kez daha tüm bunları düşündükten sonra, bir kez daha yineliyoruz ki, olaylar doğal akışı içinde gelişseydi; tüm Osmanlı İmparatorluğu ve en önde Beyoğlu, sözünü ettiğimiz dönem içinde, gene eskisi gibi, bir Avrupa ülkesi olmak yolunda daha önemli adımlara tanık olacaktı.

Ne yazık ki, **1876** yılında, **Sultan Abdülaziz'in** bir darbe sonucu, **Jöntürkler** ve bir bölüm askeri birlikler tarafından hal edilmesiyle; olayların akışı, gerek Osmanlı İmparatorluğu, gerekse ülkenin Batı'ya açılan en önemli penceresi Beyoğlu için, geri dönülmez biçimde değişti.

«Beyoğlu'nun Kısa Geçmişi» başlıklı bölümde belirtildiği gibi, bu olaya İngiltere'nin bir zaferi gözü ile bakılmış; hatta Osmanlı Hükümdarlığı Marşı çalınarak, yeni Sultan V. Murad'ın halk önüne çıkışı kutlandıktan sonra, hemen İngiliz Kraliyet Marşı çalınmıştır.

Sultan Abdülaziz'in, Rusya'dan kendisini korumak için asker getireceği söylentileri ile öğrencilerin nasıl gösterilere sürüklendiği, olayların nasıl sinice planlandığı, «Beyoğlu'nun Kısa Geçmişi» başlıklı bölümde ayrıntılarıyla gözden geçirilmiştir. Batı Emperyalizmi'nin desteği İngiliz Donanması, bu darbeyi desteklemek için Çanakkale Boğazı açıklarında beklemiş; Jöntürkler'in başarısı üzerine, İngiliz Elçisi'nin eşi Lady Elliot, bir bölüm halk tarafından alkışlanmıştır.

Sultan Abdülaziz'in yerine, V. Murad'ı tahta geçiren güçler, bir süre sonra, bu Sultan'ı da hal etmiş ve yerine Sultan II. Abdülhamid'i geçirmiştir.

Ne var ki, bu sırada ülke yönetimi gerçekte, Sultan II. Abdülhamid'in değil, bir yıl içinde iki sultanı hal eden Jöntürk'ler'in elindedir. İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun, bu sırada Rusya ile yapacağı bir savaşı kazanacağı yolunda, Jöntürkler'i kışkırtmaktadır. Oysa, bu savaş kaçınılmaz bile olsa, Osmanlı İmparatorluğu için zamaınsızdır. Geciktirilmesinde bile büyük yararlar vardır.

Ancak Batı Emperyalizmi ile içli dışlı olan Jöntürkler, bu konuda sabırlı değildir.

İsmail Hâmi Danişmend, Mithat Paşa'nın; **«Sultan Aziz devrinde olduğu gibi, bu sefer de 'Talebe-i ulûm'u saray kapılarına gönderip :**

«—Harp isteriz, diye nümayişler» yaptırdığını, savaşa karşı olan Sultan II. Abdülhamid için, **«Moskof taraftarı»** diye propagandaya başladığını, Sultan'ın bu propagandadan ürküp, sağlığının bile bozulduğunu yazar. (110).

Bu yazılanlar, bize abartmalı gelmiyor. Çünkü, Sultan Abdülaziz'in de hal edilebilmesi için; kendisinin Rusya'dan asker getirmeceği yolunda asılsız söylentiler çıkarıldığını, öğrencilerin kışkırtılarak gösterilere sürüklendiğini, olayların nasıl sinsice tasarlandığını, çok çeşitli kaynaklar doğrulamaktadır. Dönemin aydınlarından, «Basiret Gazetesi» imtiyaz sahibi **Ali Bey**, Sultan Abdülaziz'in hal edilmesiyle sonuçlanan olaydan önceki günlerden, anılarında şöyle söz etmektedir :

«...Padışahın kendisini korumak için Rusya'dan asker getirmeceği söylentisi de alıp yürüyerek altı

yüzyıllık koca bir devletin çöküş çukuruna doğru yuvarlanmakta bulunması yurdunu seven, yurduna bağlı olanların yüreğini kanatır olmuştu.

«.....

«Mithat Paşa da tahttan indirme işinin şeriata uygun ve doğru olması için Şeyhislâm fetvasına gerek bulunduğunu söylemişti.

«.....

«Şimdi asıl önemli sorun Hayrullah Efendi'nin Şeyhislâmlık'a atanmasını sağlamaktır. Bunun için bir çare düşünülmüş ve zaten Şeyhislâm olan Hasan Efendi'den bezginlik getirmiş olan ulema ve öğrenciler o zaman Fatih zaptiye kumandanlığında bulunan Albay Abdülkerim Bey aracılığıyla kışkırtılıp, özendirilerek tümü birden ayaklanarak 'Şeyhislam'ı istemeyiz', diye bağışmaya başladıklarından ve bu düzenlemenin sonucunu sağlamak için Padişah'a, 'Hayrullah Efendi'yi ulema ve öğrenciler severler, o Şeyhislâmlık görevine gelirse bu ayaklanmanın önü alınır', diyerek, bir bakıma zorladıklarından, Hayrullah Efendi Saray Mabeyini'ne çağrılıp huzura kabul edilmiş ve Sultan Aziz merhum tarafından 'Ben seni Şeyhislâm etmez idim. Fakat öyle istediler. Bundan dolayı bu görevi sana verdim, ' buyurarak, Şeyhislâmlık görevine geçirilmiş idi.

«Aslında Şeyhislâmlık'a atanması hâlinde, fetva vermeğe söz vermiş olan Hayrullah Efendi, ... hemen fetvayı vermiştir.» (111)

Bunların ötesinde, plan gereği, Sultan Abdülaziz'in Sadrazamı Mahmud Nedim Paşa'ya karşı gösteriler yaptırılan öğrencilerin, kendisini Rusya yandaşı olmakla suçlayıp, «Nedimof» diye ad takmış olduklarını da biliyoruz. Bu suçlamalar, Mahmut Nedim Paşa'nın sonu olmuştur. Dönem, kişilerin, olur

olmaz denilmeden, Rusya yandaşı olmakla suçlandı-
ğı ve harcandığı bir dönemdir. Kuruntulu bir kişili-
ğe sahip Sultan II. Abdülhamid'in, kendi aleyhinde
yapılan söylentilerden ürkmüş olması akla yakındır.

Sonunda Osmanlı İmparatorluğu, hâlâ «93 Sa-
vaşı» diye anılan, bu belki kaçınılmaz, ama zaman-
sız savaşa sürüklendi. Savaş 24 Nisan 1877 de baş-
ladı. Rus Orduları, önlerinde yüzbinlerce Müslüman
Osmanlı'yı sürükleyerek, 1878 yılının Şubat ayında
(o günlerde Ayastefanos denilen) Yeşilköy'e dayan-
mıştı. Osmanlı İmparatorluğu, topraklarının yüzde
kırkına yakın bir bölümünü yitirmişti. Bu toprakların
büyük çoğunluğu Avrupa'daydı. İmparatorluk nüfu-
sunun da, buna yakın bir bölümü elden çıkmıştı.

Bu trajik sonuç, Jöntürkler'in otuz yıl süre ile,
iktidarı yitirmelerine yol açmıştı. Jöntürkler, ancak
otuz yıl sonra, bu kez İttihat ve Terakki Derneği bi-
çimine bürünüp, iktidarı yeniden ele geçirecek ve
Osmanlı İmparatorluğu'nun elinde kalan son toprak-
larının elden çıkarılmasına yol açacaklardır.

Gerçi, Jöntürkler iktidarı yitirmişlerdi, ancak
Sultan II. Abdülhamid, olanları unutamıyordu. Bunun
sonucu, Osmanlı vatandaşlarının pek çok hak ve
özgürlükten yoksun bir yönetimle yönetilmesi olmuş-
tu. Yabancılar için bu kısıtlamalar söz konusu olma-
dığından, Osmanlı İmparatorluğu içinde, yabancı el-
çiliklerin yerleştiği ve yabancıların yoğun biçimde
yaşadığı yer olan Beyoğlu, gelişimini sürdürmekle
birlikte; bundan yararlananlar Osmanlılar değil, ya-
bancılar oluyordu.

XX. Yüzyıl başlarken, Galata ve Pera'da yaşa-
yan yabancılar görkemli yaşamlarından mutlu görü-
nüyorlardı. Zenginliklerini simgeleyen göz alıcı evle-
rinde oturuyorlar; tamamı yabancı adlar taşıyan,

çok kaliteli dükkanlarda alış veriş yapıyorlardı. Yazlarını daha çok, Büyükaada, Tarabya ve Büyükdere'deki yazlıklarında geçiren yabancılar için; kışlarını geçirdikleri **Pera**'da; çok sayıda kulüp, tiyatro, lokanta bulunuyordu. Gelişen **Pera, Galata**'yı, yutmuş, bir mahallesi hâline sokmuştu.

Osmanlı uyruklu **Beyoğlu** halkıysa, kırgındı. Yabancıların yararlandığını gözleriyle gördükleri pek çok şey, **Osmanlılar** için kapalı kapıların arkasındaydı. Örneğin yabancıların özgürce izleyebildiği tiyatro oyunları, Türkçe oynanmaya kalkışılrsa; bunların sansürden geçmesi düşünülemezdi. Yabancı devletler tarafından yönetilen postanelerden dolayı, yabancıların sahip olduğu haberleşme özgürlüğü, **Osmanlılar** için söz konusu değildi. Bütün bunlardan, «Kapitülasyonlar»ı sorumlu tutmak yanlıştır. Yabancıların «Kapitülasyonlar»dan dolayı sahip oldukları benzeri özgürlüklerin, **Osmanlı** uyruklu kişilere tanınmaması yolunda herhangi bir «Kapitülasyon Antlaşması» olmadığı gibi; yabancıların bu yolda gizli, ya da açık istekleri de yoktu.

Sorun, ülkenin yönetiminden kaynaklanıyordu. Geçmiş olayların psikolojik baskısı altında bulunan **Sultan Abdülhamid, Jöntürkler**'in yabancılarla işbirliği yaptıklarını, hatta yabancılar tarafından yönetildiklerini unutmuyordu. Bu yüzden, **Osmanlı** uyruklu- lar ile yabancıların, olabildiğince birbirinden ayrı yaşamalarına; **Osmanlılar**'ın sanat ve kültürden uzak kalmalarına neden olan bir yönetim düzenlemişti.

Sultan, Jöntürkler'le ilgili düşüncelerinde, ne denli haklı olursa olsun, izlediği politikayı haklı bulmak kolay değildi. Kuşku yok ki, **Sultan** kişisel olarak, **Jöntürkler**'den çok daha ileri görüşlüydü. Örne-

ğın, Namık Kemal, «**Arap harflerinin kaldırılması, Müslümanlığın kaldırılması demektir.**» diye yazarken; Sultan Abdülhamid, «**Latın alfabesini almakla belki halkımızın işini kolaylaştırabiliriz.**» diyordu. (112) Daha 1889 yılında, Yıldız Sarayı'nda, **Yıldız Tiyatrosu**'nu yaptıran ve **Bülent Aksoy** tarafından; başlıca merakının İtalyan Operası olmasından ötürü, Saray'da oyuncularının hemen hepsi İtalyan olan sanatçılardan oluşa, sürekli bir opera ve operet takımı kurduğı ve İtalyanca oyunlar oynattığı yazılan (113) **Sultan Abdülhamid**; kendi halkının, çağdaş müzik ve tiyatrodan yararlanması için birşey yapmadığı gibi, uzak kalmasına yol açan türlü engeller bile koymuştur.

Dönemi anlatanlardan, «**Refik Ahmet Sevengil, «Sultan II. Abdülhamid zamanında Batı türü tiyatro her türlü baskıyı gördü.**» diye yazar. (114)

Kuşku yok; yabancılarla kendileri arasında, yabancıların yararına farklar olduğunu anlayıp, duruma içerleyenler, yalnızca Beyoğlu'nda yaşayan Osmanlılar değildi. Ancak, bölgede yaşayan yabancıların yoğunluğu, bu durumun en net biçimde, buradan görülmesine yol açıyordu.

XIX. Yüzyıl sonunda, **Pera**'nın değerli yerlerindeki yapıları ve buralarda yaşayan kişileri anlatan **Said Naum Duhanı**'nin «**Eski İnsanlar Eski Evler 19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topografyası**» adlı yapıtına göz atıldığı zaman; bugünkü Tepebaşı Meşrutiyet Caddesi, Beyoğlu İstiklal Caddesi ve Taksim çevresinde, o dönemde bina sahibi olan kişiler arasında, Müslüman, Hristiyan ve Musevi Osmanlılar'ın, ne kadar azınlıkta olduğu hemen anlaşılır. Çünkü bu sırada, Osmanlı uyruklu kişiler, Bey-

oğlu'nun daha ikinci sınıf sayılan yerlerinde barınmaktadır.

XX. Yüzyıl'ın ilk yıllarında, hâlâ, Müslüman Osmanlı vatandaşları ile, Hristiyan Osmanlı vatandaşları arasındaki bağlar tam anlamıyla kopmuş değildi. Bunun bir nedeni, geçmişten gelen, koparılması zor bağlarsa; diğer nedeni de, yabancı emperyalizmin, Hristiyan, Müslüman ayırmadan, tüm Osmanlı vatandaşlarını ezmesinin yarattığı ortak alinyazısıydı. Ülkede bu durumun elle tutulur biçimde en somutlaştığı yer Beyoğlu'ydu. Yabancıların çok yoğun bir biçimde yerleştikleri bu alanda, herşey açıkça görülüyordu. Müslüman Osmanlılar gibi, Hristiyan Osmanlılar da ezildiği için, o sıralarda, bunların tamamının yabancılara bağlı olduğunu, yabancılarla işbirliği yaptığını düşünmek yanlış olur.

Kuşku yok, aralarında bir bölümü böyleydi. Ancak, Müslüman olan Osmanlılar arasında da, yabancılarla işbirliği yapanların sayıları, hiç de az değildir.

1911 yılında, yabancılardan kazanç vergisi alınmayıp, yalnızca Osmanlılar'dan alınması karşısında, **İstanbul Mebusu Kozmide Efendi, Meclis-i Mebusan**'da şöyle konuşmaktadır :

«Bugün Osmanlılar içinde ticaretle uğraşanlar varsa, tüccarlık bizim elimizden gitmiştir... Kazanç vergisini yabancılar vermiyor, bizim ahaliden alıyoruz... Bunun sonucu ne olacak? Günden güne Osmanlı ticaretinin çökmesine, yabancılardan ona üstün gelmesine neden olacak. ... kazanç vergisi almayalım demiyorum. Alalım, yabancılarla beraber alalım.» (115)

Aynı konuda **Sivas Mebusu Dagavuryan Efendi**, şöyle demektedir :

«Bizi yabancılara karşı savunmalısınız efendi-

ler. Bu o denli gerçek, o denli doğru birşeydir ki, buna karşı hiçbirşey söylenemez ve biz biraz da, bizim vatandaşlarımızı, Osmanlı biraderlerimizi savunmaya çalışmalıyız.» (116)

Tarih yineleniyordu. Bizans Bilimcisi Profesör M. Vasileviç Levçenko'nun, «Bizans» adlı yapıtında 1081 yılından başlayarak, İtalyan kent cumhuriyetlerine çok aşırı ticaret ayrıcalıkları veren Bizans politikasından söz edilirken, şu satırlara yer verilmiştir :

«...Kendi yurttaşlarının yararlanmadıkları kolaylıklar, yabancılara verilmişti. Yerli tacirler, Venedikliler'in, kendilerini bütün pazarlardan çıkarıp attıklarından, acı acı yakınıyorlardı. ... İstanbul'un güzel, gözde semtleri, Venedik'in, ülke dışı sayılan ayrıcalıklı toprakları hâline dönüştü.» (117)

Bir aralar, İttihat ve Terakki'nin önde gelen kişilerinden Maliye Nazırı Cavit Bey, Taksim Kışlası ve Talimhane Meydanı'nı yabancılara satmak isteyince, 1911 yılının Şubat ayında konu Meclis-i Mebusan'da tartışmalara yol açar. Kürsüden, konuyu ilk kez eleştiren kişi, İstanbul Mebusu Kozmidi Efendi'dir. (118)

Ali Nejat Ölçen, «Bu alıntılar, Osmanlı mozayiği içinde din, dil ve ırk farklılıklarının devlet ve toplum çıkarları karşısında nasıl eridiğini göstermesi yönünden ilgi çekicidir. Yoksa azınlık mebuslarını savunma amacının kanıtları olamaz. Onların içinde bu mozayigi parçalamayı amaç almış olanlar da yok değildi.» diyerek; Meclis'in 48. bileşiminden şu alıntıyı yapmıştır :

«Kozmidi Efendi - İnceleme sonucunda bir yanlışlık olduğu ortaya çıkar da Maliye Bakanı Cavit Bey sorumlu tutulursa ve Cavit Bey gibi bir yurtdaşın

sorumluluğu gerekeceğinden ötürü ben tasalanırım, fakat ülkenin hukukunun güven altına alınmasından dolayı, o oranda memnun olurum...

«.....»

«...Galatasaray'da arşını 200 liraya yer alırsa, Taksim'in ilerisinde olan yerler acaba kaçta satılır dersiniz? Burada 20 liradan eksik yer yoktur... Maliye Bakanı Beyefendi'nin rica etmek suretiyle 400 bin liraya vermek istedikleri yerlerin 2 milyon lira değerinde olduğunu bilmelidir. Liranın değeri varsa, arsanın değeri de vardır. Bu arsanın değerini bilemedi, takdir edemedi.

«Masuileyh Efendi (İzmir) - Burası Patrikhane değil.

«Kozmide Efendi (devamla) - Patrik'i getirmek istemeyiz. Ondan söz etmek istemem. Devletin yararından söz edeceğim.» (119)

Ne yazık ki, bu hava uzun süre sürmeyecektir. Birinci Dünya Savaşı, milyonlarca insanın ölümüne yol açtığı gibi, çok eski ve köklü birikimler sonucu ortaya çıkmış pek çok değer ölçüsünün de, yıkılmasına neden olmuştu. Savaşın sonu, pek çok şeyin sonudur.

Hem, **Osmanlı İmparatorluğu**; hem, **Osmanlılık** bitmek üzeredir. 16 Mart 1919 günü, Rum kilise ve gazetelerinde; tüm Rumlar'ın, Yunanistan'a bağlanmak dileğini taşıyan bir muhtırayı imzalamaları gereği ilan edildi. (120)

15 Mayıs 1919 günü, Yunanlılar İzmir'i işgal etmekte, bu durum İstanbul ve Beyoğlu'nda aynı tepkiyle karşılanmamaktadır. İşgal, İstanbul'da. Üsküdar'da yapılan toplantılarla kınanırken, Beyoğlu'nda sevinçle karşılanmaktadır.

Artık kendilerini Osmanlı saymayan Hristiyanlar, Osmanlı Meclisi için yapılan son seçimlere de

katılmazlar. 12 Ocak 1920 günü toplanan Son **Osmanlı Meclis-i Mebusanı**'nda, hiç Hristiyan Mebus yoktur. Bu Osmanlı İmparatorluğu tarihinde ilk kez görülen bir durumdur. Daha önce, ikisi, I. Meşrutiyet; üçü II. Meşrutiyet döneminde toplanan beş Osmanlı Meclisi'nin hepsinde, Müslüman olmayan mebuslar vardır.

Beyoğlu'nda sürdürülmüş yaşamların en önemli ortak özelliği, kimsenin kuşkusu olamaz ki; kozmopolit olmaktı, demiştik. Bu kozmopolit yaşamı oluşturan unsurlar arasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun yarattığı bir denge ve sentez olduğunu belirtmiştik.

Beyoğlu, üç büyük imparatorluğun başkenti olmasını başaran İstanbul'un hemen yanında, daha çok yabancıların barındığı bir alan olmanın, O'na kazandırmış olduğu eñgin deneyler sonucu; çok değişik kültürlerin hiçbirini benimsemeden, ya da özümseyip, yok etmeden; bütün bu kültürleri, kucaklarında, bir arada yaşatmasını bilmiştir.

Evet, Beyoğlu'nun en önemli özelliği kozmopolit olmaksı; bir diğerk önemli özelliği de, özgün olmaktı. Beyoğlu, yabancı kültürlerin yarısıdığı yalın ve yavan bir ayna olmamış; çeşitli kültürleri bir potada eritip, yok etmeyen, onların bağımsız varlıklarının sürmesine izin veren; ancak, bunların tümünün üzerinde, kendisine özgü bir sentez yaratmasını bilen bir kent alanı olmuştur. Ve bu sentez, anlaşılması zor, gizemli bir biçimde; kendisini en beğenmiş yabancıları bile etkilemiş, onlara; Doğu'nun, Batı ile karşılaştığı, karıştığı, çarpıştığı bir noktada olduklarını, her zaman anlatmasını bilmiştir.

Beyoğlu, hiçbir zaman kişiliksiz bir koloni limanı hâline gelmemiştir.

Herşeyden önce, Doğu tüm görkemi ve geçmiş-

ten gelen köklü birikimi ile, burada yaşamını sürdürmüş; yabancı yaşam biçimleriyle karşılaştığı zaman ortadan kaybolmamış, bu yaşam biçimleri ile kaynaşmış, bunlardan etkilendiği kadar, bunları da etkilemiştir.

Çelik Gülersoy, «Beyoğlu'nun, Avrupa yaşam biçiminin Doğu Akdeniz'deki salaş bir modeli olduğu» yolundaki görüşlere şöyle karşı çıkmaktadır :

«Akdeniz'deki asıl salaş limanlara göre, Beyoğlu, 19. yüzyılın ikinci yarısında, eni-konu eli ayağı düzgün bir yerleşim sayılır. ... Benim elimde Tepebaşı Tiyatrosu'nun programları var. Avrupa'nın birinci sınıf virtüözleri, Paris'den, Viyana'dan trene bindiği gibi, gelip Beyoğlu'nda da çalışıyor.» (121)

Burada, iyice vurgulamak gerekir ki; Beyoğlu'nun mirasçısı olduğu görkemli geçmişin kültürel boyutları kadar, fiziksel boyutları da, burasının bir koloni limanına benzemesini önlemiştir. XX. Yüzyılın başında, Balkan Savaşı'nın başlamasından önce, Londra Limanı'nın yıllık muamele hacmi 12.5 milyon ton, Hamburg'un 14.2, New York'un 15.5 milyon ton, İstanbul Limanı'nın 17.2 milyon tondur. (122) O dönemde, İstanbul Limanı denilince, akla Galata ve Tophane'nin geldiğini de unutmamak gerekir.

Bütün bunlar, yalnızca Beyoğlu'nun değil, Osmanlı İmparatorluğu'nun da, bir bölüm aydınımızca ileri sürüldüğü gibi, hiçbir zaman Batı'nın bir sömürgesi olmadığının kanıtıdır. Hiçbir koloni limanında; Londra, ya da New York'u aşan bir muamele hacmi kayıtlara geçmemiştir. Gene hiçbir koloni limanında, Avrupa'nın ünlü sanatçıları, kendilerini göstermek için yarışır gibi; birbiri ardı sıra konserler verip, oyunlar oynamamışlardır.

Kapitülasyonlar bizi aldatmamalıdır. Daha önce

de vurguladığımız gibi, temel sorun; kapitülasyonlarla Batılı ülke uyruklarına verilen hakların, Osmanlı uyruklarına verilmemesiydi. Yoksa, bu hakların büyük bölümü, insanların temel hakları arasındaydı. Kimseye verilmemesi değil, herkese verilmesi gerekirdi. Bu hakların, Osmanlı uyruklarına verilmemesini dileyen Batılı bir bölüm tüccar olsa bile, hiçbir Batı ülkesi, böyle bir istekte bulunmamıştır. Bunun böyle olmasını isteyenler, ülkemizin yöneticileri olmuştur.

Ülkenin siyasal yönden, kimi zaman bir bölüm Batı ülkesine oyuncak olması, onların hesabına gereksiz savaşlara bile sürüklenmesi; gene de ülkenin bir koloni olduğunu göstermez. Unutmamak gerekir ki, ülke yöneticileri, zaman zaman; İngiliz-Fransız, Alman ve Rus yanlısı politikalar izlemişlerdir. Bu elbette hoş birşey değildir. Ama hiçbir koloninin yöneticileri, doğru, ya da yanlış, canları istedikçe; ülkelerinin politik çizgisini böylece değiştirecek güce sahip olmamıştır.

Beyoğlu, uzun yıllar Batı'nın doğudaki son sınırı, son kalesi oldu. Batı'yı da, Doğu'yu da gördüğü için; ikisine de hoş görülmesi; ikisini de gözünde fazla büyütmemeyi bilen bir yer olarak yaşadı.

Ancak imparatorluklarda varlığını sürdürebilen, bu kozmopolit yaşam biçimi; elbette yıkılan Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra, sürüp gidemezdi. Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde, Batı'nın, Doğu'daki kalesi olarak kalmasını başaran Beyoğlu, ulusal duyguların doruğa yükseldiği bir çağda, yaşamını bu biçimi ile sürdüremezdi. Sürdüremedi de. Giderek, önce İstanbul, daha sonra diğer büyük kentlerimizin, eğlence ve alışveriş merkezi olan mahalleleri ile, Beyoğlu'nun farkları, önemsiz boyutlara indi.

X — GERİYE KALANLAR

Beyoğlu'nun, İstanbul ve diğer büyük kentlerimizin eğlence ve alışveriş merkezi olan mahalleleriyle farkları önemsiz boyutlara indi demiştik. Hiç çekinmeden şunu da söyleyebiliriz: Bu farklar artık yalnızca ayrıntılarda kalmıştır. Bir de geçmişin izlerinde ve unutulmalarına az kalmış anılarda. Ancak, günümüz Beyoğlu'su öylesine zengin bir geçmişin mirasçısıdır ki; geriye kalan ayrıntılar bile, kişiye coşku verir.

Beyoğlu'na ilk kez gelen, burasını ilk kez gören kişilerin, kendilerini başka bir ülkeye gitmiş gibi hissettikleri günler çok gerilerde kalmıştır. Ne var ki, bilen bilmeyenin, Beyoğlu'nun «eski havasını» yitirdiğini ileri sürüp; Beyoğlu'ndaki kebabçıları, lahmacuncuları, ve benzerlerini gösterip, üzölmeleri de, yadırgatıcı boyutlara ulaşmıştır. Beyoğlu'nun sokakları kebab ve lahmacun koktuğu, lokantalarında arabesk müzik çalındığı için, böylesine dövüney kişilerin, isteklerini ve amaçlarını çözmek kolay değildir. Bu kişilerin çoğunun pek iyi bildiğı bir başka alan olan, Kalamış Sahili'nden başlayarak; Kızıltoprak, Kalamış, Belvü, Fenerbahçe, Dalgan, Caddebostan, Suadiye kıyılarını, sokaklarını, caddelerini iyice ta-

rarsanız görürsünüz ki; bu mahallelerde tek bir balık lokantası yoktur. Böyle bir lokantaya ilk olarak, ancak Bostancı'da rastlarsınız. Beyoğlu kebab ve lahmacun kokuyor. Doğrudur doğru olmasına ama, bir de şunu düşünelim: Caddebostan başka bir şey mi kokuyor? Caddebostan'da kebab ve lahmacun satan lokantalar, et lokantaları, pizzacılar, başka lokanta var mı? Beyoğlu'nda yoz müzik çalınıyor, arabesk çalınıyor, çevreyi berduşlar, serseriler doldurdu diye üzülmüyoruz. Peki, Kadıköy'ün, Moda'nın, Bakırköy'ün, Ataköy'ün et lokantalarında, kebabçılarında, ocakbaşılarında, yemek yerken, ne tür müzik dinliyoruz?

Kaldı ki, Beyoğlu'ndan yakınañ bu kişilerin çoğunluğu Beyoğlu'nda yaşamıyor. Onların yaşadıkları mahallelere baktığımız zaman, kendileri ve yakınları da içlerinde olmak üzere, binlerce kişinin çeşitli lokantalarda iştahla kebab, lahmacun ve benzerlerini yediğini görüyoruz. Üstelik Beyoğlu'nda, daha hâlâ, Beyoğlu Balıkpazarı'ndan kendi elinizle aldığınız balıkları pişirebileceğiniz üç-beş lokanta var. Bu kişiler neden kendi yaşadıkları mahallelerin kebab, lahmacun ve mantı kokusundan rahatsız olmuyorlar da, Beyoğlu'ndaki kokulardan rahatsız oluyorlar? Neden bu kişilerin üyesi oldukları üst tabaka kulüplerinde, mantı günleri, çiğ köfte günleri düzenleniyor da; diyelim uskumru dolması, midye salmisi günleri düzenlenmiyor?

Herkes önce kendi yaşamına baksın. Bir de Beyoğlu'na baksın. O zaman Beyoğlu'nu düzeltmekten önce, düzeltilecek başka şeylerin olduğu daha iyi görülür. Bunları düzeltmeden; işe Beyoğlu'nu düzeltmek ile başlarsak, kendi yapay çarpıklığımızı Beyoğlu'na taşıyoruz.

Yıllardır alt yapılarını köy düzeninde tuttuğumuz mahallelere büyük apartmanlar yapıp, içine girdik. Pisliklerimiz foseptiklerden taşıtı, sokaklardan aktı. Bu kokular bizi rahatsız etmedi de, Beyoğlu birahanelerinin kokuları mı rahatsız etti? Suları akmayan apartmanlarımızda, milyonlarca lira verip yaptırdığımız son moda ve susuz mutfaklarımızda, çok mu incelmış yemekler pişiriyoruz da, Beyoğlu'ndan geçerken kebab kokuları bizi üzüyor?

Beyoğlu'nda eskiden kalan ne varsa, bunlar uzun yılların birikimi ve temelleri üzerinde durmaktadır. Sayılarının azalmış olması, belki onları korumamız için bir neden olabilir. Ama aklımızca, geçmişten yeniden üretmeye kalkıp, ortaya bir panayır görüntüsü çıkartmaya hakkımız yoktur. Geçmiş, yeniden canlandırılmaz; geçmişten geriye kalanlar, çoğaltılamaz; bunların içindeki geçmiş, yoğunlaştırılmaz.

İyice bilmediğimiz bir geçmişten yeniden diriltmek isterken, geçmişten kalan son kırıntıları da yok etmeyelim diye düşünmemek mümkün değil. Şimdilik elde kalanları, geriye kalanları korumakla yola çıksak; çağımızda geçmişten yeniden üretmek gibi zor konulara, daha sonra el atsak; belki daha iyi olur. Üstelik Beyoğlu'nda, «Eski Beyoğlu»ndan, «Geriye Kalanlar», hiç de sanıldığı kadar az değildir. Daha doğru bir deyişle; Beyoğlu'nun geçmişten getirdikleri, geçmişte yitirdiklerinin yanında çok azdır; yoksa nesnel ölçüler içinde, nicelik yönünden hiç de az değildir. Bunun tersini söyleyenler; ne eski, ne yeni Beyoğlu'nu yeterince tanımayan kişilerdir. Yüzyılı aşkın bir süredir, İstanbul'daki en ünlü birahanelerin yaşadığı alan olan Beyoğlu'nu birahanelerin doldur-

masından yakınmak, sonra da geçmiş günler için iç çekmek; eğer psikolojik bir nedenden kaynaklanmıyorsa, geçmiş Beyoğlu'nu hiç bilmemekten kaynaklanıyor olabilir.

Eğer Beyoğlu'nun eski günlerini yalnızca özlemekle yetinecek ve böylece kendimize soylu ve incelmış bir aydın havası vermekten öte gitmeyeceksek; bu elbette, Beyoğlu için bir sorun oluşturmaz. Ayrıca bizi de ilgilendirmez. Tıpkı, ansızın antika meraklısı kesilen, eskici dükkanlarında buldukları bütün ucuz Çin işi taklidi vazoları, antika diye evlerine taşıyan yeni zenginler gibi. Sorun, Beyoğlu'nu «eski günlerine kavuşturmak» meraklısı kesilen kişilerin, Beyoğlu'nda yapmaya çalıştıkları değişiklikler sonucu; gerçekten eskiden kalan ne varsa, yok olmak tehlikesi ile karşılaşmasından kaynaklanmaktadır.

Şimdilik, Beyoğlu'nda, eskiden geriye kalanlarla yetinip, bunları korumaktan ötesini yapmamak, eski günleri getirmek için geri dönmekten vazgeçmek; belki de en tutarlı, en gerçekçi yol olacaktır.

Ayrıca, iyi niyet herşeyi çözmeye yetmez. 1986 yılının Aralık ayında İstiklâl Caddesi'nin tepesinde yaktığımız renk renk ampulleri kuşku yok ki, iyi niyetle takip, yaktık. Ama ampuller, renkli fenerlerini yakmış, bir Çin mahallesine benzetti caddeyi. Bu görüntü, belki kentimize egzotik düşler kurarak gelmiş, İstanbul'u ve Beyoğlu'nü gizemli bir eski koloni limanı sanan, kültürü yetersiz üç beş turisti eğlendirir. Ama, bizl üzer. Biz buranın yabancısı değiliz, mirasçısıyız, sahibiyiz. Biz caddemize, karanlık içinde, renkli Çin fenerleri örneği yanıp sönen ışıkları yakıştıramayız. Biz isteriz ki, bizim caddemiz, aydınlık beyaz ışıklarla, alabildiğine aydınlatılsın. Üç kıtaya

yayılmış bir imparatorluğu yöneten sultanların tiyatro izlemeye geldiği bu caddeye, aydınlık yakışır. Yoksa, adını bilmediğimiz bir uzakdoğu bayramını kutlamaya hazırlanan bir Çin mahallesi gibi, karanlığın içinde yanıp sönen renkli fenerler değil.

Geçmiş, yeniden canlandırılmaz, demiştik. Bir an için bunun mümkün olduğunu düşünsek bile; hangi geçmişi canlandırmak istediğimizi, somut biçimde ortaya koyup; bu geçmişe dönmeyi gerçekten özleyip, özlemediğimizi, böylece düşünmek gerekir. Belki o zaman, somut geçmişin, bizi sandığımız kadar mutlu etmiyeceği ortaya çıkar.

Geçmiş karşısında duygulanmak başka şeydir, geçmişe dönmeyi istemek başka şey. Sanırız, «Eski Beyoğlu»nu gerçekten çok iyi tanıyan, gerçekten «Eski Beyoğlu»nda yaşamış kişilerden; geçmişle ilgili en eski anılara sahip olanlardan birisi de, 1987 yılının İstanbul'unda, şimdi Türkiye Cumhuriyeti vatan-daşı olan, bir Beyaz Rus mültecisidir. Kendisinin anlattıkları çok ilginç gelmekte, insanı duygulamakta, insanda saygı uyandırmakta; ancak geri dönüş isteği vermemektedir.

Adından söz etmemize izin vermeyen bu saygı değer Dostumuz, 1900 yılında Rusya'da doğmuştur. Tanrı daha nice yıllar ömür versin, 1987 yılı ortalarında, İstanbul'da aramızda yaşamaktadır.

Kendisi bir Beyaz Rus subayıdır ve hâlâ son Rus Çarı Nikola'dan söz ederken, söze «majesteleri» demekle başlar. «Majesteleri Çar Nikola» der.

Dostumuz okurken, 1919 yılında, gönüllü olarak Beyaz Ordu'ya katılmıştır. Önce «Denikin», daha sonra «Vrangel» ordularında çarpışmış ve aynı yıl yaralanmıştır. O sırada yaralıları taşıyan, son Rus Çarı, Çar Nikola'nın özel treninde geçirdiği çok

önemli bir ameliyat sonunda, sakat kalmıştır. Daha sonra, Sivastopol'dan bir yük gemisine binmiş ve İstanbul'a gelmiştir.

O dönemlerde, Beyaz Ruslar'ın elinde bulunan, İstanbul'daki Rus Elçiliği ile işbirliği yaparak, savaşta sakatlanmış olan Beyaz Rus mültecilerinin örgütlenmesi ve korunmaları için çalışan bu değerli Dostumuz, «Rus Malüller Evi»nin açılmasına ve sakat mültecilerin burada barındırılmalarına öñayak olanlardan birisidir.

Bir süre haymatlos (vatansız) olarak kalan, bu Dostumuz, daha sonra Türkiye Cumhuriyeti vatandaş olmuştur. Uzun yıllar Beyoğlu'nda yaşamış, yakın zamanlarda pek çok benzeri gibi, Beyoğlu'nu bırakmış, kentimizin bir başka köşesinde yaşamaya başlamıştır. Kendisi geldiği yıl olan 1920 ve izleyen yılların Beyoğlu'sunu şöyle anlatmaktadır :

«İç savaş sonunda, İstanbul'a gelen Beyaz Rus mültecilerinin sayısı, 85.000 dolaylarındadır. Bunların büyük bölümü Beyoğlu'nda yaşamıştır. Üst sınıf Rus aristokrasisinden gelen 2.000 kişi, Büyük Ada'da barınmıştır. Heybeli Ada'da da, 6.000 kişi kalmıştır. Daha az parası olanlar Şişli'ye, en az parası olanlar Beyoğlu'na yerleşmişlerdir.

«O günlerin Beyoğlu'su, bugün sanıldığı gibi, aristokratik bir yer değildi. Dönemin aristokratları, Şişli'de, ya da Bayezid çevresinde yaşıyordu.

«Beyoğlu, neş'eli ve uygar bir merkezdi. Diyelim sarhoşsunuz. Gece saat iki ve her yer kapalı. Bir bakardınız köşede bir masa, üstünde semaver, Rus votkası. Bir iskemle verirlerdi, oturur birşeyler yer içerdiniz. Kimse saldırmazdı, kimse yakınmazdı.

«O günlerde Beyoğlu, Taksim'de bitiyordu. Da-

ha sonra iki kilometre kadar boşluk vardı. Bugün, Divan Otelı'nın bulunduğu yerde, mezarlıklar duruyordu. Beyoğlu'nda sabahdan akşama kadar gezinen binlerce Beyaz Rus içinde hâlâ üniformalarını giyen general ve subaylar, kentin Ruslar tarafından işgal edildiği duygusunu uyandırırđı. O dönemde İstanbul'da, hâlâ Rus Çarı'nın atadığı elçi vardı ve elçilik binası, şimdiki Rus Konsolosluğu'nun bulunduğu binaydı.

«Galata'da dört Rus hanı ve dört Rus kilisesi vardı. «Saint Pantaleymon», «Saint Andre», «Saint Nikola» ve «Saint İliya». Ölen Beyaz Ruslar, Ortodoks oldukları için, Şişli'deki Rum mezarlığı'na gömölüyordu.

«Galata genelevlerinin benzeri, dünyada olmazdı. Yüzlerce çıplak kadın, mangalların çevresinde ısınır ve müşterilerle, odadan çok, kafese benzeyen bir yere girerlerdi. Yukarıda Pera'da hemen her yerde bulunan genelevler, daha uygardı.

«Rus Elçiliği, zor durumda olan, savaşta sakatlanmış Beyaz Ruslar'ın barındırılması için yüz lira ayırınca, birkaç kişi bu zor işi gerçekleştirmek için uğraş vermeye başladı.

«Bir Rum avukatın yardımıyla, Venedik Sokakı'nda (bugünkü Balyoz Sokak), yirmibeş odalı bir ev tutulmuştu. O sırada bu sokakta yalnızca genelevler vardı. Bir de, Yahudi pansiyonu. Bu evde dört yıl boyunca, savaşta sakat kalmış kişiler barındırılmıştır. Ufak tefek, Amerikan yardımının yanı sıra, çevre lokantalarının dökülecek yemekleri de, «Rus Malüller Evi» denilen bu evde kalan kişilere aktarılmıştır. Bu kişilerin ekmek alması bile bir sorun olduğu için, o zamanlar «Tokatlıyan Otelı»nin sahibi

olan, Sırp kökenli «Bay Medoviç» buraya her gün yirmi ekmek göndermeyi üstlenmiştir.

«Bu sıralarda İstanbul'da ve özellikle Beyoğlu'nda, şimdi kimsenin anımsayıp sayamayacağı çoklukta, Beyaz Rus lokantaları açılmıştı. Ne var ki, Ulusal Kurtuluş Birlikleri'nin 1923 yılında İstanbul'a girmesiyle birlikte, Ulusal Kurtuluş Savaşı boyunca Anadolu'da uygulanan içki yasağı, İstanbul'da da uygulanmaya başlayınca; pek çok Rus lokantası, birbiri ardı sıra kapılarını kapamak zorunda kalmıştı.

«Ankara Hükümeti ve Türkiye Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni tanıdığı için, Beyaz Rus'lar, Beyoğlu'ndaki elçilik binasını bırakmak zorunda kaldı. Rusya'ya geri dönmekten umudu kestikçe, Fransa ve Amerika'ya gitmeye başlayan bu mültecilerin sayısı giderek azalmaya başladı. Burada kalanlardan bir bölüm güçsüz ve sakat Beyaz Rus'un barındığı «Rus Malüller Evi», dört yıl Venedik Sokağı'nda yaşadktan sonra, Abanoz Sokağı yakınındaki Bayram Sokağı'na taşınmıştı. Bu ev, on yıl kadar da burada varlığını sürdürdü.»

İşte, «Eski Beyoğlu»ndan geriye kalan bir Beyaz Rus Mültecisi'nin anlattıklarından, kısa bir özet. Bir daha geri getirilmesi mümkün olmayan, «Eski Beyoğlu» öykülerinden biri. Duygulandırıcı, görkemli. Biraz da kederli. Bu Değerli Dostumuz, her cenaze töreninin kederli olduğunu; ancak dünyadaki en kederli cenaze törenlerinin, Beyoğlu'nda, ülkesinden uzakta, yokluk içinde, kimsesiz ölen Beyaz Ruslar için yapıldığını sandığını söylüyor. Kim bilir?

Bildiğimiz, o günlerin geriye gelmesinin, mümkün olmadığıdır. Göğüsleri madalya dolu, yenik Beyaz Rus subaylarının gezindiği bir eski Beyoğlu, yeniden dirilebilir mi? Dirilse bile, bu bizleri sevindirir

mi? Elbette, hayır. Ama, o günlerden geriye kalanlar, bize duygusal bir sevinç verir. Mutluluk, coşku duyurur. Yukarıda anılarından söz ettiğimiz saygı değer Dostumuz'la bir ikindi vakti oturup konuşmak, arada ikişer kadeh votka içmek, yaşamı ve dünyayı daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Eğer buna fırsat bulamazsak, bir akşam kendisini, ileri yaşına rağmen, Beyaz Ruslar'dan kalan anılardan olan, Beyoğlu'nun iki Rus lokantasından birine girerken görebiliriz. Bundan 68 yıl önce, bir savaş alanındaki trende geçirmiş olduğu ameliyatın büyüklüğünü, onu sakat bırakan izlerden hemen anlarız. Eski Beyoğlu'nda geriye kalanların, hiç de sanıldığı kadar az olmadığını düşünürüz.

Evet, sona eren çok şey var. Bugün, diyelim bir «Krepen Pasajı»nın eski meyhanelerinin yerinde yerler esmektedir. **Tomris Uyar**, daha 1977 yılının, 10 Ekim günü, bu pasaj için şöyle yazmış :

«Krepen Pasajı, yaşamlarını 'profesyonelce', yani dünyadan ne istediklerini, neyi seçtiklerini bilecek, belli bir tükenme çizgisi içinde bitirmek isteyenlerin barınağı. Beyoğlu'nda özerk bir bölge. Son kuşak da gitmek üzere ya. Her gün bir müşteri eksiliyor; bir süre sonra, eğer gerçekten hak etmişse, duvara bir fotoğrafı asılıyor.

«Her yaz, yazın en sıcak gününde denizlerden gelen, ne yapıp edip bir yerlerden buz kalıpları aldırıp pasajın zeminine kalıp kalıp buzlar döşeten Kaptan da ölmüş geçende. Son kuşak da bitince, Beyoğlu'nun mirası, yazılmadan yitiklere karışacak. İyi de olacak belki. Orada ölüm yazıya yeğ tutulduğundan, daha doğru bir son sayılabilir bu.» (123)

Bu satırlar yazılalı, daha on yıl bile olmadı. Son kuşak bitmeden, Krepen Pasajı yok oldu. Buradan iki-üç meyhane çıkıp, Nevizade Sokak'a sığındılar. Pek de görkemli olmayan, garaj gibi yapılara. Ne var ki, Krepen Pasajı'ndan geriye kalan müşteriler, bize hiç de Krepen Pasajı'nın fiziksel yapısını aratmıyor. Eski bir Ceneviz mahallesine girer gibi, pasaja girdiğimiz, o bir apartman girişinden dar taş kapıları; içerdeki «L» harfi biçimindeki sokağın çevresinde, o sokağı gizlemek istercesine yükselen yüksek duvarları aramıyoruz. Özlemle ansak bile; yeniden geriye, Krepen Pasajı'na dönüp, onu diriltmek istemiyoruz. Bize Nevizade Sokak'taki meyhanelere gelen, Krepen'in eski müşterisi yetiyor. Krepen yeniden eski hâline dönse, o meyhaneleri hangi müşteri ile doldurabiliriz? Elimizde o kadar çok eski müşteri kalmadı ki. Eski müşterilere iki-üç meyhane bile çok geliyor artık. Yeni müşterilerse, eskiye dönmek isteseler bile, eski tip meyhaneleri pek sevmiyorlar.

Sözün kısası; zaman ve yaşam akıp giderken, biz yeni insanlarla eskiyi diriltmek istemiyor, geriye kalanlarla yetinmek istiyoruz. Yeter ki, birileri gelip, Nevizade Sokak'ı, kendilerine göre, bilir bilmez, düzeltmeye kalkmasın. Ya da, tepesine Çin fenerleri filan asmasın.

Çoktandır, Beyoğlu'nda porsiyonla istakoz salatası satan lokanta kalmadı. Şimdi istakozlar, yalnızca özel sofralarda kabuklarıyla görülüyor. Hâlâ istakoz yiyenler, istakozu kabuksuz olursa yemiyorlar. Tadını ayıramadıkları için, aldatılmaktan korkuyorlar.

«İstakoz salatasının porsiyonla satılması çok mu önemli? Bunlar önemsiz ve yararsız ayrıntılar.» diye düşünenler var mıdır? Bilemem... Yemekler ve

mutfakla ilgili yazılarını zevkle okuduğumuz Sayın **Tuğrul Şavkay**, yararsız ayrıntılarla ilgili olarak şöyle yazıyor : «(Kimi kişiler), **dünyanın dört bir yanındaki benzerleri gibi, birinci elden yararı bulunmayan her şeyden, yani uygarlıktan nefret ederler. Oysa uygarlığın en önemli göstergelerinden biri de, 'hayati yararlar'ın yerini, 'hayati olmayanlar'ın almasıdır.**» (124)

Evet, artık istakóz salatası porsiyonla satılmıyor. Bizim de bütünü bir istakozu kabuğu ile soframıza getirecek durumumuz olmadığına göre; istakoz salatası yerine, başka şeyler yiyoruz. Zararı yok. Önemli olan, yalnızca soframızdaki yiyeceklerin lezzeti değil. Oturduğumuz sofraların bize lezzet veren başkaca yönleri de var. Nice günlerden geriye kalmış dostlarımız var. Yeni dostluklar edinip, istakozların bizi bırakıp gittiği sofralara taşınmak, bizler için çok zor.

Zaman zaman, sofralarımızda ve masalarımızda görmeye alıştığımız kimi şeylerin, sessizce yittiğini farkediyoruz.

Kimbilir ne zamandır, gezici bir kemancı masamıza gelip, bildiğimiz ezgileri çalmadı? Tanıdığımız eski gezici kemancılardan sonuncusu felç geçirmiş. Keman çalmıyor. Masamızın kenarına geliyor. Keman çalmadan duruyor. Çalmış gibi davranıyoruz. Yeni kemancıların gelip, bizi eski günlere götürmeye kalkışmasını istemiyoruz. Yeni kemancılar, eski ezgileri, eskisi kadar güzel çalamıyormuş gibi geliyor bize. Gerçi eski ezgilerin notalarını öğrenmek zor değil. Gene de, böyle girişimlerde, her zaman; tanı mı zor bir uyumsuzluk başgösteriyor. Sanırsınız, eski günlerin geri getirilmesi için, nasıl eski binaların

restorasyonu yeterli olmuyorsa; eski ezgilerin notalarını öğrenip, çalmak da yeterli olmuyor.

Kim bilir? Belki de, eski ezgilere, bizim sevdiğimiz güzelliği veren; ne onların notalarıydı, ne de çalgıcıları. Ola ki, onlar güzelliklerini, eski dinleyicilerinden alıyorlardı. Ve eski dinleyiciler; ezgilerinin ve şarkılarının notalarını bıraksalar bile, ruhlarını götürdüler.

İKİNCİ BÖLÜM
BEYOĞLU'NUN KISA GEÇMİŞİ

Söylenen bütün masallara inanırdık
Onlar mı bizi kandırdı, biz mi aldandık?
Bayramları bekler, bayramları yaşırdık
Bayramlar mı eskidi, bizler mi yaşlandık?

Özdemir Kaptan -Balonlarım Vardı- dan.

I — TARİHTE, «SİKE»NİN ORTAYA ÇIKIŞI

Bilindiği gibi, yazılı tarihin başlamasından önceki dönemlere, «**Tarihöncesi Çağları**» denilir. Bölgenin, Tarihöncesi Çağları hakkında, hiç bilgimiz yoktur.

Tarihin başı olarak saydığımız, yazılı tarihin başladığı günlerde, bölgenin adının ne olduğunu, bilemiyoruz. Bölge, tıpkı İstanbul ve çevresi gibi, «**Tarih Çağları**»nın ilk günlerinden başlayarak, Balkanlar ve Avrupa ile, Anadolu ve Asya arasında, doğal bir köprübaşı olmasından, kaynaklanan, yoğun bir nüfus gelgitine sahne olmuştur. Bu dönemde, bölgenin tarihini, İstanbul'un bulunduğu bölgenin tarihinden ayıramıyoruz.

İ.Ö. 1200 yıllarında, bu alana, İstanbul ve Boğaziçi çevresi gibi, **Ligos** (yabancı kaynaklarda «Lygos») denilen kavimler tarafından küçük köyler ve köycükler kurulduğu sanılmaktadır.

İ.Ö. 750 ile, İ.Ö. 550 yılları arasında, tarihte «**Yunan Kolonileştirme Hareketi**» diye adlandırılan göçler olmuştur. Bu sıralarda, İstanbul, Boğaziçi, Kadıköy ve Beyoğlu'nun şimdi kapladığı alanlar, çeşitli Yunan koloni kent ve köyleri ile dolmuştur.

Tarihin bu döneminde, bölgenin bilebildiğimiz en eski adı olan, «**Sike**» (Türkçesi «**İncirlik**») adı ortaya çıkmıştır.

II — SİKE'DEN; REGIO SYCENA'YA

Beyoğlu'nun bulunduğu bölgenin tarihini, Sike'nin ortaya çıkışından, İ.S. 1267 yılında Galata'nın özerk bir Ceneviz Devleti kenti hâline geldiği zamana kadar geçen yaklaşık 1900 yıllık süre içinde, İstanbul'un tarihinden ayırmakta zorluk çekiyoruz.

A) ROMA'DAN ÖNCEKİ DÖNEM

Yunan Kolonileştirme Hareketi, diye adlandırılan göçler sırasında, **Galata**'ya ilk koloni köyünü kimin kurduğu belli değildir. Ancak bunların **Megaralı-lar** olduğunu ileri süren görüş akla yakındır. Kadıköy ve İstanbul'da ilk koloni kentlerini kuranların Megaralıları olduğunu biliyoruz. İlk koloni kenti, **Kadıköy**'de, **İ.Ö. 680** yılında, **Halkidon**; **İstanbul**'da **İ.Ö. 660** yılında, **Bizantion** adı ile **Megaralılar** tarafından kurulmuştur.

Bölge, **İ.Ö. 513** yılından sonra, Persler, Atinalılar ve Ispartalılar arasında çekişmelere sahne oldu.

İ. Ö. 340 yılında, Makedonya Kralı **II. Philippos**, Yunanlılar'ı ezince, bölgenin bağımsızlığı arttı.

İ. Ö. 278 ve 277 yıllarında, daha önce Avrupa'nın batısında yaşayan Kelt Kavimleri'nden **Galatlar** bölgeye egemen oldular. **Galata** adının, Galatlar'dan geldiğini ileri sürenler vardır. Galatlar daha sonra Anadolu'da, Sakarya ve Kızılırmak arasına yerleştiler. Bölge halkı, «Galata Konfederasyonu»na vergi verdi.

İ. Ö. 201 yılında, bölgeyi tehdit eden Makedonya Kralı V. Philippos'a karşı gelen devletler arasında yer alan Bizantion, Roma'dan yardım istedi. Böylece, Roma çevrede etkili olmaya başladı.

İ. Ö. 146 yılında, Roma ve Makedonya arasında süregelen ve «Makedonya Savaşları» diye adlandırılan savaşların sonu, Roma'nın zaferi ile bitince; yöre, bütün Yunanistan, Makedonya, Trakya ve Bizantion gibi, **Roma** egemenliğine girdi.

B) ROMA DÖNEMİ

İ. Ö. 146 yılında, Bizantion bir özgür ve federe kent devleti (Civitas Libera et Foederatae) olarak Roma'ya bağlandı. Bütün bölge gibi, o sıralarda hâlâ **Sike** adı ile anılan, şimdiki Galata'nın bulunduğu alan da, **Roma'ya** bağlanmıştı.

Bölge ve **Sike**, «**Pax Romana**» (**Roma Barışı**) diye adlandırılan ve **İ. Ö. 30** ile, **İ. S. 235** yılları arasında yer alan dönemi, bütün Akdeniz Havzası gibi, oldukça mutlu ve rahat bir biçimde, barış içinde yaşadı. Giderek zenginleşti.

İ. S. 235 yılında, Roma İmparatoru Alexander Severus'un öldürülmesi ile, **Pax Romana** sona erdi ve İmparatorluk içinde kargaşalıklar başladı. Her bi-

risi kendi komutanını İmparator ilan eden Lejyonlar yüzünden anarşi yayıldı. Roma'nın gösterdiği bu zaftan, bölgenin payına da, Gotlar tarafından yağmalanmak düştü. (İ.S. 269).

III. Yüzyıl'da, bölgede Hristiyanlık yayılıyordu. Sike, Bizanston'a gelen ve surlar içinde bulunması sakıncalı görülen yabancı tüccarların barındığı, bir küçük kasaba hâlini almıştı. Elbet, bu yabancılarla hizmet etmekle geçinen, yerli bir nüfus yapısına da sahipti.

III — REGIO SYCENA'DAN; ÖZERK GALATA'YA

11 Mayıs 330 günü eski adı «Bizantion» olan İstanbul'da ve eski adı «Sike» olan Galata'da şenlikler yapılıyordu. Şenliklerin nedeni, **İmparator Constantinus** tarafından **324** yılında başlanan imar hareketinin sona ermesiydi. **Bizantion'a** resmi olarak, «**Deutera Rome**» (**İkinci Roma**) adı verilmişti. Halk kitleleri her ne kadar bu adı benimsememiş ve kente **Konstantinoupolis** (Latincesi **Constantinopolis**) demeye başlamışsa da, Roma kentinin tüm ayrıcalıkları, buraya da tanınmıştı. Kent tıpkı Roma gibi, 14 bölgeye ayrılmıştı. Bu bölgelerin 12 tanesi sur içindeydi, O zamana kadar **Sike** adını taşıyan, bugünkü **Galata'nın** bulunduğu bölge, adının biraz Latinleştirilmesi ile, resmen «**Regio Sycena**» adını almıştı.

Regio Sycena, Deutera Rome adını taşıyan İstanbul kentinin 13. idari bölgesi olmuştur. Bizantion'un yeniden imarının sona erışı, Deutera Rome adını alışı için yapılan şenlikler 40 gün sürmüştür. (*)

(*) Konu çok tartışmalı olmakla birlikte; **11 Mayıs 330** tarihinin, yani İstanbul'un, İkinci Roma olarak ilan edildiği tarihin, «Bizans Devleti»nin kurulduğu tarih olarak kabul edilmesi yerinde bir görüştür.

Tarihte hiçbir zaman, resmen bir «Bizans Devleti» kurulmadığını unutmamak gerekir. **Bizanslılar**, tarih sahnesinden çekildikleri 1453 yılına kadar, kendilerini **Romalı** saymışlardır. «Bizans», Rönesans ile gündeme gelmiştir.

Bizans, kökeninde **Romalı'dır**. **Bizanslılar**, yüzlerce yıl kendilerine «**Romaioi**» (**Romalı - Rum**) demişlerdir. (1)

Bu dönemde **Regio Sycena**, daha önce de belirtildiği gibi, yabancıların daha yoğun bir biçimde yerleştikleri ve bulundukları bir mahalleydi. **Konstantinopolis**'in surları içinde kalmaları sakıncalı görülen yabancılar, özellikle o çağda sık rastlanan korsan-tüccar kırmaları kişiler, bu bölgede barınmak zorunda bırakılıyordu.

Bu günlerde İstanbul'un nüfusunun 200.000 kişi olduğu söylenmektedir. **Regio Sycena**'nın nüfusu hakkında bilgimiz yoktur.

Bizans İmparatoru II. Theodosious, 413 yılında Konstantinopolis'e bazı yeni surlar yaptırdı. **Regio Sycena** da surlarla çevrildi. Bu nedenle, bir bölüm tarihçi, bölgenin bu surlarla çevrilmesinden sonra, İstanbul'un 13. İdari Bölgesi olarak, **Regio Sycena** adını aldığını yazar.

528 yılında, İmparator **Ioustinianous**, **Regio Sycena**'yı imar etti ve yeni surlarla çevirdi. Bu yüzden bir süre bölgeye, **Ioustinianopolis** denmiştir. Yöre-ye, **Regio Sycena** adının, bundan sonra verildiğini ve gene bundan sonra, İstanbul'un 13. İdari Bölgesi hâline getirildiğini savunanlar da vardır.

İmparator **Ioustinianous**'un saltanatının (527-565) ilk yıllarında, İstanbul'un nüfusunun 500.000 kişiye ulaştığını sanıyoruz. Bu nüfus içinde, **Regio Sycena**'nın payını bilemiyoruz.

VI. Yüzyıl'da bölgeyi, bir yandan, dinsel mezhep çatışmaları; diğer yandan, Bizans'ın, **Maviler** ve **Yeşiller** diye adlandırılan iki partisi arasındaki çatışmalar etkiliyordu. Ortodoks olan ve büyük toprak sahiplerinin etkisi altındaki **Maviler**'in, aristokratik semtlerde; monofizit olan ve ticaret, sanatla ilgilenen halkın etkisi altındaki **Yeşiller**'in, liman ve de-

poların bulunduğu, ticaret ve endüstri mahallelerinin oturduğu ileri sürölmektedir. (2) Buna göre, **Regio Sycena**'da, **Yeşiller**'in egemen olduğunu düşünmek yanlış olmaz.

529 yılında, putperestliğin son barınağı olan, ünlü **Atina Felsefe Okulu**'nun kapatılması sonucu; Bizans'a Hristiyan Ortodoksluk'un tam anlamı ile egemen olmasının, «**Nika İhtilali**»nin nedeni olduğu söylenir. (3) **532** yılında, 30.000 kişinin öldüğü bu ihtilalden, Regio Sycena'nın ne oranda etkilendiğini bilemiyoruz. Ancak, **542** yılında toplam 300.000 kişinin ölümüne neden olan veba salgınından, ağır biçimde etkilendiğini biliyoruz.

İmparator I. Tiberious'un saltanatı sırasında (578-582), Regio Sycena'da, deniz kıyısında, «**Kastelion tu Galatau**» denilen kalenin yapıldığı ileri sürölmektedir. Eğer bu doğruysa, Galata adının, VI. Yüzyıl sonunda ortaya çıktığını düşünmek gerekir. Belki de kalenin ilk adı değişiktir.

«Kastelion tu Galatau», Venedikliler tarafından yapılmış, yapıldığından iki-üç yüzyıl sonra, Avrupa'nın pek çok yerinde değişik örneklerine rastlanabilecek, bir küçük kent kalesiydi. Bu kalenin, Regio Sycena'nın, surlarının dışında kaldığını sanıyoruz.

X. ve XI. Yüzyıllar'da, Bizans içinde yabancıların etkinlikleri artıyordu. Bu oluşum, **Galata**'yı giderek daha hareketli ve kozmopolit bir liman kenti hâline getiriyordu.

XI. Yüzyıl'da, Bizans sıkıntıdaydı. İstanbul'un, bu yüzyılda Akdeniz Havzası'nın en büyük kenti olması (4) onun herkesin hedefi hâline gelmesine yol açmıştı.

İmparator I. Aleksios Komninos, 1085 yılında, Normanlar'ı Balkanlar'dan atar ve 1091 yılında, Peçenekleri yenerken, kendisine yardımcı olan Venedikliler'e ayrıcalıklar verdi. Bunların İstanbul'da ayrı bir mahalle kurmalarına izin verildi, Galata'da üç yükleme boşaltma iskelesi Venedikliler için ayrıldı. I. Aleksios Komninos, verdiği bu hakları, bir daha geri alamadı. (5)

1112 yılında, daha önce Kumkapı - Langa çevresinde bulunan Venedik ticaret bölgesinin Galata'ya taşındığı söylenmektedir. Cenevizliler'in ise, daha önce kentin surları dışında kalan ticaret bölgelerini, 1142 yılında, Galata'ya taşıdığı sanılmaktadır. Burada karıştırılmaması gereken nokta şudur: Bizans'la, Latinler arasındaki ilişkiler tarafların gücüne, Bizans'ın içinde bulunduğu duruma göre sürekli değişiklikler göstermektedir. Latinler zaman zaman bazı ayrıcalıklar ve haklar almakta, zaman zaman bunları geriye kaptırmaktadırlar. Galata'ya da, zaman zaman yoğun bir biçimde yerleşmekte, zaman zaman buradaki etkileri azalmakta, hatta kıyıma uğratılmaktadırlar.

Bu arada elimizde fazla belge ve bilgi olmamakla birlikte, burada Yahudiler'in de önemli bir varlığının olduğunu sanıyoruz. 1160 - 1173 yılları arasında Konstantinoupolis'i ve Galata'yı gezen Yahudi tüccar **Bünyamin Tudela**; Galata'da yaşayan halkın büyük çoğunluğunun Yahudi olduğunu yazmaktadır.

Levçenko, Bünyamin Tudela'nın, bu çağdaki Konstantinoupolis'in (ve kuşku yok, kentin bir parçası olarak Galata'nın) ticari canlılığını şöyle anlattığını yazmaktadır: «Buraya Babil'den, İran'dan, Hindistan'dan, Mısır'dan, Filistin'den, Rusya'dan, Maca-

ristan'dan, Peçenekler ve Hazarlar ülkesinden, Lombardiya'dan ve İspanya'dan her türlü tacirler gelir. Burası, dünyanın bütün ülkelerinden tacirlerin, karayoluyla ve denizyoluyla geldikleri, büyük bir ticaret kentidir. Bütün dünyada, İslamlık'ın büyük kenti, Bağdat'tan başka onunla karşılaştırılabilir kent yoktur. Bu kente bütün devletlerden, her yerden ve bütün ülkelerden, bütün kentlerden akıp gelen sayısız zenginlikler, bütün düşünceleri ve hayal gücünü aşar ve bütün dünyanın toplam zenginliklerinden de üstündür.» (6)

1171 yılında, İmparator I. Manuil Komninos, İmparatorluk içinde yerleşen tüm Venedikliler'i tutuklattı ve mallarına el koydu. Venedikliler, 1175 yılında, savaşarak bu ayrıcalıkları geri aldılar. İmparatorluk yeniden batılı tüccarların akınına uğradı. Venedik ve başka İtalyan kentlerine verilen ayrıcalıkların acısını halk çekiyordu. (7)

Konstantinoupolis, Latinler yani İtalyanlar, hatta Fransızlarla dolmuştu. Kentin bütün bir mahallesi; Cenevizli, Pizalı, Venedikli tüccarlara ait bulunmaktaydı. (8)

Latinler'e verilen ayrıcalıklar, **2 Mayıs 1182** de bir ayaklanmaya yol açtı. **Konstantinoupolis ve Galata** ile çevrelerindeki Latin evleri yağma edildi. 60.000 kişilik Latin azınlık kıyıma uğradı. Sağ kalan 4.000 Venedikli, Cenevizli ve Sicilyalı, köle olarak Türkler'e satıldı. (9)

Kargaşalıklar bir yılı aşkın bir süre sürdü. Levçenko, o çağı yaşamış olan tarihçi **Nikitas Koniati**'nin, bu olaylarda baş rolü alan orta ve alt sınıf halkı şöyle anlattığını yazar: «**Ayaktakımı, akılsız ve**

mantıksızdır ve yönetilemez; İstanbul'un (Konstantinopolis'in) ayaktakımı ise, çeşitli ırklardan oluşup bileştiği için, özellikle, tutkulu çılgınlığıyla bir [sic] inadıyla ayırt edilir. Kararsızlığı, oynaklığı, zayıflığı ve dönekliliği nedeniyle, haklı olarak, kınanır, ayıplanır. Yüksek memurlara saygısızlığını göstermek ona doğal görünürdü. Bugün seçtikleri, az sonra, ağır suçlular şerirler olarak cezalandırılır.» (10)

Latinler, ayrıcalıklı hakları yönünden bir gerileyip, iki ilerliyorlardı.

Sonunda, **1204** yılında, Türkler'e karşı sefere çıkan Haçlı Ordusu, İstanbul'u, **Latinler** hesabına ele geçirdi.

Haçlı ordusu, kenti üç gün, doymak bilmez bir biçimde yağmaladı. Levçenko, Haçlılar Seferi'nin tarihçisi **Villehardouin**'den şu alıntıyı yapmaktadır: «Dünya yaratıldığından bu yana, bir kentte bu kadar ganimet olmamıştı... yeryüzünde hiçbir zaman bulunmuş olmayan yüksek pahalı her şeyin bulunduğu ganimet, o kadar büyüktü ki, hiç kimse hesabını yapamazdı.» (11)

Yağma, kıyım, ırza geçme sonucu İstanbul nüfusunun yüzde seksenbeşinin öldüğü, ya da kaçtığı söylenir. Bailly, Bizanslı tarihçi **Nikitas Koniati**'nin, Latinler için yazdıklarından şu alıntıyı yapmıştır: «Bu kötü adamların işledikleri dinsizlikleri nasıl anlatacağımı bilemiyorum. ... Vahşi bir azgınlıkla, bütün kadınlara ve özellikle en erdemli ve en saygıdeğer olanlarına, en masum genç kızlara, kendilerini Tanrı'ya adanmış rahibelere tecavüz ediyorlardı ...Bütün şehir umutsuzluk, gözyaşı, feryat ve iniltiden başka bir şey değildi.» (12)

Latinler, kentte bir Devlet kurdu. Bizans halkı, Latinler'i işgalci saydı, benimsemedi. Trabzon ve İznik'de iki Rum devleti kuruldu.

1261 yılında İstanbul, Bizanslılar tarafından, Latinler'den geri alındı.

Başkente giren İmparator Mihail Palaeologos, Ayasofya'da taç giydi. Cenevizliler, Bizanslılar'a yardımlarına karşı, **1267** yılında **Galata**'nın tümünü serbest bölge olarak, bir çeşit **Ceneviz Kolonisi** gibi kullanmak üzere aldılar. Haliç'in karşı kıyısındaki **Galata ;Konstantinoupolis**'in bir uzantısı olmaktan çıkmış, çok uzaklardaki **Ligura** kıyılarında bulunan **Ceneviz**'in (Cenova'nın) bir uzantısı hâline gelmişti.

IV — ÖZERK GALATA'DAN; PERA'YA

1267 yılı, **Galata'nın**, bir daha birleşmemek üzere, Bizans'dan ayrıldığı yıldır.

Galata'nın bu tarihten, Pera'nın bir mahallesi hâline geldiği XIX. Yüzyıl'a kadar geçecek yaşamını, üçe bölmek mümkündür.

A) KONSTANTINOUPOLİS'İN KARŞISINDA, CENEVİZLİ GALATA

1267 yılı, Boğaziçi ve Karadeniz'deki Venedik varlığının ağır bir darbe yediği yıl olmuştur.

Galata'da, Cenevizliler egemen olmuşlardı. Ceneviz, Venedik'le Doğu Akdeniz ticaretine sahip olma kavgası içindeydi. Bizans'a destek oluyordu. Gene de, Konstantinoupolis halkı, Latinler'den nefret hâlinde olduğu için, Cenevizliler'i sevmiyordu.

1294 yılında, Venedikliler, Galata'daki Cenevizliler'e saldırdı. Cenevizliler, Galata'yı bırakarak Konstantinoupolis surları içine sığınmak zorunda kaldılar. Venedikliler, kentin dış mahallelerini ele geçirdi. Bizans askerleri ile, Venedikliler arasında, Konstantinoupolis surları içinde çarpışmalar oldu.

1296 yılında, Veñedikliler, Galata'yı yaktılar.

1299 yılında, Venedik ile Ceneviz, barış antlaşması yaptılar.

1303 yılında, Türkler'e karşı Bizans'a yardım için gelen Katalan birlikleri Türkler'e yenilince, geriye boş dönmek için, Latinler'in çoğu zaman yaptığı gibi, Bizans'ı yağmaladı.

Bizans'ın bu zayıf durumundan yararlanan Cenevizliler, **1303** yılında Galata'yı hendeklerle çevirmek yetkisini aldılar. **1304** yılında, Galata duvarlarını genişlettiler, yükselttiler; bazı yerlerdeki evleri duvarlarla birleştirerek, güçlü surlar ortaya çıkardılar.

Bu dönemde Galata önemli bir siyasal ve ekonomik güç olmuştu. Devlet içinde, devlet hâline gelmiş ve tüm Karadeniz ticaretini ele geçirmişti. (13) Bizans kendi içinde rakip bir kentin geliştiğini görüyordu. Burası Latinler tarafından işgal edilen, bir İtalyan yetkilisi (Podesta) tarafından yönetilen ve kiliselerinde Roma törelerine bağlı papazlarca ibadet yaptırılan bir kent olmuştu. (14)

1348 yılında, **Galata Kulesi** inşa edildi. Bu kulenin, Karaköy çevresinde bulunan «**Galata Hisarı (Kastelion tu Galatau)**» ile karıştırılmaması gerekir. Bu kuleye, Bizanslılar, «**Megalo Pirgos**» (Büyük Burç), Cenevizliler, «**Christea Turris**» (İsa Kulesi) demişlerdir. **Galata Hisarı**, Bizans'a bağlı bir küçük kale olup; Cenevizliler'in surları içinde bulunup, Cenevizliler'in olan **Galata Kulesi** ile ilgisi yoktu.

Cenevizliler ve ellerindeki Galata, giderek zenginleşiyordu. Levçenko'nun tarihçi **Nikephoros Gregoras**'dan naklettiğine göre: Galata'daki Ceneviz kolonisinin gümrük gelirleri, **XIV. Yüzyıl**'da, yılda 200.000 «hiperper»e (bir Bizans parası) ulaşmıştı. O

sırada Bizans İmparatorları ise, tüm Konstantinoupolis gümrüklerinden, 30.000 «hiperper» geliri zorlukla çekiyordu. (15) Bizans bu gümrük gelirlerine el koymak isteyince, 1349 yılında, Cenevizliler, Bizans donanmasını ateşe verdiler.

1352 yılında, bu kez Bizans'ın desteğini alan Venedikliler'le, Cenevizliler arasında Boğaziçi'nde bir deniz savaşı oldu.

1354 yılında, Cenevizli korsan **Gatulusio**, Bizans'dan, Pera tepelerini aldı. Konstantinoupolis'e girip, İmparator VI. İoannis Kantakuzenos'u devirdi.

1387 yılında, Osmanlılar, Cenevizliler ile anlaşarak, İstanbul'u kuşatacakları zaman, Galata'dan yararlanma hakkını aldılar. 1391 yılında, İstanbul'un, Osmanlılar tarafından ilk kuşatılması sırasında, Yıldırım Bayezid'in, Galata'da 6.000 askeri olduğu söylenmektedir.

1397 yılında, Osmanlılar'ın 3. İstanbul kuşatması sırasında (2. kuşatma 1391 yılındadır), kent Cenevizliler'in elinde bulunan Galata tarafından zorlanarak düşürölmek istenilmiştir. (16)

1399 yılında, Osmanlılar bu kez, Galata'yı ele geçirmek istediler. Bunun için 10.000 kişilik bir ordu harekete geçti. Ancak **Fransız Mareşali Jean de Boucicaut**, Fransız kuvvetleri ile yardıma gelince, Galata kurtuldu. (17)

İlk Osmanlı, Venedik deniz savaşının, Osmanlı sularına sığınan bir Ceneviz gemisine, Venedikliler tarafından saldırıda bulunulması üzerine çıktığı söylenir. (18) Osmanlılar Bizañs'ın yerine geçtikçe, Doğu Akdeniz'de, Venedik gibi güçlü bir rakiple karşılaşmaktadır. Bu durum, tıpkı Bizans gibi, Osmanlılar'ı da, Cenevizliler ile uzlaşma yoluna itmiştir.

1422 yılında, İstanbul, Osmanlılar tarafından 6. kez kuşatılmıştır. (4. kuşatma 1400, 5. kuşatma 1411 yılındadır.) Venedik, artık Bizans'a yardım etmektedir. (19) Osmanlılar ile Cenevizliler arasındaki yakınlaşmanın, iki eski uzlaşmaz düşman, Venedik ve Bizans'ı birbirlerine yaklaştırdığı görülmektedir.'

1437 yılında, Bizans Komutanı Leontarios, Galata'yı ele geçirmek istedi ama başaramadı.

1438 yılında, İtalya'ya giden Bizans İmparatoru VIII. İoannis Paleologos, Kiliselerin birleşmesini ve Bizans'ın, Papa'nın üstünlüğünü tanımasını kabul etti. Amacı, Osmanlılar'a karşı, Latinler'in desteğini sağlamaktı. (20)

Bu uzlaşma, Konstantinoupolis'de karışıklıklara neden oldu. Roma biçimi ayinler yapılan «Aya Sofya»ya gitmeyenler çoğaldı. Bu sırada. **Donanma Komutanı Büyük Düka Lukas Notaras**'ın şu sözleri söylediği ileri sürülür : «**Kentte, Latinler'in sivri ayin kühahlarını görmektense, Osmanlılar'ın sarıklarını görmekten daha çok hoşlanacağım.**» (21) Bu sözler; aynı zamanda, Konstantinoupolis halkının, Haliç'in karşı kıyısındaki Latin kenti Galata'ya karşı duyduğu, nefreti de yansıtır.

1453 yılında, İstanbul, Osmanlılar tarafından kuşatılınca, Galata'daki Ceneviz kolonisinin başkanı, uygun gördüğü biçimde davranmak hakkı verildi. (22) Cenevizliler ikili oynamaya başladılar. Gündüzleri Osmanlılar'a yiyecek ve topları için yağ veren Cenevizliler'in, geceleyin gizlice kente girip, **Osmanlılar'a** karşı savaştıkları söylenmektedir. 23)

Bu arada Haliç'in ağzını kapatmak için Bizanslılar tarafındañ gerilen zincirin bir ucu, Galata'da bulunmasına rağmen, Bizans İmparatoru'na ait olan «Galata Hisarı»na bağlanmıştı. (24)

Galata'nın ötesi olan tepelerde (Pera), **Zağanos Paşa** ordusunun yer aldığı söylenir. (25) Bir bölüm Osmanlı topları, Haliç'e, Pera üzerinden ateş açmışlardır. (26)

Bizanslılar'a yardım eden Latinler'in, Osmanlı Donanması'na karşı hazırladığı bir gece baskını; Cenevizliler'in, Osmanlılar'a önceden haber vererek, başarısızlığa uğrattığı ileri sürülür. (27)

1453 yılına kadar, Karadeniz'deki uluslararası ticareti adeta tekellerinde bulunduran Cenevizliler, (28) o günlerde İstanbul'un, Osmanlılar'ın eline geçmesini belki istemiyorlardı. Ancak karşı kıyıda ki din daşları için üzüntü duymakla birlikte; hem Osmanlılar, hem de Bizanslılar ile ticaret yapmaktan geri kalmamışlardır. (29)

Kesin olarak şunu ileri sürmek, yanlış olmaz: İstanbul'un, Osmanlılar tarafından alınışı sırasında, Fatih Sultan II. Mehmed'in karşısında, iki Hristiyan hükümet vardır. Biri, Konstantinoupolis'de, Bizans (Rum) hükümeti; diğeri Galata'da, Ceneviz hükümeti. (30)

29 Mayıs 1453 günü, bir bölüm Bizanslı'nın istekleri gerçekleşti ve Osmanlı Orduları, İstanbul'u ele geçirdi.

Bunun üzerine, Galata'da bulunan Cenevizliler, bir takım ayrıcalıklı haklar sağlayarak, **Galata'yı, Fatih Sultan II. Mehmed'e** teslim ettiler. Bu sırada Galata'da dokuz kilise bulunduğu söylenir. Bunların tamamı Latin kilisesidir. Yani, Galata bir Bizans kenti değil, Boğaziçi'nin başlangıcına yerleşmiş, İtalyanca'nın Ceneviz Lehçesi konuşulan, bir Ceneviz kentidir.

B) OSMANLI YÖNETİMİ'NDE, AYRICALIKLI GALATA

29 Mayıs 1453, İstanbul'un, Osmanlı Yönetimi'ne geçtiği gündür. Aynı gün, Galata da, Osmanlı Yönetimi'ne geçmiştir. Ne var ki, bu iki kentin, Osmanlılar'ın yönetimine geçişi, birbirinden farklıdır. Rum ve Ortodoks kökenli İstanbul, direnmiş ve boyun eğmek zorunda kalmıştır. Son Bizans İmparatoru, XI. Konstantinos Paleologos, kaçmamış ve teslim olmamış, savaşırken ölmüştür. Latin ve Katolik kökenli ticaret kenti Galata, dövüşmemiş, teslim olmuştur.

Aynı gün, Konstantinoupolis adını bile yitirmiş tir. O günden sonra kent, tüm İslam dünyasında olduğu gibi «Kostantiniye» adı ile anılmaya başlamıştır. Daha sonra da, «Âsitâne» (ya da, Âstâne), «Âsitâne-i Saadet», «Âsitâne-i Saltanat», «Âsitâne-i Devlet-i Âliye», «Der Saadet», «Der Âliye» ve «İstanbul» adlarını almıştır.

Buñ karşılık, 29 Mayıs 1453 günü, Galata belki çok korkmuş ve kuşkulara düşmüştür. Ama, kendisini teslim ederken, bazı ayrıcalıklar almayı başardığı gibi, adını bile bugüne dek korumak şansına ve becerisine sahip olmuştur.

İstanbul'un, Osmanlılar tarafından alınması üzerine, bir bölüm Cenevizli, Galata'yı bırakıp gitmiştir. (31)

İstanbul düşer düşmez, Galata Podestası Angelo Lomellino, Luciano Spinola ve Baldassare Maruffo adlarındaki iki Cenevizli'yi, Sultan'a elçi olarak göndermiş, kazandığı zaferden dolayı kutlayarak, Galata'ya Bizans yönetimi tarafından tanınmış olan

haklarını devam etmesini rica etmiştir. Sultan, bu elçileri soğuk bir biçimde karşılamıştır. Cenevizliler'in iki yönlü oyunları, bir bölüm Cenevizli'nin ve Ceneviz gemilerinin kaçmaları Sultan'ı kızdırmıştı. (32)

Daha sonra gelen iki elçi, Babilano Pallavicini ile Marco de Franchi, Fatih Sultan II. Mehmed'den, Galata'ya ayrıcalıklar veren bir ferman koparmayı başarmışlardır. (33) Galata Halkı'na verilen ve Rumca olduğu ileri sürülen (34) bu fermanın orijinal metni elimizde yoktur. Fatih'in, bu fermanla, kendisinden söz ederken, Rumca olan «Efendi» ünvanını kullandığı söylenmektedir. (35)

Namık Kemal, bu fermanın orijinalinin Türkçe yazılı olduğunu, Hammer'in kitabına, Rumca ve Fransızca çevirilerini yazdığını ileri sürerek, Türkçe'ye o çevirilerden aktardığını belirtmiş ve. «**Yazılışını aslına uygun koymak mümkün olmamakla birlikte, çevirisini bir dereceye kadar o zamanın üslûbuna yaklaştırmaya çalıştık.**» diyerek, fermanı Türkçe olarak yeniden yazmıştır.

1 Haziran 1453 günü, Zağanos Paşa tarafından, Fatih Sultan II. Mehmed'in emriyle, Galata'daki Cenevizliler'e verilen «Sultan'ın Fermanı»nı, Namık Kemal'in kaleminden okuyalım :

«Ben ki, büyük Sultan ve Kumandan Sultan Murad'ın oğlu, yeryüzünün ve İslamlar'ın büyük Hükümdarı Sultan Mehmet Han'ım; Tanrı'nın ve O'nun Peygamberi'nin ve Kur'an'ının, yüzyirmidörtbin peygamber ile büyük atalarımın ve evlatlarıımın hayatına ve kuşandığım kılıca and içerim ki: Galata'nın Katolik papazları tarafından bana gönderilen Balyos Barba'nın ve Markos Franko ile tercüman Nikola Billarobi'nin dilekleri üzerine Galata halkının, idaremede olan

diğer uluslar halkları gibi adet ve hürriyetlerini serbest olarak yapmalarına izin verdim. Ve istedim ki, Galata Hisarı yıkılarak halkının bütün barınakları, dükkân, bağ, değirmen, gemi, kayıt ve ticaretlerine ve evlat ve ailelerine kimse dokunmasın. Yurdumun her köşesinde eşyalarını istedikleri gibi alıp satabilsinler. Denizde ve karada serbestçe gezebilsinler. Gümrük vermeye ve angarya işlemeye mecbur olmasınlar. Yalnız yurdumda oturan diğer Hristiyanlar gibi vergi versinler ve bu kanun ve adetler eskisi gibi süregitsin. Galata ahalisi diğer yurtdaşlarım gibi korusunlar, kilise ve dini törenlerine dokunulmasın. Fakat çan veya benzeri bir şey çalmasınlar. Kiliseleri camiye çevrilmesin, fakat yeniden de kilise yapmasınlar. Ceneviz tüccarları her tarafa gidip gelmekte ve ticaretlerini yapmakta serbest olsunlar. Çocukları devşirme yoluyla alınarak Yeniçeri Ocağı'na verilmesin. Kendilerine İslam olmaları için, herhangi bir zor kullanılmasın. Galata ahalisinin idaresine kendi devlet adamlarımdan birini tayin etmeyeceğim. Kendileri içlerinden bir ihtiyarı tüccar arasında geçecek anlaşmazlıkları çözmek için seçsinler. Evlerine Yeniçeri ve diğer kullarım konulmasın. İçlerinden birini işleri yürütmek için baş olarak seçsinler. Rahip ve papazlarına hiç bir suretle saldırılmasın. Bu bildirimizde anlattığımız şartları uyguladıkları sürece serbest olsunlar. ...» (36)

Fatih Sultan II. Mehmed, 3 Haziran 1453 günü Galata'yı gezdi. (37)

Galatalılar'a yalnızca din ve ticaret özgürlüğü verilmiş olup; Galata'yı çeviren hendekleri doldurmaları, surların burçlarını yıkmaları istenmiştir. (38) Kara tarafındaki surların yıkıldığı, deniz tarafındakilere dokunulmadığı ileri sürülmektedir.

Bütün bu yapılan işler ve takınılan tutum; Fatih Sultan II. Mehmed'in, Galata'daki Ceneviz varlığını yoketmek amacıyla olmadığını, kendi siyasal ege-menliğine boyun eğmeleri kaydı ile, burada Hristi-yan ve tüccar bir halkın yaşamını sürdürmesini iste-diğini ortaya koymaktadır.

Bu tutumun bir nedeni, kuşku yok ki, Doğu Ak-deniz'de güçlü bir denizci devlet olan Venedik ile muhtemel çatışmalarda, bir diğer denizci devlet olan Ceneviz'in desteğinin getirebileceği faydalardan, yararlanmak isteğidir.

Bu tutumun bir diğer nedeni, **Fatih Sultan II. Mehmed'in kendisini Roma İmparatoru** sayması ola-bilir.

Yılmaz Öztuna, Fatih'in kendisini yalnız İslam-lar'ın değil, aynı zamanda Ortodoksluk'un tek koru-yucusu ve Roma İmparatoru (Kayser-i Rûm) ilan et-tiğini yazar. (39) Bilindiği gibi «Rum», (Roma) de-mektir.

Yılmaz Öztuna şöyle yazmaktadır : «İstanbul'un fethi, 1123 senesi İstanbul'da olmak üzere, 1467 se-nelik Roma İmparatorluğu'nun sonu, fakat bir bakı-ma, bu İmparatorluk'un Osmanoğulları Hanedanı'n-da devamı demektir. ... Fatih, hem en büyük İslam, hem en büyük Hristiyan hükümdarı olmak iddiasın-da idi. ... Türk ve İslam nedimlerinin yanında, Orto-doks ve Katolik, Rum ve İtalyan nedimleri de pek çoktu.» (40)

Fatih Sultan II. Mehmed, katıksız bir Müslüman olmakla birlikte; gelmiş geçmiş, bütün büyük impa-ratorlar gibi kendisinin, her dinden ve her kavimden insanların hükümdarı olduğunu ileri sürmüştür.

Yılmaz Öztuna, «**Ekseri tarihçiler, Osmanlıları'nı, Roma İmparatorları'nın meşru halefleri saymışlardır.**» der (41) ve bu arada ünlü Giritli Yunan düşünürü **Yeorgios Trapezuntios'un**, 1466 yılında, Fatih'e şöyle hitap ettiğini söyler : «**Kimse şüphe edemez ki, sen Roma İmparatoru'sun.**» (42)

«Kostantiniye Düştü» adı ile dilimize çevrilen bir kitabında, 'Osmanlılar'ın İstanbul'u alışı yazan **Steven Runciman**; kenti alışından sonra, Fatih Sultan II. Mehmed için şöyle yazar : «**Şimdi kendisi sadece Osmanlılar'ın Sultan'ı değil, aynı zamanda eski Roma İmparatorluğu'nun varisi ve hükümdarıydı.**» (43) **Fuad Köprülü** bu görüşü kesinlikle kabul etmez. (44)

Galata'dan kaçan Cenevizliler'in evleri açılarak, malları kaydedildi. Kendilerinden geriye dönmeleri istendi. Geriye dönüş süresi olarak tanınan üç ay içinde dönenlerin, mallarının geri iade edileceği açıklandı.

Bu arada, tüm imparatorlar gibi, **Fatih Sultan II. Mehmed** de, yönettiği topluluklar arasındaki çekişmelerden yararlanmayı, hatta bu çekişmelerin belli ölçülerde süregitmesini sağlamayı düşünmüştür. Bu düşüncenin bir sonucu da, Latin Galata halkına ayrıcalıklar verilirken; Ortodoks ve Latin düşmanı İstanbul'daki Bizanslılar'ın başına, «**Dünya Ortodoks Patriği**» olarak **Yeorgios Kurtesis'in** «Gennadios Skholarios» adıyla atanmasıdır. (45) Namık Kemal, Patrik'in adının «Yorgo Soholarys» olduğunu ve iki Ortodoks arasındaki davalara bakmak yetkisinin bulunduğunu yazmıştır. (46)

6 Ocak 1454 günü yapılan törenle, Kurtesis, Patrik oldu.

Steven Runciman, uygulanan tören kurallarının, Bizans dönemindekini aynı olduğunu yazar. «**Fatih Sultan II. Mehmed**, yeni Patrik'i, Bizans İmparatorları'nın yaptığı gibi kabul ederek, kendisine dini sembolleri, Patrik nişanını, kaftanını ve hacını verdi.» der. (47)

Yılmaz Öztuna'ya göre, Yeorgios Kurtesis, Fatih Sultan II. Mehmed tarafından, Patrik olarak atanmayı kabul etmekle, aynı zamanda **Fatih Sultan II. Mehmed**'in **Roma İmparatoru** olduğunu kabul etmiş oluyordu. (48)

Yeni Patrik, kiliselerin birleşmesinin bir numaralı karşıtıydı. Katolikler'in düşmanıydı.

İstanbul'un ve bu arada Galata'nın nüfusunun önemli bir bölümünün kaçmış olması üzerine, Osmanlı Yönetimi uzun süre, özellikle Hristiyanlar'ın, İstanbul'a ve Galata'ya yerleşmelerini özendirir bir tutum takındı.

1477 yılında yapılan bir nüfus sayımına göre, Galata'daki nüfusun hane olarak etnik ve dinsel dağılımı şöyledir : (49)

Müslümanlar	535 hane	% 35.2
Rumlar (Ortodokslar)	592 »	% 38.9
Avrupalılar (Katolikler)	332 »	% 21.8
Ermeniler (Gregoryenler) ...	62 »	% 4.1
T o p l a m	1521 »	%100.0

Bu sayımdan çıkan sonuçlar, şöyle toplanabilir: Galata'da Müslümanlar, genel nüfusun yaklaşık üçte birini oluşturan bir azınlıktır. Oysa aynı sayımda İstanbul'da toplam 14.803 hane sayılmış olup, bunun 8.951 hanesi, yani %60.5 i **Müslümanlar**'dan oluşmaktadır. (50) Demek ki, İstanbul, çoğunluğunu Müslümanlar'ın oluşturduğu bir kent hâlini almıştır,

Galata ise Müslümanlar'ın azınlıkta olduğu bir kent olarak yaşamını sürdürmektedir.

Galata'da, nüfusun ancak beşte biri kadarı Avrupalılar'dan oluşmaktadır. Yani 1453 tarihinden önceki nüfus yapısı değişmiştir. Nüfusun büyük çoğunluğunu, Ortodoks Rumlar ve Gregoryen Ermeniler gibi, Osmanlı İmparatorluğu uyruğundaki Hristiyanlar oluşturmaktadır. Bunların 1453 tarihinden sonra, özendirilen göç hareketinden yararlanarak Anadolu'dan ve Rumeli'den, Galata'ya gelmiş oldukları düşünülebilir.

Daha önce Galata'da olduğundan emin olduğumuz Yahudiler'in bu sayımda yer almaması dikkati çekicidir. Oysa aynı sayımda, İstanbul'da 1.647 hane Yahudi nüfus sayılmıştır. (51) Bu, o günkü İstanbul nüfusu içinde %11.1 lik bir oran demektir. Buna karşılık, Galata'da hiç Yahudi hanesi bulunmamasının nedenini açıklamak kolay değildir.

Akla, bu sırada bir Frenk (Latin) mahallesi görünümünde olan Galata'da (52) Osmanlılar'ın, Latinler'e verdikleri bir ödünün sonucu olarak, Yahudiler'in bulunmasına izin vermediği gelmektedir.

Elimizde bu varsayımı güçlendirir nitelikte belgeler vardır. Zaman zaman Katolik ülkeler, Osmanlılar'la yaptıkları ticaret antlaşmalarına, Yahudi simsar istemediklerini belirten maddeler koydurmuşlardır.

Galata, bir yandan İstanbul'un dış dünya ile ticaretinin önemli bir bölümünü elinde tutan merkez olmakta devam ederken; bir yandan da İstanbul'un dört kadılık bölgesinden biri olmuştu. Fatih Sultan II. Mehmed, İstanbul'u; Suriçi, Eyüp Üsküdar ve Galata olarak dört kadılık bölgesine ayırmıştı. Ka-

simpaşa, Beşiktaş, Yeniköy naipliklerinin yanı sıra, yüzlerce yıl; Marmara Adası, Kapıdağ, Erdek, Bandırma, Mudanya gibi, Marmara çevresindeki bazı merkezler, Galata Kadılığı'na bağlı birer naiple yönetildi.

1481 yılında, **Sultan II. Bayezid** tarafından, bugünkü «Galatasaray» okulunun çekirdeği olarak kabul edilen, **Galata Sarayı** kuruldu. O zamana kadar çiftlik olan bu alana kurulan okul, saray ve devlet hizmetleri için insan yetiştirmek amacı ile kurulmuştu.

1491 yılında, **Galata Mevlevihanesi** kurulmuştur. Bu İstanbul'da kurulan ilk mevlevihanedir.

Venedik ile Doğu Akdeniz'deki, gizli, açık çekişmesi süregiden Osmanlı İmparatorluğu, bir yandan da Venedik'e karşı, bazı İtalyan kentlerini koruyordu. Galata, kuşku yok ki, bunların başında geliyordu. Floransa da korunan kentler arasında yer almıştı. **1507** yılında, Galata'da, yıllık iş hacmi 5-600.000 düka olan, 60-70 Floransa ticaret firmasının bulunduğu söylenir. (53)

1509 yılında, İstanbul'da çok büyük bir deprem oldu. Eylül'ün 13 ünü, 14 üne bağlayan gece olan bu depreme «**Küçük Kıyamet Zلززeleri**» denilmiştir. O gece, deniz sularının kabarak, Galata Surları'nı aştığı söylenir. Galata Kulesi ve Galata Surları, bu depremden büyük zarar görmüştür. Kule, **1510** yılında, yeniden onarılmıştır. XVI. Yüzyıl'da burada savaş esirleri barındırılmıştır.

1570 yılında, İspanya'dan kaçan **Endülüslü Araplar**, Galata'ya yerleştirildiler.

Cenevizliler, Osmanlı, Venedik çekişmesinden yararlanarak XVI. Yüzyıl boyunca, ayrıcalıklarını ko-

rudukları gibi; Osmanlılar ile Avrupalılar arasında ticari alanda ve diğer alanlarda bağ kuran bir topluluk olarak yaşamayı başardılar.

Cenevizliler'e verilen ayrıcalıklar **XVII. Yüzyıl'da** dört kez yenilendi. Bu konudaki fermanlar elimizde bulunmuyor.

XVII. Yüzyıl'da, Galata'daki eski Cenevizliler'in torunları olan topluluğa, **«Magnifica Communitas» (Muhteşem Cemaat; ya da, Görkemli Topluluk)** denildiği, bunların her yıl Eylül'de toplanıp, kendilerine bir başkan seçtiği söylenmektedir. (54)

1669 yılı, **Galata** için önemli bir yıldır. Bu yıl **Osmanlılar, Venedikliler'den Girit Adası'nı** alarak Doğu Akdeniz'de yüzlerce yıl devam eden Venedik varlığına son vermişlerdir. Osmanlılar, bu tarihten sonra, Venedikliler'e karşı Cenevizliler'in desteğini gerekli görmedikleri için, Cenevizliler'in ayrıcalıklı durumlarını sürdürmelerine izin vermemişlerdir.

1670 yılında, Sultan **İV. Mehmed'in**, Venedik Cumhuriyeti ile yapılan Barış Antlaşması sonucu, Venedikliler ile yasak olan ticareti, serbest bırakması (55) Cenevizliler için bir darbe olmuştur.

C) İSTANBUL'UN BİR LİMAN MAHALLESİ, GALATA

Galata'daki Cenevizliler'in, ayrıcalıklı hakları, **1669** yılında sona erdikten sonra; Galata, İstanbul'da, Hristiyanlar'ın çoğunlukta olduğu mahallelerden biri hâlini aldı.

Galata'nın ayrıcalıklarını yitirdiği bu dönemde, gene de onu, İstanbul'un Hristiyanlar'ın çoğunlukta olduğu diğer mahallelerinden ayıran önemli özel

likleri vardır. Bunlardan biri de, yabancıların yaşadığı bir yer olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu dönemdeki Galata'nın, siyasal olaylar ve ekonomik yaşamı yönünden, İstanbul'dan bir farkı kalmamıştır. Sorunlar aynıdır.

Sık sık ortaya çıkıp, büyük zararlar veren yangınlar; Yeniçeriler'in yarattığı terör, baskı ve yağma olayları, Müslüman, Hristiyan esnafı haraca bağlamış olmaları; arada bir, büyük depremler; bir kaç kez Haliç'in donması ve Galata'da, İstanbul'a, yürüyerek geçilmesi; bu dönemin sözü edilebilecek olaylarıdır.

XVIII. Yüzyıl'da, yangın gözlenmesi amacı ile kullanılan Galata Kulesi'nin kendisi de, 1794 yılında yandı. Büyük hasar gören kule tamir edildi.

1812 yılında, bir gemi ile geldiği sanılan ve Galata, Pera, Tatavla (Kurtuluş) bölgelerinde başlaya veba salgını, bütün İstanbul'a yayıldı. Eylül ayında günde, 2.000 kadar cenazenin çıktığı söylenir.

«Osmanlı Türkiyesi'nde Gündelik Hayat» adı ile dilimize çevrilen yapının yazarı, **Raphaela Lewis; «Veba, şehrin karanlık köşelerinde, bilhassa kışlarda ve limanın etrafındaki pis yerlerde her zaman mevcuttu.» (56) der. Osmanlılar'ın, tehlikeli devirlerinde, İstanbul'da günde 1.000 kişinin ölümüne neden olan vebaya karşı, tedbirsiz ve korkusuz davrandıklarını söyler. (57)**

1817 yılında, İsveç Elçiliği'nden çıktığı söylenen ve «Büyük Tophane Yangını» diye adlandırılan yangın, Galata'nın büyük bir bölümünü yaktı.

Bu dönemin bir başka özelliği de, Avrupalılar ile, Osmanlılar arasında, siyasal, ticari, kültürel alanlarda aracılık yapma tekelinin, İtalyan ve özellikle

Cenevizliler'in, elinden çıkmasıdır. Rumlar, bunların yerlne geçmiştir. Ne var ki, bu durum Galata'yı da etkilemiştir. Çünkü, her ne kadar Galata, Rumlar'ın da oturduğu bir mahalleyse de, Avrupalılar ile Osmanlılar arasındaki aracılık işini üstlenen Rum Top-lumu'nun önde gelenleri (Fener Soyluları), İstanbul'un Haliç kıyısında, **Rum Patrikhanesi'nin** de bulunduğu, **Fener Mahallesi'nde** yaşıyorlardı. Fener'in yıldızı parlamıştı. Öyle ki, 1716 yılında, **Fener Rum Soylu-ları'ndan** Nikola Mavrokordato, Osmanlı İmparator-luğu tarafından **Eflak Voyvodası** olarak atandıktan sonra; **Eflak Voyvodaları**, sürekli olarak Fener Rum Soyluları arasından seçilip, atanmaya başladı. **Boğ-dan Voyvodaları** da, Fener Rum Soyluları arasından seçiliyordu.

Patrikhane'nin, Ortodokslar arasındaki davala-rın görüldüğu bir mahkemesinin ve hapishanesinin bi-le olduğu söylenir. (58)

Rumlar'ın bu durumu ve Fener'in dış ilişkilerde, Galata'ya göre, ağırlık kazanan bir mahalle olarak ortaya çıkması; Galata'daki İtalyan kökenli kişilerin önemini yitirmesi; **1821** yılına kadar sürdü. Bu tarihte, Yunanlılar Mora'da isyan etti. Bunlara yardım ettiği gerekçesiyle, aynı zamanda, **Dünya Ortodoks Pat-riği** olan, **Rum Patriği V. Grigorios**, 22 Nisan günü, Patrikhane'nin orta kapısında asılarak, üç gün teş-hir edildi. (*)

Artık, karılarına «**Domna**», erkek çocuklarına «**Beyzade**», kız çocuklarına «**Domnia**», kendilerine

(*) Misailidis, Patrik'in, Mora İsyancıları'na yardım edip, Osmanlı İmparatorluğu'na ihanet ettiğini kabul etmemekte; 1807 yılında İngiliz donanması İstanbul'a geldiği zaman, kenti savunmak için Rumlar'ın başına geçen V. Grigorios'un, iftiraya uğradığını savunmaktadır. (59)

«Fener Bøyi» denilen, **Fener Rum Soyluları**, ayrıcalıklı ve saygın durumlarını yitirmişlerdi.

15 Haziran 1826 günü, bütün Osmanlı Ülkesi gibi, Galata'yı da yoğun biçimde etkileyen bir olay oldu. **«Vak'a l Hayriye» (Hayırlı Olay)** adı verilen bir dizi olay ve çatışma sonucu, **Yeniçeriler** ve **Yeniçeri Ocağı**, o gün, ortadan kaldırıldı.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması, Osmanlı İmparatorluğu için yeni ve aydınlık bir dönemin başlangıcıdır.

Osmanlı Devleti için çok önemli olan bugün, Galata'yı ağırlıklı bir biçimde etkilemiştir. Çünkü, bu tarihten sonra, Osmanlı Devleti'nin, batı ülkelerinden geri kalmış olduğunu açıkça söylemek mümkün olmuş ve bir **«Batılılaşma»** gayreti ve eylemi başlamıştır. Yanlışı ile, doğrusu ile gerçekleştirilen **«Batılılaşma»** eylemleri içinde; İstanbul'daki Avrupalılar'ın ve Avrupa ile ilişkili Hristiyan Osmanlılar'ın yoğun biçimde oturdukları Galata'nın yıldızı, gene parlamaya başlamıştır.

V — PERA'DAN; BEYOĞLU'NA

Bu dönemi, iki bölüme ayırmak yerinde olacaktır.

Birinci bölüm; Galata'nın ötesi (pera) denilen bölge üzerinde, inanılmaz bir hızla, «Batılılaşma» gayretlerinin gösterildiği ve bir ölçüde gerçekleştirildiği dönemdir.

İkinci bölüm; «Batılılaşma» hareketlerinin ve gayretlerinin yavaşladığı; bunun yararlarından da, Osmanlı uyruklu kişilerden çok, Avrupalılar'ın yararlandığı dönemdir. Bu ikinci dönemin özelliklerinden biri de; Pera ve Galata'da yaşayan yabancılarla, Osmanlı uyruklu kişilerin yaşayış biçimlerinin, giderek birbirlerinden ayrılması ve önemli farklar göstermesidir. Birinci dönemdeki «Batılılaşma»yı benimseyen Pera halkı; ikinci dönemde «Batı» tarafından yutulmaya karşı koymuştur.

A) GALATA'NIN ÖTESİNDE (PERA) RÖNESANS RÜZGÂRLARI

15 Haziran 1826 günü, Sultan II. Mahmud, Osmanlı İmparatorluğu'nda, askeri gücün, siyasi güce boyun eğmesini sağladı. Bunun sonucu, tüm ülkede

çok hızlı bir «Batılılaşma» hareketi başladı. (*) «Batılılaşma»nın, ilk ve en önemli etkilerini gösterdiği alan; Galata'yla, o sıralarda, Galata Surları'nın kuzeyinde başlayıp, bugünkü Galatasaray'da sona eren, adına **Pera** denilen bölgeydi.

Sultan II. Mahmud tarafından ülkeye getirilen yenilikler saymakla tükenmez. Yenilikleri yalnızca başlıkları ile sayarsak, akla ilk gelenler, şunlardır : Mızıka-i Hümayûn'un (Konservatuar) kuruluşu; Sıbyan Okulları'nın (ilkokul), Rüştîye, Mülkiye, Harbiye, Tıbbiye'nin açılışı; Tercüme Odası'nın, Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'nin, Dâr-ı Şurâ-yı Askeri'nin kuruluşları; ilk bakanlar kurulu olan Heyet-i Vükelâ'nın, ilk bakanlık olan nezaretlerin ortaya çıkışı; ilk genel nüfus sayımı, posta ve itfaiye örgütleri; ilk resmi gazete olan Takvim-i Vekayi'nin, Fransızca ve Türkçe yayımlanan Moniteur Ottoman'ın yayımlanmaları; konserler, balolar düzenlenişi; giysilerde değişim, sarığın yasaklanması.

2 Ağustos 1831 günü çıkan yangında Galata'nın bir bölümü ve Galata Kulesi yandı. Aynı yıl bölgede ve İstanbul'da ilk kolera salgını çıktı.

1836 yılında, Azapkapı - Unkapanı arasında ilk köprü yapılıp, parasız olarak geçişe açıldı.

(*) Bilindiği gibi, ülkemizdeki «Batılılaşma» hareketleri, sürekli olarak, hem alafranga aydınlarımız, hem de alaturka aydınlarımız tarafından ağır biçimde eleştirilmişlerdir. Bu konuda **İlber Ortaylı** şöyle yazmaktadır: «Osmanlı Batılılaşması, Batı'yı hayranlıkla tercihin değil, zorunluluğun sonucudur. ... Batılılaşma, bir dış zorlamadan çok, bir iç kararın sonucudur. Dış zorlama için ileri sürülen kanıtlar, daha çok İmparatorluğun siyasetine yön verdiğini iddia eden megaloman diplomatların hatıralarıdır.» (60)

Aynı yıl, İstanbul'da bulunan ve Galata ile Pera'yı da anlatan **Feldmareşal Helmuth Von Moltke**, bu sırada Galata Kulesi'nin beyaz olduğunu yazar. (61) O yılki kuraklığın, bölgede su kıtlığını acıklı boyutlara yükselttiğini anlatır. (62)

1837 yılında, veba salgını başlamıştır. **Moltke**, Müslümanlar'ın vebadan korkmayı ve ona karşı tedbirler almayı yalnızca gereksiz değil, aynı zamanda günah saydıklarını ileri sürer. (63)

1838 yılında, yeniden kolera salgını çıkar.

Aynı yıl, 1834 tarihinde «Enderun Mektebi» niteliğini yitiren **Galata Sarayı**, «**Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane**» adı ile, yatılı askeri tıp okulu hâline getirildi. Fransızca öğretim yaptığı ileri sürülen okulun; eczacılık, cerrahlık, hekimlik bölümleri vardı.

Galata'nın kuzeyinde bulunan ve Rumca «ötesi» anlamına gelen «Pera» semti, artık **Galatasaray**'ın kuzeyine, **Taksim**'e doğru yayılmaya başlamıştı. Taksim, adını, Haliç'in kuzeyindeki bölgelere verilen suyun, bölündüğü ve dağıtıldığı tesislerin bulunduğu yer olmasından dolayı almıştır.

Bu sıralarda, Tophane sırtları, Tepebaşı, Taksim çevresi mezarlıklarla doludur. Bu mezarlıkların en ünlüsü «**Büyük Mezarlık**»dır. Taksim'de, Ayazpaşa çevresindedir. **Moltke**, «Türkiye Mektupları»nda, Beyoğlu ana caddesinden buraya gittiğini yazar. (64) Bir diğer önemli mezarlık olan «**Küçük Mezarlık**», Park Otel dolaylarındadır.

1 Temmuz 1839 günü, Sultan II. Mahmud'un ölümü üzerine, Osmanlı İmparatorluğu tahtına, Sultan Abdülmecid çıktı.

3 Kasım 1839 günü, «**Gülhane Hatt-ı Hümayûnu**» ile, temel ilkelerini Batı'nın insan hakları bildirilerinden alan «**Tanzimat-ı Hayriyye**» ilan edildi.

Kuşku yok ki, **Tanzimat**; Osmanlı İmparatorluğu'nun her bölgesini aynı yoğunlukta etkilememiştir. Ancak, **Tanzimat**'dan en çok etkilenen bölgenin, bugün **Beyoğlu** dediğimiz alan olduğunu söylersek, yanlış olmaz. «Genç Osman» adı ile anılan Sultan II. Osman'ın, 1622 yılında Yeniçeriler tarafından öldürülmesinden sonra; Batı'dan koparılarak, (Avrupa'da toprakları olan) bir Asya Devleti hâline getirilen Osmanlı İmparatorluğu, yeniden bir Batı Devleti hâlini almak için istek ve gayret gösterirken; ülkenin Batı'ya açılan pencerelerinden Beyoğlu, yapılan değişikliklerin büyüklüğüyle, görkeminin en çok duyulduğu ve anlaşıldığı yer olmuştu.

Elbette, o sıralarda Pera diye anılan Beyoğlu, Tanzimat Dönemi'ne kadar da; çok farklı bir yaşam biçiminin sürdürüldüğü bir bölgeydi. Bu yaşam biçimi, Rönesans'dan etkilenmiş, daha çağdaş ve daha Batılı bir biçimdi. Ancak bundan yararlananlar, Avrupalılar'dı. Müslüman olsun, Hristiyan olsun, Osmanlı uyruklu kişiler, bu yaşam biçimine katılmazlardı.

Tanzimat, Osmanlı uyruklu kişilerin de çağdaş yaşam biçiminden yararlanmasını sağlamak yolunda, çok önemli bir adımdı. Alaturka aydınlarımız gibi, alafranga aydınlarımızın da önemli bir bölümü, bu noktayı gözden kaçırmışlardır. Tanzimat ile ülkenin, yabancılara peşkeş çekildiğini savunmuşlardır. Oysa, Tanzimat'a kadar, hiçbir Avrupa ülkesi tarafından korunmadıkları için, en çok ezilenler, Osmanlı uyruklular ve özellikle Müslüman Osmanlılar'dı. Hatta **Toktamış Ateş** gibi bazı düşünürler, İmparatorluk sınırları içinde geçerli olan İslam Yasaları'nın, Müslüman halk ile, Müslüman olmayan halk

arasında, önemli farklar gözetmekle birlikte, bu iş-
ten yararlı çıkanların çoğunlukla Müslüman olma-
yanlar olduğunu savunmaktadırlar. (65)

Tanzimat döneminde Pera, yapısal olarak, Av-
rupa kentlerinden çok geri olmakla birlikte; özellikle
kültürel alanda, Avrupa kentlerine yetişmek bir ya-
na, hiç abartmasız, önde gelenlerinden biri hâline
gelmiştir. Bunun bir nedeni de, Devlet'in önde gelen
kişilerinin sanatı destekleyen bir tutum takınmış ol-
malarıdır.

İlk tiyatro ve opera binasının kuruluş tarihi tar-
tışmalıdır. **Bülent Aksoy**, tarihin 1839 olduğunu, bi-
nanın Galatasaray'da **Giustiniani** adında bir Vene-
dikli tarafından yaptırıldığını ileri sürer. (66) «**Fran-
sız Tiyatrosu**» adını taşıyan bu tiyatronun tarihteki
önemi; Osmanlı Ülkesi'nde halka açık ilk operet ve
müzikli oyunların oynandığı yer oluşundan gelmek-
tedir.

Pera'da (ve doğal olarak Osmanlı İmparatorlu-
ğu'nda) ilk operanın 1842 yılında oynandığı ve bu-
nun **Gaetano Donizetti**'nin, «**Belisario**» adlı yapıtı
olduğu; daha sonra 1844 yılında, gene aynı sanatçı-
nın «**Lucrezia Borgia**»sının oynadığı da söylenmek-
tedir. (67)

Pera'da kurulan ikinci tiyatro binası olan «**Bos-
ko Tiyatrosu**», **Aksoy'a** göre İtalyan bir cambaz olan
Bosco tarafından 1841-1842 yıllarında kurulmuş ve
Bosco, tiyatrosunu, mevsim sonunda, **Suriye Kato-
liği**, Osmanlı uyruğu **Mihail Naum** adlı bir emprezar-
yoya satmıştır.» (68)

Said Naum Duhani; «**Naum Tiyatrosu'na İstan-
bul'daki bütün siyaset adamları, diplomatik çevrele-
re mensup kişiler ve kibar takımı'nın üyeleri devam
ederdi.**» diye yazmakta ve eklemektedir :

«Abdülmecid ve Abdülaziz bellibaşlı operaların temsillerinde hazır bulunurlardı.» (69)

Dönemi yaşayanlardan Sir Henry F. Woods, anı-larında; Sultan Abdülaziz'in halk arasında grn-mekten hoşlandığını, Beyoğlu'nda opera galalarına gittiğini yazmaktadır. (70) Bazı büyük operaların, dünyada ilk olarak Pera'da oynandığı da, çeşitli kay-naklarda ileri srlmektedir.

Said Naum Duhani; **«Paris'te sadece üç gün sahneye konmuş bir yapıt, Opera Naum'un afişle-rinde günlerce yer alırdı.»** demektedir. **Sultan Ab-dlmecid** içinse şöyle yazmaktadır : **«Bu sanat koru-yucusu ve müzik düşkünü Hükümdar, özellikle mati-neleri yeğ tutmak üzere Opera Naum'a sık sık ge-lirdi.»** (71)

Bu anılatım ve anılarda bir parça abartma olsa bile, bunun payının fazla olmadığını gösterir, pek çok tarihi gerçek vardır.

Gerek Sultan Abdülmecid, gerekse daha nceki Sultan II. Mahmud, klasik batı müziğine düşkün ki-şilerdi. **Sultan II. Mahmud**, daha 1828 yılında, **«Mızı-ka-ı Hümayun»**u, **Giuseppe Donizetti'**ye (Donizetti Paşa) kurdurmuştu.

Bülent Aksoy, 1827 - 1828 yıllarında İstanbul'da bulunañ İskoçyalı gezgin Mac Farlane ve ayrıca 1829 yılında İstanbul'a gelen İngiliz Deniz Yüzbaşısı Adolphus Slade'in; Boğaziçi kıyılarında ve sokak-larda, İtalyan operalarından bölümler dinlediklerini yazmış olduklarını belirtmekte; ayrıca, **Sultan Abdl-mecid'in** zel doktoru Dr. Spitzer'in bir geziyi anla-tırken : **«Kafilenin konakladığı bir sırada, padişahın çadırından opera parçaları işitiliyordu.»** dediğini, yazmaktadır. (72)

Unutmamak gerekir ki, **Liszt** 1847 yılında İstanbul'a gelip, Saray'da Sultan'a konser vermiştir.

Burada, bir noktayı vurgulamak, namus borcudur. Osmanlı Sultanları, kültüre ve uygarlığa, Tanzimat'la birlikte merak sarmış değildirler. Genel olarak, üstü düzeyde kültüre sahip kişilerdir.

Yılmaz Öztuna, Fatih Sultan II. Mehmed'in, Farsça, Arapça, Yunanca, Latince, Sırpça, İtalyanca, İbranice eğitimi gördüğünü, birçok Rum ve İtalyan hocası olduğunu yazmaktadır. (73)

XIX. Yüzyıl'da, «Osmanlılar'ın Şiiri» (ya da «Osmanlılar'da Şiir» adı ile bir kitap yayımlayan **«Dora D'Istria»**, Osmanlı Sultanları'nın XV. ve XVI. Yüzyıllar'da yaşayanlarını, XIX. Yüzyıl Avrupa hükümdarları ile bile kıyaslanamayacak kadar kültürlü olduklarını, şöylece anlatmaktadır: **«Arap düşüncesini benimsemeye yatkın olmalarına rağmen, Osmanlılar'ın, Arabistan'ı alabildiğine yüceltmış olan ilkelerden hoşlandıkları pek sanılmamalıdır. Nitekim, olanlar, hiçbir kuşku bırakmayacak kadar açıktır. II. Mehmed, I. Süleyman, II. Bayezid, bugün Hıristiyan dünyasında tahtta olanlardan çok daha okumuş hükümdarlardı ve Osmanlı edebiyatına adlarını bıraktılar.»** (74)

Evet, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılarak, askerî gücün, siyasi güce boyun eğmesinin sağlanması sonucu, bütün ülkede ve İstanbul'da başlayan, «Batılılaşma yolu ile çağdaşlaşma» gayretleri, Galata ve Pera'da çok büyük değişikliklere neden oluyordu. Elbette, bunlar yalnızca, Avrupa'nın önemli kentlerindekiyle boy ölçüşebilecek düzeyde, tiyatro ve operaların oynanmasıyla sınırlı değildi.

1845 yılında, Haliç'in üzerine ikinci köprü olarak, ilk **Karaköy Köprüsü** yapıldı. Galata, Fatih Sul-

tan II. Mehmed'in, İstanbul kuşatması sırasında, fıçıları birbirine bağlatarak yaptırdığı köprüden sonra yeniden, Eminönü'ne bağlanmıştı.

Daha çözülmesi gereken çok sorun vardı. Aynı **1845** yılında, özellikle Galata'da çiçek salgını sürüyordu.

İnsan hak ve özgürlükleri ile ilgili sorunların boyutları, daha da büyüktü. **1846** yılında, esir ticareti yasaklandı. Böylece, o sıralarda özellikle Kafkasya'dan, deniz yolu ile Galata Limanı'na getirilen beyaz esirelerin, hiç olmazsa uluorta satılmaları engellendi.

1847 - 1848 yıllarında kolera, 3. def'a salgın hâline geldi.

1849 yılı, Haliç'in donduğu yıllardan biri olmuştur.

Stefanos Yerasimos, 1849 yılında İstanbul'da basılan bir Almanak'a dayanarak, bu sıralarda, Beyoğlu'nda yaşayan yabancı uyruklu kişilerin sayısının 14.000 olduğunu yazar ve bunları şöyle ayırır : 6.120 Yunanlı, 1.983 İngiliz Uyruklu Maltalı ve İyonyalı (İyon Denizi Adaları kökenli kişiler), 1.581 Avusturyalı, 1.029 Fransız, 926 Rus, 657 İranlı, 405 Sardunyalı, 247 Napolili, 293 Toskanalı, 210 İngiliz, 182 Belçikalı, 144 Prusyalı, 122 İsveçli, 48 İspanyol, 47 Danimarkalı, 35 Portekizli, 27 Hollandalı, 24 Amerikalı. (75)

Bu sayımda, eski **Cenevizliler**'in ve XVII. Yüzyıl'da «**Magnifica Communita**» adı verilen topluluğun üyelerinin, **XIX. Yüzyıl**'da yaşayan torunlarının ne olduğu sorusu akla gelebilir. 1805 yılında, Fransa'ya katılan Ceneviz (Genova) Cumhuriyeti'nin, 1815 yılında Sardunya Krallığı tarafından ele geçirildiğini

düşünürsek; bu kişilerin bir bölümünün Fransız, diğer bir bölümünün de Sardunya uyruklu olduğu ortaya çıkar.

Şemsettin Kutlu'nun, «Gezi Notları»ndan yaptığı bir alıntıya göre; Gustave Flaubert, 1850 yılında Galata'yı anlatırken şunları yazmaktadır: «**Galata sokakları yaşayış, hareket, davranış, insanlar ve insanların kılık kıyafet bakımından birbirinden çok değişik görüntülerle dolu. Işıklar sönük, yollar pis. Arka avlulara bakan pencerelerden kulakları tırmalayan keman ve gitar sesleri geliyor. Pencerelerde ve kapı eşiklerinde, Avrupalılar gibi giyinmiş, saç biçimleri eski Yunanlılar'inkine benzeyen kirli suratlı fahişeler boy gösteriyor.**» (76)

1854 yılı, Beyoğlu için, önemli bir dönüm noktasıdır. Bu yıl, beklenmedik olaylar gelişmiş, 27 Mart günü, İngiltere ve Fransa, Osmanlı İmparatorluğu'nun yanı sıra, Rusya'ya savaş ilan etmişlerdir. Akla gelmedik gelişmeler birbirini izlemiş, 5 Mayıs günü, Yunanistan'ın bu savaşı fırsat bilerek Osmanlı İmparatorluğu'na karşı eyleme geçmesini engellemek amacı ile, Pire ve Atina, Fransız birlikleri tarafından işgal edilmiş; 14 Eylül günü de, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve Fransa, birlikte, Kırım'a asker çıkartmışlardır.

Kırım Savaşı sırasında, müttefiklerin İstanbul'da bulunan askerlerinin karargâhı her ne kadar Beyoğlu'nda kurulmamışsa da; müttefik ordularını siyasi, askeri ve lojistik yönden yöneten kişilerin İstanbul'da bulunanları için, Beyoğlu bir merkez olmuştur. Özellikle 1855 yılında, İngiliz ve Fransız donanmalarının İstanbul'a gelmesinden sonra, **Beyoğlu'n**da, biraz da burada yaşayan **Avrupalılar**'ın istekleri

doğrultusunda çok önemli değişiklikler yapılmaya başlanmıştır.

Elbette, Beyoğlu'nun bir anda cennete döndüğünü düşünmek yanlış olur. Yapılanların boyutları çok büyüktür. Ama bir yandan da, iki yüzyılı aşan bir süreyi kapsayan geri kalışın, sonuçları ortadadır.

Örneğin, 1854 - 1855 yıllarında İstanbul ve Beyoğlu'nda 4. kolera salgını hüküm sürmektedir.

1856 yılında, o zamanlar çok dar olan ve adına **Cadde-i Kebir** (Büyük Cadde) denilen, bugün İstiklâl Caddesi dediğimiz cadde, tüm İstanbul'da ışıklandırılan ilk cadde olmuştur. Aynı yıl, cadde gibi; **«Naum Tiyatrosu»**nun da, **Dolmabahçe Sarayı**'nın gazhanesi tarafından, havagazı ile ışıklandırılmasına, Sultan Abdülmecid tarafından izin verildiği ileri sürülmektedir. (77)

1857 yılı, Beyoğlu'nun geçmişinde, yeni bir başlangıç sayılabilir. İstanbul'da 1854 yılında kurulan Şehremaneti'nin (Belediye) (*) 14 Belediye Dairesi'ne bölüneceği, Pera ve Galata ile ilgili işleri görecek 6. Daire'nin, örnek olarak ilk önce kurulacağı açıklanıp; arkadan **«Altıncı Daire-i Belediye»** kuruldu ve ilk çağdaş belediye uygulamalarına bu yıl başlandı.

Bir rastlantı mıdır bilemeyiz? İ. S. 330 yılında İstanbul, İmparator Constantinus tarafından imar edilip, **«Deutera Rome»** adı ile, Doğu Roma'nın başken-

(*) Daha önce bu görevleri, kadılar tarafından atanan kişiler görürdü. Ayrıca, günümüzdeki belediye zabıtası görevini gören, **«İhtisap Ağaları»** vardı. Sultan II. Mahmud, bir de **«İhtisap Nazırlığı»** kurmuştu.

ti hâline getirildiği sırada da, daha önce belirtildiği gibi, 14 bölgeye ayrılmıştı.

Yollara taş kaplanmaya başlandı, mezarlıklar Şişli'ye taşındı ve buralara Taksim ve Tepebaşı parkları kuruldu; ilk yabancı danışmanlar, ilk belediye binası, hep «Altıncı Daire-i Belediye»de görüldü. Yazışmaların Fransızca olduğu, Paris Belediye örgütünün benzerinin kurulmasına çalışıldığı ileri sürülür.

1860 yılında, «Cadde-i Kebir»e, kaldırım döşendi. Aynı yıl, «Galata»nın tarihi surları yıktırılmaya başlandı.

1861 de, Beyoğlu'nda «Şark Tiyatrosu» diye, Ermeni sanatçıların oynadığı yeni bir tiyatronun açıldığını, **Cevdet Kudret** yazmıştır. (78)

1863 yılında, eskiyen birinci köprü yerine, **Galata'yı Eminönü'ne** bağlayan ikinci köprü yapıldı.

1864 yılında, Galata surlarının yıkımı bitmişti.

1865 yılında, İstanbul ve Beyoğlu'nda, yeniden kolera salgını çıktı. Bu sırada, sokaklarda insanların yığılıp kaldığı ve Fransız rahibelerinin, Galata'da bir ev kiralayıp, bu kişileri toplayıp iyileştirmeye çalıştıkları, çeşitli kaynaklarda ileri sürülür. **Nuran Yıldırım**, salgından sonra bu evin «Altıncı Daire-i Belediye» tarafından «Mecruhiñ Hastanesi» (Yaralılar Hastanesi) adı ile hastane hâline getirildiğini, bu hastanenin daha sonra da «Beyoğlu Zükûr Hastanesi» (Beyoğlu Erkekler Hastanesi) adını aldığını; bu salgınla mücadele edenlere tarihimizin sağlıkla ilgili tek madalyası olan «Kolera Madalyası» verildiğini yazmaktadır. (79)

Bu sıralarda, yasal olarak, yabancıların mülk edinmelerine izin verilmesi, çeşitli Avrupa ülkesi vatandaşlarını, özellikle Beyoğlu'nda kendilerine evler

yaptırmağa özendirmişdir. **Said Naum Duhani**, Pera'da ana caddede (Cadde-i Kebir), konut edinen Türkler'in ender olduğunu yazmaktadır. (80)

1 Eylül 1868 gününde, şimdiki **Galatasaray Lisesi**, bugünkü anlamı ile açılır. Okulun adı; «Galata Sarayı Mekteb-i Sultanisi»dir. Dersler, hem Türkçe, hem Fransızca'ydı. Latince ve Yunanca da öğretiliyordu.

3 Eylül 1869 günü, Azapkapı, Galata, Tophane, Beşiktaş arasında ilk tramvaylar işlemeğe başladı. Atlı olan bu tramvaylar, 1914 yılında elektrikli hâle getirilecektir.

5 Haziran 1870 günü, Valideçeşme'de başlayan yangın, Tarlabası, Cadde-i Kebir, Taksim, Kalyoncukulluk gibi, o sıralardaki Pera'nın önemli yerleşme merkezlerini yaktı. **İsmâil Hâmi Danişmend**, bu yangında Beyoğlu'nun üçte ikisinin yandığını yazmaktadır. (81)

Bu yangından sonra, Beyoğlu yeniden inşa edilirken, ahşap bina yapılmasına izin verilmedi. Sokaklar, caddeler genişletildi.

Beyoğlu Telgrafhanesi işçileri tarafından **16 Şubat 1872** tarihinde gerçekleştirilen grev, **Mesut Gülmez** tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk grevi olarak nitelendirilmektedir. (82)

1873 yılında, **Galata** ile **Pera** arasında, «**Tünel**» işletmeğe açıldı. «**The Metropolitan Railway of Constantinople From Galata to Pera**» adı ile çalışan ve önceleri deneme amacı ile yalnızca hayvan taşıyan Tünel'de kaza olmadığı görülünce, **17 Ocak 1875** günü, yapılan törenden sonra, insan da taşınmaya başlandı.

1875 yılında, bir fırtına sonucu külâhı devrilen **Galata Kulesi**, yapılan tamir sonucu, dış görünüşü-

nü tamamen değiştirdi. 1964 yılına kadar bu yeni biçimi ile kalan kule, bu tarihte başlayan restorasyon çalışması sonucu; kendisine 1833 yılında verilen dış biçimini aldı.

Aynı yıl, Karaköy - Eminönü arasında eskiyen ikinci köprünün yerine, üçüncüsü kuruldu.

10 Mayıs 1876 günü İstanbul, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından önceki günleri andırır bir olay yaşadı. **Jöntürkler**'in eyleme geçirdiğı 1.000 kadar öğrenci, gösteriler düzenledi. Göstericilerin, açığa vurdukları istekleri, **Sadrazam Mahmud Nedim Paşa**'nın görevden alınmasıydı. İstanbul tarafında gösterilerine başlayan öğrenciler, daha sonra Galata'dan geçerek, Saray'a gitmişlerdi.

Olayların gelişmesi karşısında **Sultan Abdülaziz**, **Sadrazam Mahmud Nedim Paşa**'yı görevden alarak, yerine **Mütercim Rüştü Paşa**'yı, Sadrazam olarak atadı. Ya da atamak zorunda kaldı. Çünkü, Sultan'ın, **Mütercim Rüştü Paşa**'yı hiç sevmediğı, hatta bir gün kızarak «**Benim ecdadım (atalarım), bu gibilerin akıyla hareket etmiş olsaydı, Konya Ovası'nda koyun sürüleriyle çadırda yaşamaktan kurtulamazdık.**» dediğı ileri sürölür. (83)

Öğrencilerin gerçek istekleri, Mayıs ayının sonunda gerçekleşti. **30 Mayıs 1876** günü, Osmanlı İmparatorluğu, 1807 yılında Sultan III. Selim'in Yeniçeriler tarafından hal edilip, öldürölmesinden beri yaşamadığı türden bir olay yaşadı. Ayaklanan Ordu, **Sultan Abdülaziz**'i hal etti.

O günleri yaşayan kişilerden «Basiret Gazetesi İmtiyaz Sahibi» **Ali Bey**, anılarında, olayı hazırlayan günlerden ve etkenlerden söz ettikten sonra, 30 Mayıs'ı şöyle anlatmaktadır.

«Havanın yağmurlu olduğu bir salı gecesi saat beş sularında Süleyman Paşa, Harbiye Okulu subay ve öğrencilerini yanına çağırarak, Padişahın tahttan indirilmesinin gereği nedenlerini gayet açık ve etkili bir biçimde söyleyip anlatması ve sahip olduğu rahat konuşma ve inandırma gücüyle orada bulunanların yüreklerini etkileyip doldurması üzerine tümü Kur'an üzerine el basarak, 'Bu işin yapılmasında ölmek var, dönmek yok', diye yemin edip hepsi silaha sarıldıklarında, Süleyman Paşa bunları alarak sessizce Dolmabahçe Sarayı'nı abluka etmişlerdir. Beyoğlu kışlasında topçu askerleri de, bu ablukaya katıldığı gibi, savaş gemileri top başına gelip, sandal ve filikalar sarayın önüne dizildiler.» (84)

Aynı olayı, bugünün bir başka tanığı; 1909 yılına kadar Osmanlı Donanması'nda çalışıp, ferik (Koramiral) rütbesine kadar yükselen ve «Wood Paşa» adı ile anılan, Sir Henry Felix Woods, anılarında şöyle anlatmaktadır :

«Abdülaziz'i iktidardan uzaklaştıran, ne bir halk ihtilali, ne de ordunun baş kaldırmasıdır. Sadece iyi planlanmış ve uygulanmış bir tuzaktır.

«.....

«... Donanmaya mensup harp gemileri, Saray'ın etrafında adeta bir çember meydana getirmişlerdi. Bu arada, Harbiye Mektebi talebelerinin başında bulunan Süleyman Paşa, Beyoğlu tarafından hareketle Harem'i abluka altına almıştı. Sarayı korumakla görevli bulunan birlikler geri çekilmiş, Genelkurmay Başkanı Redif Paşa, emrindeki birliklerle, hareketi Dolmabahçe Sarayı'nın arkasındaki Nişantaşı tepesinden izliyordu. (85)

31 Mayıs 1876 günü, Osmanlı İmparatorluğu Sultan'ı, Sultan V. Murad'dır.

Jöntürkler'i destekleyen İngiliz Donanması, Çanakkale Boğazı'nın önünde bekliyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan İngilizler'in merkezlerinden biri olan Pera'da, İngilizler sevinç içindeydi.

Stefanos Yerasimos, konu ile ilgili olarak, «R. Davison»a dayanarak, şunları yazmaktadır :

«Bu değişikliğe İngiltere'nin bir zaferi gözüyle bakıldı. V. Murad, ilk defa halk önüne çıktığında Osmanlı Hükümdarlığı Marşıyla birlikte 'God Save The Queen' de çalındı. Halk Leydi Elliot'a alkış tuttu.» (86)

Bilindiği gibi, «God Save The Queen» (Tanrı, Kraliçe'yi Korusun) İngiliz Kraliyet Marşı; «Lady Elliot» (Leydi Elliot), dönemin İngiltere Elçisi Sir Henry George Elliot'un eşi idi.

Ordu tarafından Osmanlı Sultanları hal edildikçe, önceleri **Jöntürk**, daha sonraları **İttihat ve Terakki** yandaşı gençlik tarafından **İngilizler'e** büyük sevgi gösterilerinde bulunulması, bir dönemin yadırgatıcı alışkanlıkları arasına girmiştir. Hatta, bir kere sinde, Sultan II. Abdülhamid hal edildiği zaman, İngiltere Elçisi'nin arabasını çeken beygirleri çözen bu kişiler, sevinçlerinden, arabayı beygirlerin yerine kendileri çekerek götürmüşlerdir. Bu inanılmaz olayın tanıklarından İngiliz kadın gazeteci **Grace Mary Ellison**, şunları yazmıştır :

«Sultan Hamid'in düşüşü, bana ilk olarak, Türkiye'nin, İngiltere'yi ne kadar çok sevdiğini, İngiliz dostluğu için neleri vermeğe hazır olduğunu öğretti. Bizim elçimiz, rahmetli «G. Lowther»in İstanbul'a muzaferane girişine, onu taşıyan arabasının atlarından ayrılıp elçiliğe Türkler tarafından taşınmasına tanık olmuştum.» (87)

Bu olay, Pera ve giderek Pera'nın bir mahallesi

olmaya başlayan Galata, ya da ikisini de kapsayan Beyoğlu için, çok önemli bir dönüm noktası oldu. Olayı izleyen yıllar içinde, Beyoğlu'nun, gelişmesi durmayıp devam etmekle birlikte, tıpkı Bizans'ın son dönemlerindeki gibi; bundan yararlananlar, Avrupalılar ve onlarla işbirliği yapanlar oldu. Müslüman olsun, Hristiyan olsun, Osmanlı uyruklu kişiler, yabancı bir ülkenin himayesinde olmadıkça, Beyoğlu'nun üst düzey yaşamına giremedi, bundan yararlanamadılar. Bunlar, uzun yıllar Beyoğlu'nda, yabancılara hizmet ederek yaşayabildiler. Tıpkı, Bizans'ın son döneminde, buradaki Latinler'e hizmet sunmakla geçinen, Bizanslılar gibi.

B) GALATA, PERA'NIN BİR MAHALLESİ OLUYOR

31 Ağustos 1876 günü, bu kez **Sultan V. Murad** hal ediliyordu. Bu bir yıl içinde, hal olan ikinci Sultan'dı. Başa **Sultan II. Abdülhamid** geçirilmişti. Aynı yıl, **23 Aralık** günü, **I. Meşrutiyet** ilan ediliyordu.

Yaşlıların hâlâ 93 savaşı diye sözünü ettiği, savaş sonunda, **1878** yılı Şubat ayında, Ruslar; o zaman Ayastefanos denilen, bugünkü Yeşilköy'e gelmişti. Savaş, Osmanlılar'ın topraklarının beşte ikisini, nüfusunun buna yakınıni yitirmesiyle son bulmuştu. Yitirilen topraklar, özellikle Avrupa'daydı.

Bu sırada İngiliz Donanması'nın, destek amacıyla İstanbul'a gelişi, Galata ve Pera'da bulunan, genelev ve benzeri yerlerin, daha temiz ve düzenli bulundurulması gereksinimini doğurdu. İngilizler, sık sık İstanbul'a geleceğe benziyorlardı. Galata ve Pera'da fuhuş her zaman bulunmakla birlikte, 1856-1858 yılları arasında, ilk yasal genelevler açılmıştı. **1879**

yılında, «Altıncı Daire-i Belediye», fuhuşla mücadele etmek amacını taşıdığı ileri sürülen bir komisyon kurdu. Gerçek amaç, fuhuşla mücadele değil; artık İstanbul'a sık sık geleceği düşünülen, yabancı donanmaların askerlerinin eğlence yeri olacağı anlaşılan bölgede, bu askerlerin sağlığını korumaktı.

Nuran Yıldırım, bu amaçla 1879 yılından itibaren, yeteri kadar hekim, memur ve belediye çavuşu görevlendirilerek genelevlerin teftiş, fahişlerin de muayene edilmeye başlandığını; biri Pera, diğeri Galata'da iki muayenehane ve ayrıca bir de, «Altıncı Daire-i Belediye Nisâ Hastanesi» adıyla hastane açılması yolunda bir talimatname yayımlandığını; muayenehanelerin açılıp açılmadığı hakkında bilgi olmadığını, hastanenin ise yetersiz bir biçimde açılıp, uzun süre tecrithane gibi kullanıldığını yazmaktadır. (88)

1883 yılında, ünlü **Orient Express** (Şark Ekspresi, ya da Doğu Ekspresi), Paris-İstanbul arası çalışmaya başladı. Üst düzeydeki Avrupalılar'ın karşılaştığı otel sıkıntısını gidermek için yapılan **Pera Palas** **1884** yılında hizmete girdi.

XIX. Yüzyıl'ın ikinci yarısında, İstanbul'a gelen yabancılar için yapılan otellerin tamamı, Beyoğlu'nda yapılmıştır. Bunların Pera Palas'dan önce yapılanlarının en ünlüsü, «Hotel d'Angleterre» (İngiltere Oteli) idi.

Bu sıralarda, İstanbul'da apartman sayılabilecek ilk yapılar, gene Beyoğlu'nda yükselmektedir.

Bu dönemde, Beyoğlu'nda yaşam ikili bir görünüme sahiptir. Bir yanda, Avrupalılar ve Levanten dediğimiz Osmanlı Hristiyanları ile Avrupalılar'ın kuşaklar boyunca karışmasından ortaya çıkan kişi-

ler; diğerk yanda Müslüman olsun, olmasın, Osmanlı uyruklu kişiler, değişik biçimlerde yaşamaktadırlar.

Avrupalılar, Kapitülasyonlar'ın sağladığı özgürlükler içinde, kendi ülkelerinden bile daha fazla haklara sahiptirler. Levantenler'in büyük çoğunluğu, Avrupa ülkelerinden birinin uyruğuna girmiş olup, Avrupalılar ile birlikte yaşamaktadırlar. **Stefanos Yeramos, Levantenler'den şöyle söz etmektedir :**

«Bütün bu insanlar bir halita, adeta yeni bir millet, yani Levantenler'i meydana getirirler. Bütün merakı Avrupa'daki her yeniliği, her modayı taklit etmek olan bu ahalı, ... Ülkenin maddi zenginliklerini sömürerek bir asalak hayatı yaşayan bütün bu insanların en hor gördükleri şey, Türk barbarlığı ve Müslüman kaderciliğidir.» (89)

Osmanlı uyruklu kişilerin, ancak çok üst düzeydekileri, Avrupalılar ve Levantenler'in sosyal yaşamına karışabilmektedir. Bunun, bir nedeni de, Sultan Abdülhamid'in, yabancılarla ilişki kuran Osmanlılar'ı izletmesidir. **Said Naum Duhani** konu ile ilgili olarak şunları yazmaktadır :

«Serklidoryan -Şehir Klubü- içeri girmek için parola bilmenin zorunlu olduğu eski bir senakl (mahfel) idi. Yönetim Kurulu Başkanı bir Büyükelçiydi; ...

«Bir Türk için buraya girmeye cesaret etmek, Yıldız'ın katı kurallarına meydan okumak demektir; Polis, Kapitülasyon ilkelerinin... geçerli olduğu bu klübe girenleri gözlemekteydi.» (90)

10 Temmuz 1894 günü, İstanbul'da büyük bir deprem oldu. Galata ve Pera'da da, pek çok kişi çöküntülerin altında kalarak, yaşamını yitirdi.

1895 yılında, Galata Rıhtımı'nın yapımı bitti ve gemiler rıhtıma yanaşmağa başladı. Böylece, gemi-

lerle gelen malların; kıyıya, kayıklarla taşınması son bulmuş oldu.

Kayıkçılar, bu gelişmeye karşı, direnmiş, karışıklıklar çıkarmıştır.

26 Ağustos 1895 günü, Galata'da bulunan **Osmanlı Bankası** ayrılıkçı bir Ermeni derneği üyesi **Ermeniler** tarafından basıldı. Bu olay çeşitli tepkilere yol açtı. Ayrılıkçı Ermeniler'e, destek olan Avrupalılar, kendilerine ait sermaye ile kurulmuş bir bankaya yapılan, bu saldırıyı hoş karşılamadılar. Desteklerini çektiler. **Stefanos Yerasimos**, bu konuda şunları yazmaktadır : «...Sermayeye yönelen bu saldırı, daha çok da yabancı elçilik çevrelerinin keyfini kaçırarak; onlarda komitaların sosyalist görüşlere yakınlıkları olduğu düşüncesini uyandıracaktır. Bu da, bu çevrelerin Ermeni davasına duydukları ilgiyi ters yönde etkileyecektir.» (91)

30 Eylül 1895 günü İstanbul'da ve özellikle Gedikpaşa, Kadıköy, Tophane ve Galata'da; Müslümanlar ile Ermeniler arasında üç gün, üç gece süren şiddet hareketleri oldu. Pek çok kişi öldü. İki ayrı dine bağlı kişilerin, böylesine şiddet hareketlerinde bulunmaları ve Devlet'in bunu ancak üç günde önleyebilmesi; Fatih Sultan II. Mehmed'in İstanbul ve Galata'da otoriteyi sağladığı günde bile; görülmüş, duyulmuş olay değildi. Böyle bir olay, ancak bundan yedi yüzyıl önce, 2 Mayıs 1182'de, Ortodoks Bizanslılar ile Latinler arasında olmuştu.

23 Temmuz 1908 günü, ülkede II. Meşrutiyet ilan edildi.

Jöntürkler artık ortada yoktu. Bir bölümü ölmüştü. Bir bölümü de anılarını yazıp, 1876'da ayaklanıp, Sultan Abdülaziz'i hal etmelerinden sonraki

iki yıl içinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun, Avrupa'daki topraklarının en önemli bölümlerini yitirmesine neden olan olaylardan ve ülkenin başına daha sonra gelenlerden; kendilerinin değil de, kendilerinin başa geçirdiği, Sultan II. Abdülhamid'in sorumlu olduğunu anlatmaya çalışıyorlardı. Şimdi ülkeyi kurtarmak için yeni bir gizli dernek kurulmuştu : «İttihat ve Terakki.»

13 Nisan 1909 günü, tarihimize **31 Mart Olayı** diye geçen, kargaşalıklar ve ayaklanmalar başladı. Gerek bu olayların sürmesi, gerekse **24 Nisan 1909** günü, Selanik'den gelen ve «**Hareket Ordusu**» adı verilen İttihat ve Terakki'ye bağlı birlikler tarafından bastırılması sırasında, Beyoğlu'nda önemli çatışmalar oldu.

Ecvet Güresin, «Hareket Ordusu»nun İstanbul'a girişi sırasında, Beyoğlu'ndaki olayları şöyle anlatmaktadır :

«**Harbiye öğrencileri Beyoğlu'nu tutmuşlar, ayrıca bir bölük Harbiyeli de, sefarethanelerin kapılarını tutmağa memur edilmişlerdi.**

«**Hareket Ordusu, topçu kışlasından gelecek ateş ihtimaline karşı, Talimhane gerisindeki çukurluğa yerleştirilmişti. ... Bir ara pencerelerden gelen «Yaşasın hürriyet» çığlıklarına aldanan Hareket Ordusu birliği, Taksim Kışlası'na açık açık ilerlerken, çok şiddetli bir ateşe daha tutulmuşlar ve hayli kayıp vermişlerdir. Sonunda, kışla toprakları döğölmek ve yıkılmak suretiyle ancak teslim olmuştur.**

«**...Ordunun genç ve aydın subayı olan Muhtar Bey, yanına bir subay ve bir müfreze alarak Taksim Karakolu önünde, Harbiye'ye doğru yürüyüşe geçmiş ve o sırada karşısına kışladan kaçan birkaç is-**

yancı avcı askeri çıkmıştır. Askerler müfrezeyi görür görmez ateşe başlamışlar ve ilk kurşunla Muhtar Bey vurulmuştur. Binbaşı'nın vurulduğu yer bugünkü Şehit Muhtar Caddesi'dir.

«Taşkışla'daki vuruşma, daha önce işaret ettiğimiz gibi, Hareket Ordusu'nun İstanbul'u işgali sırasında, en fazla can kaybına sebep olan küçük çapta bir savaştır. Taşkışla'ya hücum eden birliğin başında Binbaşı Enver Bey bulunuyor ve harekatı, şimdi Divan Otel'i'nin karşı tarafında, halen mevcut bir apartmanın çatısından yönetiyordu. ... Ancak top ateşi ile uzun süre döğüldükten sonradır ki, Taşkışla teslim olmuştur. (92)

Beyoğlu'nda tam bir karışıklık vardır. İleride çok önemli görevler alacak tarihi kişiler burada çarpışmaktadır. Sonradan, Harbiye Nazırı ve paşa olacak, Binbaşı Enver Bey gibi; daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı olacak Kâzım Karabekir Paşa da, o sırada kolağası (yüzbaşı) rütbesiyle, Taşkışla ve Taksim Kışlası'nı ele geçirmek için çarpışanlar arasındadır. Kendisi, Hareket Ordusu'na bağlı bir bataryayı ele geçiren karşı birliklerden bir bölüm askerle, şu şekilde konuşarak, kan dökmeden bataryayı nasıl geri aldığını şöyle anlamaktadır :

«Dedim : -İstanbul askerinin arasına bazı Ermeniler, sarık sararak, asker elbisesi giyerek karışmışlar. Ordumuzu fesada vererek, memleketimizi mahvetmek için zabitlerimizden bir çoklarını da öldürmüşler. ... Biz Taşkışla'daki Ermeniler'le müsademe ediyoruz. İslam olan askerler gelip, bizimle birleşiyor. Biz de, doktorlarımıza ve hocalarımıza onları muayene ettiriyoruz. Kabuklu mu, kabuksuz mu anladıktan sonra içimize alıyoruz.

«.....

«...Bizim vazifemizin ne olduğunu padişahımız da bilir, çünkü bize o emretti de, koşup geldik. İçinizdeki kabukluları ayıracağız.» (93)

Olayların bir başka tanığı olan, **Ferik Amiral** (Koramiral) **Sir Henry F. Woods** (Woods Paşa); Osmanlı Ordusu'nda görevli bir başka **Ferik Amiral**, **Sir Douglas Gamble**'in Beyoğlu'ndaki konutu çevresindeki ve Taksim'deki çarpışmaları; yazmış olduğu «Türkiye Anıları»nda ayrıntılı biçimde anlatmıştır. (94) Anlatılanlar, küçük bir savaştan görüntülerdir.

Gerçekten, Galata ve Pera, 1294 yılında Venedikliler'in, Galata'da bulunan Cenevizliler'e saldırıp, 1296 yılında da Galata'yı yakmalarından bu yana; ilk kez, savaş boyutlarında çatışmalara tanık olmuştu.

27 Nisan 1909 günü, **Sultan II. Abdülhamid** hal ediliyordu. Yeni Sultan: **Sultan V. Mehmed Reşad**'dı.

Garip bir rastlantı olarak, «yüzyıl»lar başladığı sırada, Osmanlı İmparatorluğu'nun başında olan Sultan'ların hal edilmesi, neredeyse gelenek sayılacak hâle gelmişti. **XVIII. Yüzyıl** başlarken **Sultan** olan **II. Mustafa**; **XIX. Yüzyıl** başlarken **Sultan** olan **III. Selim** de hal edilmişti. Rastlantı sözcüğünü kullanmak, yanlış sayılabilir. Çünkü unutmamak gerekir ki, **XIX. Yüzyıl**'da Osmanlı İmparatorluğu tahtına oturan yedi Sultan'dan beşi hal edilmiştir. Bunlar: **Sultan III. Selim**, **Sultan IV. Mustafa**, **Sultan Abdülaziz**, **Sultan V. Murad** ve **Sultan II. Abdülhamid**'dir.

Ülkenin aydınlarının bir bölümü, ülkeyi çöküntüden kurtarmak için sürekli gayret göstermekte, bu amaçla fırsat buldukça Sultan hal etmektedir.

Hareket Ordusu İstanbul'a girdiği zaman Aya-sofya'da bulunan Meclisler, 15 Ekim 1909 da Çıra-

ğan Sarayı'na taşınmıştı. 19 Ocak 1910 da Çırağan Sarayı yanınca, daha sonra Güzel Sanatlar Akademisi olacak ve yanacak olan Fındıklı Sarayı'na taşındılar.

3 Mart 1910 günü, Ayan ve Mebusan Meclisleri, **Fındıklı Sarayı'na** yerleştiler. Böylece, Osmanlı İmparatorluğu, Beyoğlu sınırları içinden yönetilmeye başlanmıştır. Çünkü, bu sırada gerçek güç, Sultan'da değil, İttihat ve Terakki'nin egemen olduğu meclislerdedir.

1912 yılında, Galata-Eminönü arasında, bugün de kullandığımız dördüncü köprü yapıldı. **1914** yılında, atlı tramvaylar, elektrikli hâle getirildi.

9 Eylül 1914 günü, ' Kapitülasyonlar'ın 1 Ekim'den geçerli olmak üzere kaldırıldığı ilan ediliyordu.

1 Ekim 1914 günü, **Galata** ve **Pera** için önemli bir dönüm noktasıydı. Osmanlı İmparatorluğu içinde yabancıların en yoğun olduğu bu bölgede, yabancıların ayrıcalıklarının temeli olan «**Kapitülasyonlar**» ve «**Kapitülasyonlar**»a dayanan bütün yasalar kaldırılmıştı. Yabancı ülke elçilerinin hemen tamamının bulunduğu bölgede; postanesinden, mahkemesine; okulundan, hastanesine; herşeyleri ayrı olan, her yerde kayıran yabancılarla, Osmanlılar arasında; hiç olmazsa yasalar karşısında eşitlik başlamıştı.

Elbette, herşey bir gün içinde değişmedi. Üstelik, I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu yenilince, kazanan ülkeler için «**Kapitülasyonlar**» yeniden yürürlüğe kondu. Tekrar kaldırılması için 1923 yılını ve Lozan Antlaşması'nı beklemek gerekti.

Kapitülasyonlar'ın kalkması, Beyoğlu'nda yaşayan Osmanlılar'ı mutlu kılmak için yeterli miydi?

Evet demek zor. Kuşku yok ki, yabancıların ayrıcalıkları arasında yer alan bazı haklar; insanların temel hakları arasında yer alıyorlardı. Bu nitelikteki ayrıcalıkların, yabancılara sağladığı hakları kaldırmak yerine, aynı hakların Osmanlılar'a da verilmesi gerekirdi.

Konu ile ilgili olarak, söylenecek, tartışılacak çok şey olabilir. Ne var ki, biz burada; yanlış, doğruyu ayırmaya değil, Beyoğlu'nun geçmiş günlerine göz atmaya çalışıyoruz.

Amacımızı böylece sınırladığımıza göre; güvenle, hiç kuşku duymadan şunu söyleyebiliriz :

1 Ekim 1914, Pera'nın, Beyoğlu olmak yolunda attığı ilk adımın tarihidir. Yanlış ile, doğrusu ile; **Beyoğlu**'nun yaşamında, yeni bir dönemin başlangıcıdır.

VI — İKİNCİ BÖLÜM İÇİN ARASÖZ

**«Atanın içkisi köpüklü kımız,
Arpa suyu içme, dedi bir Kırgız.» (*)**

«Ziya Gökalp» ()**

(*) **«Kımız»** : Kısrak sütünün mayalanması ile elde edilen bir içki.

«Arpa suyu» : Bira üretiminin ham maddesi.

(**) **Ziya Gökalp'in «Kızıl Elma»** adlı şiir kitabının **«Kendine Doğru»** adlı şiirinden.

Bkz. : Ali Nüzhet Gökşel, **Ziya Gökalp (Hayatı, Sanatı, Eserleri)** (İstanbul: Varlık Yayınları, 1955, s. 120) 2. bas.

VII — BEYOĞLU'NUN DOĞUMU VE SERPİLİŞİ

Evet, bugünkü **Beyoğlu'nun 1 Ekim 1914** de doğduğunu söyleyebiliriz.

Sike, Regio Sycena'yı doğurmuş, daha sonra **Regio Sycena** tarafından tarihin derinliklerine itilmişti. **Galata, Regio Sycena'yı** unutturdu. **Pera, Galata'nın** üstünde kuruldu ve O'nu yuttu. Şimdi de XIX. Yüzyıl'ın görkemli ve gizemli **Pera'sı** ölüyordu. Aynı topraklarda yeni doğan bebeğin adı, **Beyoğlu'ydu**.

Gerçi **Beyoğlu, Pera'nın** mirasçısıydı. Ama kişiliği değişti. Yalnızca, ayrıcalıklı yabancıları itmekle kalmıyor; aynı zamanda, aşırı göz alıcı, aşırı çarpıcı da olmak istemiyordu.

Çevresinden farklı olmakla övünen, farklı olmaya çalışan bir **Pera** yerine; çevresi ile özdeşleşmeyi, bütünleşmeyi seven, çevresi ile arasındaki ayrımları azaltan bir **Beyoğlu** doğmuştu.

Doğaldır, **Beyoğlu'nun** kişiliği, tüm ayrıntıları ile, doğduğu gün ortaya çıkmamış olduğu gibi; bunun etkileri de, bir anda görülmemiştir. **Beyoğlu'nu** bir bebek sayabileceğimiz, yeni doğduğu yıllarda, daha silik olan kişiliği; bu bebek büyüyüp, serpildikçe, daha belirgin olarak ortaya çıkmış ve etkileri da-

ha yoğunlaşmıştır. **Beyoğlu**'nun geçmişine göz atmayı sürdürürken, değişikliğin tek bir günde olmadığı, daha açık bir biçimde ortaya çıkacaktır. Ancak, bu noktada, yöntem hakkında bir parantez açmamız zorunludur.

A) YÖNTEM HAKKINDA BİR PARANTEZ

Beyoğlu'nun geçmişine göz atarken, gerçekleri ne ölçüde görebildik? Doğruları yazabildik mi? Noksanlarımız ne kadar? Cevaplamak zor.

Ancak, 1 Ekim 1914 den öncesini açıklamaya çalışırken, yöntem olarak; Beyoğlu'nu doğrudan ilgilendirmeyen ülke ve dünya olaylarını dışlayan bir yöntem izlemedik. Çünkü yazılan, yalnızca bir mahallenin geçmişi olmakla birlikte; bunun daha iyi anlatılabilmesi için, o dönemde ülkenin, hatta dünyanın içinde bulunduğu durum ve koşulların bilinmesinde yarar vardı.

Ne var ki; 1 Ekim 1914 den sonrasını gözden geçirirken, aynı yöntemi uygulamıyacağız. Hemen herkesin pek iyi bildiği yakın tarihin olaylarını, yeniden yazmanın, ne yararı olabilir?

Bu nedenle, diyelim; bir II. Dünya Savaşı, ya da 27 Mayıs gibi, ülkemizi ve dolayısıyla Beyoğlu'nu etkilemiş pek çok olay, ilerideki satırlara alınmamıştır. Burada izlenen yöntem, olayları Beyoğlu'nu etkileyip, etkilemediklerine göre ayırmak olmayıp; yalnızca, Beyoğlu'nun günümüzdeki kimlik ve kişiliğini bulmasında etkili olanları ayırıp, yazmaktır.

Aşağıdakiler, yakın geçmişte yaşanan olaylardan; yalnızca, Beyoğlu'nun günümüzdeki kimlik ve kişiliğini bulmasında yoğun etkisi olanlardır.

B) BEYOĞLU'NUN YAKIN GEÇMİŞİNE BİR GÖZ ATIŞ

29 Ekim 1914 günü, Osmanlı bayrağı taşıyan ve Almanlar tarafından yönetilen Yavuz ve Midilli adlı savaş gemileri, Rusya'nın Odesa Limanı'nı ve güney kıyılarını bombalıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun, I. Dünya Savaşı'na girmesine neden olacak bu olay sırasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun, İttihat ve Terakki Partisi Üyesi **Bahriye Nazırı Cemal Paşa**, Parti'nin diğer önde gelenleri gibi, pek sevdiği ve sık sık gittiği **Beyoğlu**'ndaki «**Serkldoryan Kulübü**»ndedir. Pek çok kaynakta, kendisinin bu sırada poker oynadığı ve haberi alınca «**Allah, allah, hiç haberim yok.**» dediği yazılıdır. (95)

Bahriye Nazırı Cemal Paşa ise bu konuda kendisini şöyle savunmaktadır :

«Hatırladığıma göre, Kurban Bayramı arifesinin akşamı idi. **Serkldoryan**'da bazı ahboplarımla birlikte bulunuyorduk. İngiliz dostlarımdan **Mösyö Weir** telaşla yanıma sokularak, bana birşey söylemek istediğini ima etti. Ayağa kalktım ve yanına gittim :

«— **Karadeniz**'de, Osmanlı Donanması, Odesa ve **Sivastopol**'u topa tutmuş ve birçok zayıatı mucib olmuş. Bundan haberiniz var mı? dedi.

«Soğuk kanlılığımı muhafaza ederek kati bir ifade ile :

«— Hayır. En evvel sizden işitiyorum, dedim.

«Halbuki daha beş, altı saat evvel **Enver Paşa** bana hadiseyi haber vermiş ve bunun neticesi olarak harbe dahil olduğumuza şüphemiz kalmamıştı.» (96)

Evet, Osmanlı İmparatorluğu artık savaşa girmek üzeredir. İmparatorluk'un **Harbiye Nazırı Enver Paşa** ile **Bahriye Nazırı Cemal Paşa**'nın da, artık «harbe dahil olduğumuza şüpheleri kalmamıştır.» Ancak **Cemal Paşa** bu sırada «**Serkldoryan**» da oturmakta, ve bunu bilmiyormuş gibi yaparak, çevresindekileri kandırmaktadır.

13 Kasım 1918 günü, İtilaf Devletleri Donanması, İstanbul Limanı'na demir atınca, ülkeyi yöneten İttihat ve Terakki'nin önde gelen kişileri, bu kez, savaşı kaybettiklerini anlarlar. Gene, bunu bilmiyormuş gibi yapıp, çevrelerindeki kişileri kandırırlar mı, bilemiyoruz. Bildiğimiz, **Sadrazam Talat Paşa, Enver Paşa ve Cemal Paşa**'ların; İttihat ve Terakki Genel Sekreteri **Mithat Şükrü Bleda**'nın anılarında kullandığı ifadeyle: «İttihat ve Terakki'nin şan ve şerefini yükseltmek isterken gafletle uçuruma sürüklediği aziz vatanı» (97) bırakarak, «U 67» numarasını taşıyan bir Alman denizaltısına binip, habersizce kaçtıklarıdır.

Saray'ın **Başmabeyinci'si Lütfü Simavi** ertesi gün şöyle yazar :

«Bugün İstanbul'da herkesi şaşırtan ve üzen bir haber bomba gibi patladı: **Talat, Enver ve Cemal paşalar bir Alman gemisiyle İstanbul'dan kaçmışlardı. Haber herkesi şaşırttığı oranda da üzdü. Bundan üç gün önce Levazım Reisi İsmail Hakkı Paşa ansızın ortadan kaybolmuştu. Hepsi neyse neydi ama, halk Talat Paşa'nın kaçışını özellikle hazmedemiyordu.**» (98)

21 Şubat 1919 günü, İstanbul çevresindeki İtilaf Devletleri orduları Başkomutanlığı'na atanan Fransız generali **Franché Depré**, görkemli bir törenle **Cad-**

de-i Kebir (İstiklâl Caddesi)'nden geçerken, Müslüman olmayan Osmanlı vatandaşları sevinç gösterileri yapıyorlardı.

Lütfü Simavi bu olayı şöyle anlatır:

«Bu adam Salıpazarı'nda rıhtıma çıktıktan sonra, beyaz bir ata binerek, büyük bir debdebe ve ihtişamla Fransız Elçiliği'ne gitti. Hayvanının dizginlerini iki asker tutuyordu; ve o, eski Roma kumandanlarının fethettikleri bir şehre girişleri tarzında ilerliyordu. Başta Rumlar olmak üzere, Beyoğlu'nda kendisini çılgınca alkışlayan halk yollarına çiçekler serpiyor, ellerindeki Yunan ve Fransız bayraklarıyla taşkın gösteriler yapıyorlardı. Halk gerçekten matemli bir gün yaşadı.» (99)

Görülüyor ki, tarihin pek çok döneminde olduğu gibi; Beyoğlu'nda yaşayan halkın çoğunluğu ile, İstanbul'da yaşayan halkın çoğunluğu arasında duygu farkı vardır. Beyoğlu'ndaki halk çoğunluğunun alkışladığı bir olay, İstanbul halkına matemli gelmektedir.

16 Mart 1920 günü, İstanbul gibi Beyoğlu da, **İtilaf Devletleri** tarafından işgal edilmektedir. Ne var ki, Beyoğlu bunu sevinçle karşılamaktadır.

Bu sıralarda **Beyoğlu**, ayrıca, «**Beyaz Rus**» denilen, Rus İhtilali sırasında, yenilerek kaçan antikomünist Ruslar'ın adeta işgaline uğrar. Daha sonra, kalan çok küçük bir bölümü dışındakilerin tamamı Avrupa ülkelerine gidecek olan bu «Beyaz Ruslar», Beyoğlu'na kendi yaşam biçimlerinden pek çok alışkanlık öğretecek ve bırakacaklardır.

Anadolu'da Ulusal Kurtuluş Savaşı sürerken ve bütün Türkiye gibi, İstanbul'da da büyük ekonomik

sıkıntılar yaşanırken; uzun süren savaşların ülkeye getirdiği yokluklardan en az etkilenen yer, kuşku yok ki, Beyoğlu'dur. Bu sıralarda Beyoğlu, **Tevfik Cavidar**'ın deyişiyle: «İşgal Orduları ile henüz altın ve elmaslarını satıp bitirmemiş Rus milliyetçilerinin harcamaları sayesinde, çok gürültülü bir panayır hayatı yaşamaktadır.» (100)

30 Ağustos 1922 tarihinde Anadolu'da Büyük Zafer kazanılınca, İstanbul'un Türk tacirleri «**Milli Türk Ticaret Birliği**» adına bir örgüt kurarlar. **Korkut Boratav**, bu örgütün amacını «Ahmet Hamdi Başar»'ın «Barış Dünyası»ndan alıntı da yaparak şöyle açıklamaktadır: «**Birliğin amacı, kurucularından Ahmet Hamdi Başar'ın daha sonraları açıkladığına göre, o ana kadar Batı sermayesi ile, Türkiye arasında; aracılık, komisyonculuk yapan gayri müslim ticaret erbabının ekonomik hayattan tedrici tasfiyesini sağlamak, bunun sonucu olarak doğacak ticari boşluğu süratle Türk tüccarının doldurmasını sağlamak**» tır. (101)

Böylece, 1922 yılında, Batı sermayesi ve ticareti ile, Türkiye arasında işbirliği ve aracılık yapan kişilerin, içlerindeki Müslüman olmayan azınlıklardan arılması amacı ile bir örgütlenme ve eylem başlamıştır. 1926 yılında, yabancı ticaret odalarının, ticaret odası sıfatının kaldırılması ve 1927 yılında, bütün yabancı tüccarların Türk Ticaret Odası'na kaydolmalarıyla; (102) bu eylem azınlıklardan sonra, yabancıları da etkilemiştir. Bu oluşum, yüzlerce yıldır, Batı'nın en Doğu noktası Beyoğlu'nda, bu ilişkilere aracılık ederek yaşayan nüfus yapısında, önemli değişiklikler olacağının habercisidir.

2 Ekim 1923 günü işgal orduları çekilmiş ve

6 Ekim 1923 günü **Ulusal Kurtuluş Ordusu**, İstanbul'a ve Beyoğlu'na girmiştir. Gerçi Beyoğlu'nda da sevinç gösterileri vardır ama, Beyoğlu'nun, Ulusal Kurtuluş Savaşı'na fazla bir yakınlık gösterdiğini söylemek zordur. Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında, şehit olanlar arasında, Beyoğlu Askerlik Şubesi'ne kayıtlı olan kimsenin olmadığını, **Sabahattin Selek**'in «Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)» adını taşıyan yapıtından öğreniyoruz. (103) Gerçi aynı yapıta göre, o sırada, bugün Beyoğlu diye tanımladığımız alanda bulunan askerlik şubelerine kayıtlı kişiler arasından, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda şehit olanların sayıları şöyledir: Beyoğlu As. Şb. — 0; Galata As. Şb. — 1; Tophane As. Şb. — 1; Cihangir As. Şb. — 2; Kasımpaşa As. Şb. — 6. (104) Gerçi, bu sırada İstanbul'un işgal altında olmasının da, bu konuda önemli etkisi vardır ama, Beyoğlu'nda yaşayan Müslüman nüfusun, pek öyle canları pahasına da olsa, Anadolu'ya kaçıp, Kurtuluş Savaşı'na katılmadıkları da, bir gerçektir. (*)

29 Ekim 1923 günü, Ankara'daki **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, Cumhuriyet'i ilan ettiği zaman, 1453 yılından önce Ceneviz Cumhuriyeti'ne bağlı olarak yaşamış olan bölge, yeniden cumhuriyetle yönetilmeye başlandı. Yeni doğan **Türkiye Cumhuriyeti**'nin başkenti Ankara'ydı. Böylece, önce Doğu Roma'nın, sonra Bizans ve Osmanlı imparatorluklarının başkenti

*) **Ulusal Kurtuluş Savaşı** sırasında, bu savaşa katılıp şehit düşen kişiler arasında, İstanbul'daki askerlik şubelerine kayıtlı olanların sayısı, 108 dir. Bunlar arasında 41 kişi ile, Süleymaniye Askerlik Şubesi'ne kayıtlı olanlar en başta gelmektedir. Kadıköy'e kayıtlı olanlar arasından 4 kişi şehit olmuştur. Üsküdar ve Beykoz'a kayıtlı olanlardan şehit olan yoktur. (105)

olan İstanbul, yaklaşık 1600 yıldır, başkent olmasından doğan özelliğini yitiriyordu. Eski başkent, çok önemli kurumlarını, hatta bir ara, parlamentolarını bile sınırları içinde barındıran Beyoğlu, yabancı elçileri Ankara'ya uğurlarken, ülkenin siyasal sahnesinde çok gerilere doğru itiliyordu.

Bundan bir süre önce de, 17 Kasım 1922 günü, son Osmanlı Sultan'ı **VI. Mehmed Vahideddin**, İngilizler'in «Malaya» zırhlısına binerek Avrupa'ya kaçmıştı. Böylece Namık Kemal ve Ziya Paşa'lar gibi Jöntürkler'le başlayan ve İttihat ve Terakki'nin Sadrazamı Talat Paşa'ya kadar yayılan, siyasal kavgayı Avrupa'da sürdürmek fikri; en sonunda, bir Osmanlı Sultanı'nı da, yabancı gemilerle, Avrupa yollarına düşürmüştü. Ancak, zaman içinde, dışarı kaçılan gemilerin bayrağı değişmiş; Jöntürkler'i, Fransız; İttihatçıları, Alman; Sultan VI. Mehmed Vahideddin'i, İngiliz gemileri kaçırmıştı.

1930 lar başlarken, ülkeyi yöneten Cumhuriyet Halk Fırkası (sonraları «Partisi») içinde milliyetçilik akımları giderek yoğunlaşmakta ve bu durum, yıllardır Osmanlılık anlayışı içinde kozmopolit bir yaşam süren Beyoğlu'nu etkilemektedir.

Bu yılın Eylül ayında, dönemin **Adliye Bakanı** (Vekili), **Mahmut Esat Bozkurt**'un, «Benim fikrim, kanaatim şudur ki, bu memleketin kendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır.» diyerek, daha sonra bu sözleri düzeltmek amacıyla, kastının ecnebler olmadığına belirttiğini; **Mete Tunçay**'ın, «Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması» adını taşıyan kitabının, o dönemde yayımlanan «Son Posta Gazetesi»'nden alıntılarının da yer aldığı, ilgili bölümünden okuyoruz. (106)

1935 yılında yapılan Kurultay'dan sonra, hem Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, hem de İçişleri Bakanlığı görevlerini birlikte üstlenen, **Recep Peker**; 1934 - 1935 okutma yılında, İstanbul Üniversitesi ve Ankara Hukuk Fakültesi'nde verdiği «İnkılâp Dersleri»nin, birincisine ve «İnkılâbın Manası» adını taşıyanına şöyle başlamaktadır: **«Arkadaşlar, yeryüzünün arılık ve baylık bakımından üstün bir ulusu olan Türkler...»** (107) Aynı dersin, «20. Yüzyıl Açılırken» başlıklı bölümünde, daha sonra, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı olacak olan **Recep Peker**, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Türkler'in, **XX. Yüzyıl** başında «uyuduğunu» söyleyerek, şöyle eklemekteydi: **«Bereket versin ki, en büyük imha vasıtaları ve en ezici hadiselerle bile bozulması mümkün olmayan tek bir şey, Türk kanı, bütün bu gürültüler içinde temiz kalmıştı. Batı Türkleri, bu çöküntü içinde kanının arılığını korudu ve sakladı. Dünyaya batırlık örneği gösteren Osmanlı ordusunun yüksekliği, devlet idaresinin kötülüğüne rağmen, bu orduları yaratan bay Türk Ulusu'nun kanındaki yücelikten ileri geliyordu.»** (108)

Beyoğlu'nun, Pera'dan kendisine miras kalan kültürü sürdürmesi, giderek daha zor oluyordu. Kozmopolit bir kültüre karşı, hiç kimsenin hoşgörüsü kalmamıştı.

22 Şubat 1933 günü, yakın tarihimize **«Vagonli Olayı»** diye geçen olaylar oldu. «Wagons-Lits et Cooks» adını taşıyan ve trenlerdeki, yataklı vagonları çalıştıran bir yabancı şirketin, Belçikalı Müdürü, Şirket'in resmi konuşmalarını Türkçe yapmak isteyen bir Türk memuru azarladığı ve onbeş gün zorunlu izin verdiği için; Üniversite Gençliği gösteriler ya-

parak Beyoğlu'na geldi. Galatasaray'da bulunan Şirket merkezini tahrip eden gençlik, Türkiye'de ancak Türkçe'nin egemen olabileceğini söyleyerek ve «Yaşasın Türkçe» diye bağırarak, gösterilerini sürdürdü. Daha sonra, Şirket'in Karaköy'de bulunan bir şubesini de taşa tutup, camlarını kıran gençlerden, bir bölümü tutuklandıysa da, ertesi gün serbest bırakıldı.

Haldun Taner, bu olayla ilgili olarak şu satırları yazmıştır :

«Biz öğrenciyken, Galatasaray'daki Wagon Lits kumpanyasını taşıdığımızda, daha doğrusu bize orayı taşılattıklarında, devrin Nafia Bakanı Ali Çetinkaya, olanları iftiharla Hatay Pastanesi'nden izliyordu.» (109)

Oldukça önemli bir bölümü Türkçe konuşmayan, Beyoğlu'nun, Pera'dan kalma halkı, özellikle bu olaydan sonra, sokaklarda sık sık **«Vatandaş Türkçe Konuş»** diyen Üniversiteli gençler tarafından uyarıldılar. Pera'da değil, Beyoğlu'nda yaşadıklarını bir kez daha anladılar.

12 Kasım 1942 günü yürürlüğe giren «Varlık Vergisi Kanunu», oldukça yadırgatıcı bir biçimde uygulandı. Mükelleflerin varlıklarıyla ilgili tahmin cedvelleri hazırlanırken, Maliye Bakanlığı, bu cedvellerin dört ayrı grupta toplanmasını istemişti. Bu gruplar; M: Müslüman, G: Gayrimüslim azınlık, D: Dönme, E: Ecnebler olarak tanımlanmıştı. (110)

Müslüman ve Ecnebler, vergi matrahının 1/8 ini; Dönmeler, 2/8 ini; Gayrimüslim Türk Vatandaşları 4/8 ini, vergi olarak ödeyeceklerdi. Ancak, yabancılarının politik tepkisi üzerine, Ecnebler için ya-

pılan ilk tahakkuk, Kanun'un böyle bir işleme kesinlikle izin vermemesine karşın, değiştirilmiş ve % 35 oranında indirilmişti. Vergilerini ödemeyenler, zorunlu olarak çalışmak üzere Aşkale'ye gönderiliyordu. (111)

Korkut Boratav, bu verginin yalnızca Türk ve Azınlık ayırımına dayanmadığını; Anadolu tüccarı ile İstanbul tüccarı arasında da, Anadolu tüccarı lehine bir ayırım yapıldığını yazdığı «Türkiye'de Devletçilik» adını taşıyan yapıtında, şöyle devam etmektedir: «**Ancak aradaki fark, çok daha hafif oranda vergilenen Türkler'in, kendilerine sağlanan ödeme kolaylıklarından da yararlanarak, işlerini tasfiye etmeden, gayrimenkullerini satma yoluna gitmeden bu yükün altından kalkabilmeleri; Azınlıklar'ın önemli bir kısmının ise servetlerini nakde çevirerek tasfiyeye zorlanmaları olmuştur.**» (112)

Yazar, söz konusu, II. Dünya Savaşı yıllarında, Anadolu tüccarlarının, Varlık Vergisi'nden dolayı sarsıntı geçiren İstanbul tüccarının yerine geçme eğilim ve çabalarından söz ederken, «Yurt ve Dünya Dergisi'nin, Temmuz 1943 sayısında, Hüseyin Avni tarafından yazılan bir yazıdan şu alıntıyı yapmaktadır: «**Son günlerde Ankaralı bir tüccar, Beyoğlu'nda maruf bir ayakkabı mağazasını satın almıştır. Kişili bir tüccar da, Beyoğlu'nda maruf bir tuhafiye mağazasını satın alarak bu mağazaya 'Kişili' ismini koymuştur. Varlık Vergisi'nin tatbikinden sonra da, Beyoğlu'nda ve Bahçekapı'da bu gibi mağazaların miktarı artmaktadır... Kasaba tüccarı ve zengin köylüyü eğlendirmek için çalgılı gazinolar çoğalmıştır. Bu gazinolarda ekseriyetle Anadolu şarkıları söylenmekte, köylü kıyafetine girmiş ka-**

dın artistler, Konya'nın kaşıık havasını taklit ederek, rumba ile karışık oyunlar oynamaktadırlar.» (113)

Birşeyler hızla değışiyordu. Beyoğlu'nun, yeni zenginleri için, kaşıık havası, rumba karışımı oyunlar oynanırken; eski zenginlerinin bir bölümü Aşka-le'de taş kırıyor, bir bölümü de zenginliklerini saklamaya çalışıyordu.

Bu sırada, ekmek karne ile dağıtılıyor, zor günler yaşıanıyordu. Gazetelerde, II. Dünya Savaşı haberleri, ekmek karnesi ve Varlık Vergisi haberleri ile karışıyor.

Varlık Vergisi'ni veremeyen, ya da vermek istemeyen vatandaşlardan, kaçmaya çalışanlar olduysa da; emniyet güçleri bunların peşindeydi. Öyle ki, vergi mükellefl olup, bunu ödemeden Hatay'a, ya da Isparta'ya gitmek bile, kaçmak olarak nitelendiriliyordu. Şu haber 19 Ocak 1943 tarihli «Cumhuriyet Gazetesi»nden alınmıştır :

«VARLIK VERGİSİNİ VERMEMEK İÇİN HATAY'A KAÇAN ON MUSEVİ YAKALANARAK ANKARA'YA GETİRİLDİ - ŞEHİRİMİZDE TEDİYE MÜDDETİ YARIN AKŞAM SONA ERECEKTİR.

«Ankara 18 (Telefonla) - İstanbul ve Ankara'daki Varlık Vergisi mükelleflerinden olup, tagayyüp eden (kaybolan), sekiz on kadar Musevi Hatay'da yakalanmışlar ve şehrimize getirilmişlerdir. Bundan başka İstanbul'dan, Isparta'ya giden birkaç kişi de yakalanmıştır. Varlık Vergisi'ni ödememiş olan bu şahıslar da Musevi'dir ve Isparta'ya gülyağı satın almak üzere gittiklerini söylemişlerdir.

«.....

«Dün öğleden sonra, Vilayet'de Vali muavini Ahmet Kınık'ın başkanlığında, Emniyet Müdür Veki-

İl Muzaffer Akalın, Defterdar Faik, Emniyet Müdür Muavini Demir ve kaymakamların iştirakı ile mühim bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda bilhassa, kamp ve sevk işleri üzerinde alınması lazım gelen tedbirler görüşülmüştür. Perşembe gününden itibaren başlayacak olan haciz işleri, azami bir süratle yapılacaktır. Esasen vaziyetleri şüpheli görülen, vergisini ödememiş bir kısım mükelleflerin mallarına ihtiyati haciz konulmuş bulunmaktadır.» (114)

Bu dönemde, yeni zengin sıfatını kazanmanın, hiç de kolay olmadığı açıktır. Bu başarıyı sağlayan kişiler, kendilerine başarı ve zenginlik yolunu açan çevrelerini, şimdilik kırmamak için; Beyoğlu'nda, Konya kaşık havalarını, rumba ile karışık olarak oynamaktadırlar. Ancak, kaşık havalarının rumbasız oynanması için, fazla beklemeye gerek kalmayacaktır.

6 Eylül 1955 gününü, 7 Eylül'e bağlayan gece, İstanbul'da ve özellikle Beyoğlu'nda inanılması zor olaylar oldu. Yakın tarihimize **«6/7 Eylül Olayları»** diye geçen bu olaylar, Selanik'de, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın doğduğu eve, bir bomba atıldığıının, İstanbul'da duyulması üzerine Taksim'de yapılan gösterilerle başladı.

Ertesi gün yayımlanan «Hükümet Tebliği»nde şu satırlar vardı :

«...Büyük ekseriyeti Rum vatandaşlarımıza ait olmak üzere dükkân ve mağazalara girilmek suretiyle büyük tahribat yapılmış olduğunu en derin teessür ve teessüflerimizle ifade etmek isteriz.

«Denilebilir ki, dün gece İstanbul ve memleket esas itibarıyla bir komünist tertip ve tahrike ve ağır bir darbeye maruz kalmıştır.» (115)

Sıkıyönetim ilan edilmiş ve olayın sorumlusu olarak sol görüşlü bazı aydınlar ve yazarlar tutuklanmıştı. Temelde Rum, bu arada bazı Ermeni ve Yahudi vatandaşlara karşı yapılan bu şiddet olaylarının sorumlusu olarak tutuklanan ve haklarında soruşturma açılan ülke aydınları arasında Kemal Tahir, Aziz Nesin, Asım Bezirci, Hasan İzzettin Dinamo gibi ünlü yazarlar da vardı.

Herkes, birbirini suçluyordu.

Örneğin, **Hasan İzzettin Dinamo**, «6-7 Eylül Karsırası» adı ile yazdığı anılarında, «Yunanistan'la, papaz Makaryos'a sözüm ona kıyak bir göz dağı vermek üzere... iki Türk Lideri, on binlerce partili militana, İstanbul'un Hristiyan bölgelerini yaktırıp, yıktırmış, şimdi de anlaşılan arslanın ağzına atacak suçlu arıyorlardı.» (116) diye yazarak, olayın sorumlusunun, dönemin iktidarı olduğunu ileri sürer.

İstanbul'da yaşayan Müslüman olmayan vatandaşlarımıza ve bunlara ait taşınır, taşınmaz mallara saldırı düzenlemekle suçlanan ülkemiz yazarlarından **Hasan İzzettin Dinamo**; olaylar sırasında İstanbul'u görmüş bile olmadığını yazdığı anılarında; Beyoğlu'nu, ancak burasını yakıp yıkmak suçundan göz altına alınıp, bir otobüsle Harbiye'ye, Sıkıyönetim Yetkilileri'ne götürüldüğü sırada nasıl gördüğünü şöyle anlatır :

«Galata köprüsünü geçtik. Karaköy, Bankalar Caddesi, Tepebaşı derken, kendimizi İstiklal Caddesi'nde bulduk. Otobüsün camlarından dışarı bakınca, az kalsın şaşkınlıktan küçük dilimi yutuyordum. Milyarlarca lira tutarında bir zenginlik saklayan o güzelim cadde, gerçekten İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkmış bir kent yıkıntısına benziyordu. Hiçbir yapıda

cam adına birşey yoktu. Eski ışıklı, canlı cadde, boydan boya ışksız, sessiz, terkedilmiş, insansız bir görünüşe bürünmüştü. ... bütün evler, ara sokaklar, karanlığa gömülmüş bulunuyordu. Kenti bu duruma getirmiş olan caniler eğer bizsek, vay başımıza geleceklere diye düşündüm.» (117)

Olayın sorumlularından olduğu ileri sürülerek, tutuklanan ve aylarca tutuklu kalan yazarlardan bir başkası, Aziz Nesin'dir. Aziz Nesin de, konu ile ilgili olarak yazdığı anılarında, olayları kendisinin değil, elaltından dönemin hükümetinin düzenlediğini söylemektedir.

«Selanik'teki Atatürk evine bir bomba atılmış (attırılmış) tı. Bu bombayı, Türkler, İstanbullu Rumlar'a karşı davranışa geçsinler diye kışkırtmak için bir ajanın attığı söylendi ve yazıldı.

«Pekçok İstanbullu gibi biz de, bu kalabalıkların Taksim Anıtı önünde toplanıp, sonra gösteride bulunduktan, [sic] o sözünü ettiğim dernek yetkililerinin («Kıbrıs Türktür» adlı dernek) konuşmalarından sonra dağılacağını sanıyorduk. Belki, bu gösteriyi elaltından düzenlemiş hükümetin de isteği buydu.» (118)

Olay gecesı, Tepebaşı'nda bir lokantada olduğu için, Beyoğlu'nu gören Aziz Nesin: «O zamana dek böyle bir Beyoğlu görmemiştım, ondan sonra da dilerim görülmez. Beyoğlu da kendisini tarihinde böyle görmemiştir.» (119) diye yazar.

Olayın sorumlusunun kim olduğu anlaşılamadı. Herkes başkalarını suçladı. Yassıada Yargılamaları sırasında, «Adnan Menderes»i savunan avukatlardan Burhan Apaydın, «Acaba iddia makamı, huzurunuzdaki sanıkları, komünistlerden daha az mı va-

tanperver saymak hatasına düşmüştür?» diye sorup; olayları, komünistlerin de, Cumhuriyet Halk Partisi'nin de, Kıbrıs Türktür Derneği'nin de düzenlemiş olabileceğini söylemektedir. **Av. Burhan Apaydın'a** göre olayların sorumlusu, **«dedelerimizin hicranıdır.»** (120)

1960 lı yılların başında, Beyoğlu; mirasçısı olduğu Pera'dan, çok değişik bir kişilik taşıdığını, tartışılmaz bir biçimde ortaya koymuş, kanıtlamıştır.

Kapitülasyonların kalkması ile, yabancılar; Beyoğlu'nda sürdürdükleri yaşamlarındaki, kolonilere yakışır nitelikteki ayrıcalıkları yitirmişlerdi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve başkent olarak Ankara'yı seçmesi, Beyoğlu'na yabancı ülke temsilcilerinin yanı sıra; bunların ülkenin önde gelen kişileri ile birlikte, yiyip içtikleri, poker oynadıkları kulüpleri de, yavaşça unutturmuştu.

Yabancılar, Beyoğlu'nu ve işlerini bırakıp, ülkelerine dönmüştü. Bu işleri artık Türkler yapıyordu. Türkler'in yapmadığı işleri yapan yabancılar, İstanbul'un daha yeni ve modern mahallelerine taşınmıştı.

Şimdi, Beyoğlu'nda pasaport taşıyan en önemli topluluk Yunanlılar'dı. 1930 yılında, Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan «İkamet, Ticaret ve Seyrüsefain Sözleşmesi»ne göre; iki ülke arasında, karşı tarafın uyruklarının, diğer ülkede yerleşmeleri, çalışmaları ve ticaret yapmaları serbest bırakılmıştı. Bu sözleşmeye dayanarak, İstanbul'a ve özellikle Beyoğlu'na gelip yerleşen Yunanlıların sayısı, 1960 lı yılların başında onbin kadar olmuştu. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan Rumlar'la, özellikle evlenmeler yoluyla kaynaşan bu Yunanlıların büyük

bölümü; kendileri, ya da keñdilerinden bir önceki kuşak, Lozan Antlaşması uyarınca Yunanistan'a göç etmeye zorunlu bırakılan, Osmanlı İmparatorluğu uyruklu Rumlar'dan oluşuyordu. Çoğu, anadlı olarak Türkçe konuşuyordu. Bir bölümü, Grek kökenli mi, Türk kökenli mi oldukları tartışmalı, Karamanlı denilen, Türkçe konuşan, Grek Alfabeti ile yazan, Ortodoks kişilerdi. Uyruk olarak Yunanlı olmakla birlikte, İstanbul Rumları'na yakınlıkları, Yunanlılar'a yakınlıklarından fazlaydı.

16 Eylül 1964 günü, Kıbrıs sorunu ve olayları sırasında Yunanistan'ın takındığı tutuma karşılık vermek isteyen, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, anılan sözleşmeyi yürürlükten kaldırdı. Bu Yunanlılar, Yunanistan'a dönmek zorunda kaldılar. Yunanlılar'ı, bunlarla evlenmiş Rumlar izledi.

1970 li yıllar, Beyoğlu'nda yaşayan Müslüman olmayan azınlıkların, önemli bir bölümünün ülkeyi bırakıp, göç ettiği yıllardır. Söz konusu yıllardaki azınlık göçü, yalnız Beyoğlu; ya da Rum, Ermeni, Yahudi azınlıklar için söz konusu değildir. Göç, daha yaygındır. Polonezköy'deki, Polonya kökenli kişilerin sayısı bile, iyice azalmaktadır.

1980 li yıllar geldiği zaman, eskiden Beyoğlu'nda yaşayan azınlıklardan ülkeyi terketmeyen bölümün, Beyoğlu'nu bırakıp, İstanbul'un daha yeni ve modern mahallelerine taşındığını görüyoruz. Beyoğlu'nun eski halkının, Müslüman ve Türk olan bölümü de, aynı yolu izlemiştir. Beyoğlu, tarihinde ilk kez, İstanbul'un barındırdığı nüfus yapısından farklı bir nüfus yapısını barındırmaktadır.

SONSÖZ

«Tanrı'nın Antonius'u (*) Bırakışı»

Gecenin yarı saatinde, ansızın duyduğunda
görünmeyen gezici bir kumpanyanın geçtiğini
eşsiz ezgilerle, seslerle-
boş yere yas içinde ağlama;
talihin artık sona eriyor, işlerinde başarısızlığa
uğradın,
yaşamınla ilgili tasarılarının tümü yanlış çıktı, diye.
Epey zamandır hazırmış gibi, bir yiğit gibi,
veda et ona, gitmekte olan o, İskeñderiye'ye.
Hepsinin ötesinde, kendini aldatma, deme ki, bu
bir düşdü, kulaklarım beni yanılttı;
böyle gerçekleştirmeyecek umutların ardında, alçalma.
Epey zamandır hazırmış gibi, bir yiğit gibi,

(*) **MARCUS ANTONIUS** : Roma generali. Octavianus ve Lepidus'la, İ.Ö. 40 yılında, Roma'yı üçe böldüler. Doğu, Antonius'a düştü. Octavianus'un kızkardeşi **Octavia** ile evlendi. **Kleopatra**'nın büyüüne kapılıp, karısını, şerefini ve menfaatlerini bırakarak, Mısır'da yaşamaya başladı. Octavianus'a yenilip, İskenderiye'de kuşatılınca, İ.Ö. 30 yılında yaşamına son verdi. Kısa bir süre sonra da, **Kleopatra**, yaşamına son verip, onu izledi.

böyle bir kente layık olan sana yakışircasına,
yaklaş pencereye kararlı adımlarla
ve duygulanarak dinle, ama
yüreksiz adamların yalvarmaları ve yakınmalarıyla
değil,
son bir zevk olarak dinle o sesleri,
o gizli alayın eşsiz çalgılarını,
ve veda et ona, o İskenderiye'ye, ki onu yitirmek
üzeresin.

«KONSTANTİNOS KAVAFİS» (*)
Türkçesi : Özdemir Kaptan (**)

(*) **KONSTANTİNOS KAVAFİS** : Rum kökenli ozan. İstanbullu olan ana ve babasının göçtüğü İskenderiye'de doğdu. Yaptığı kısa yolculuklar dışında yaşamını, İskenderiye'de Bayındırlık Bakanlığı'nda küçük bir memur olarak sürdürdü. Yaşadığı sırada adı pek duyulmadı ve pek az basıldı. Yazdıklarının çoğunu kendisi yok etti. Ölümünden sonra, XX. Yüzyıl'ın en önemli ozanlarından biri olarak sayılacağını pek düşünemeden, 29 Nisan 1953 de, İskenderiye'de yaşamını yitirdiğinde 70 yaşındaydı.

(**) Bu şiir Türkçe'ye çevrilirken, Prof. Kimon Friar'ın, İngilizce'ye yapmış olduğu çeviri, temel olarak alınmıştır. Prof. Friar, konunun uzmanı kimi bilim adamları tarafından; «XX. Yüzyıl'da, (Modern) Yunanca'dan en iyi çevirileri yapan kişi» olarak kabul edilmektedir.

Yalnızca çevirileriyle tanıyabildiğim Sayın Prof. Friar'a; şiirin orijinali ile yapılan karşılaştırmalarda,engin Yunanca bilgisi ile yardımına koşan, ancak; alçak gönüllülüğü nedeniyle olsa gerek, adının ve çok uzak bir geçmişten, nice yüzyılları aşarak gelen soyadının burada anılmasını istemeyen Dostum Sayın E. K.'a, teşekkürlerimi sunarım. [Ö. Kaptan]

K A Y N A K Ç A :

- Sait Faik Abasıyanık, «Beyoğlu» (Röportaj), Resimli İstanbul Haftası'nın, 25 Nisan 1953 tarihli sayısından aktaran: Muzaffer Uyguner, Açık Hava Otel (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1984) «Bütün Eserleri: 10» 3. bas.
- Sait Faik Abasıyanık, «Cezayir Mahallesi» (Öykü), Havuz Başı (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985) «Bütün Eserleri: 6» 6. bas.
- Sait Faik Abasıyanık, «Dolapdere» (Öykü), Alemdağda Var Bir Yılan (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1985) «Bütün Eserleri: 7» 5. bas.
- Sait Faik Abasıyanık, «Korkunç Bir Pastane» (Öykü), Havada Bulut (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1982) «Bütün Eserleri: 4» 4. bas.
- Sait Faik Abasıyanık, «Yorgiya'nın Mahallesi» (Öykü), Havada Bulut (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1982) «Bütün Eserleri: 4» 4. bas.
- Bülent Aksoy, «Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Musiki ve Batılılaşma» (İnceleme), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 6 Cilt (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985 - V, s. 1212 - 1236)
- Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele (İstanbul: Cem Yayınevi, 1976)
- Sadri Alışık, (Görüş), Erkekçe Dergisi (İstanbul: Şubat 1987, Yıl: 7, Sayı: 2, s. 136)
- Basiret Gazetesi İmtiyaz Sahibi Ali (Bey), İstanbul'da Elli Yıllık Önemli Olaylar (İstanbul: Sander Yayınları, 1976)
- Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, Hazırlayan: Niyazi Ahmet Banoğlu, Bir Zamanlar İstanbul (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser)
- Çetin Altan, «Yeni dönemlerin mimarlığı, eski kavramları çitileyecek...» (Makale), Güneş Gazetesi (İstanbul: 16 Nisan 1987 s. 3)
- Toktamış Ateş, Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı (Kuruluş Dönemi) (İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1982)

- Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)** 2 Cilt (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969) 4. bas.
- Auguste Bailly, Türkçeye Çeviren: Haluk Şaman, **Bizans Tarihi** 2 Cilt (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser)
- Sir Ernest Barker, Çeviren: Mete Tunçay, **Bizans Toplumsal ve Siyasal Düşünüşü** (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1982)
- Selçuk Batur, «Balyan Ailesi» (İnceleme), **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi** 6 Cilt (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985 - IV, s. 1089-1090)
- İlhan Berk, Soruşturmayı yapan: Nazan Öçalır, «Tarlabaşının Son Yüzyılı» (Görüş), **Güneş Gazetesi** (İstanbul: 22 Mart 1987, s. 6)
- Salâh Birsell, **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu** (İstanbul: Karacan Yayınları, 1981) 2. bas.
- Mithat Şükrü Bleda -İttihat ve Terakki Kâtibi Umumisi- **İmparatorluğun Çöküşü** (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979)
- Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik** (Ankara: Savaş Yayınları, 1982)
- İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi** (İstanbul: Cem Yayınevi, 1971) 2. bas.
- Cemal Paşa -Bahriye Nazırı ve 4. Ordu Kumandanı-, Tamamlayan ve Düzenleyen: Behçet Cemal, **Hatıralar (İttihat ve Terakki, I. Dünya Savaşı Anıları)** (İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1977)
- François René Chateaubriand, Çeviren: Oğuz Peltek, **Paris -Kudüs Yolculuğu** 3 Cilt (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1946 - 1949) «Dünya Edebiyatından Tercümeler, Fransız Klasikleri: 134»
- Cumhuriyet Ansiklopedisi** 11 Cilt (İstanbul: Arkın Kitabevi, 1968-1972)
- Cumhuriyet Gazetesi** (İstanbul: 22 İkinciteşrin 'Kasım' 1940)
- Cumhuriyet Gazetesi** (İstanbul: 19 İkincikânun 'Ocak' 1943)
- Tevfik Çavdar, **Özgürlük Kavgasında Yaşayan Geçmiş (1860-1918)** (Ankara: Anadolu Yazarlar Çevirmenler ve Araştırmacılar Yayın Üretim Kooperatifi [Ayça] Yayını, 1982)
- Tevfik Çavdar, **Türkiye'de Liberalizmin Doğuşu** (İstanbul: Uygarlık Yayınları, 1982)
- Bedrettin Dalan, Röportajı yapan: Aytekin Hatipoğlu, «Bed-

- rettin Dalan ile, 'Beyoğlu' üzerine» (Röportaj), **Sanat Olayı Dergisi** (İstanbul: Aralık 1986, Sayı: 55, s. 22-24)
- İsmail Hâmi Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi 6 Cilt** (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971-1972)
- Dora D'Istria, Türkçesi: Semay Taneri, **Osmanlılarda Şiir** (İstanbul: Havass Yayınları, 1982)
- Hasan İzzettin Dinamo, **6-7 Eylül Kasırgası** (İstanbul: May Yayınları, 1971)
- Said Naum Duhani, **Eski İnsanlar Eski Evler «19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası»** (İstanbul: Türkiye Tüping ve Otomobil Kurumu, 1982)
- Dünya Tarihi Ansiklopedisi 2 Cilt** (İstanbul: Yener Yayınevi)
- Ebüzziya Tefik, Bugünkü dile uygulayan: Ziyad Ebüzziya, **Yeni Osmanlılar Tarihi 3 Cilt** (İstanbul: Kervan Yayınları, 1973-1974)
- Grace Mary Ellison, Türkçesi: İbrahim S. Turek, **(Bir İngiliz Kadını Gözüyle) Kuva-i Milliye Ankarası** (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1973)
- Encyclopedia Americana** (Americana Corporation, 1980)
- Erkekçe Dergisi**, «Beyoğlu Yıkılmalıdır» (Makale), (İstanbul: Şubat 1987, Yıl: 7, Sayı: 2, s. 9)
- Kimon Friar, **Modern Greek Poetry** (Atina: Efstathiadis Group, 1982)
- Ali Nüzhet Göksel, **Ziya Gökalp (Hayatı, Sanatı, Eserleri)** (İstanbul: Varlık Yayınları, 1955) 2. bas.
- İbrahim Alâettin Gövsa, **Resimli Yeni Lûgat ve Ansiklopedi (Ansiklopedik Sözlük) 5 cilt** (İstanbul: İskit Yayını)
- Çelik Gülersoy, «İstanbul'dan Sayfalar» (İnceleme-Eleştiri) **Tarih ve Toplum Dergisi** (İstanbul: İletişim Yayınları, Mart 1987, Sayı: 39, s. 59-61)
- Mesut Gülmez, «Tanzimat'tan Sonra İşçi Örgütlenmesi ve Çalışma Koşulları (1839 - 1919)» (İnceleme), **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 6 Cilt** (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985 - III, s. 792-802)
- Ecvet Güresin, **31 Mart İsyanı** (İstanbul: Habora Kitabevi Yayınları, 1969)
- Turhan Gürkan, Anlatan: Cemal (Çelebi) Granda, **Atatürk'ün Uşağının Gizli Defteri (Atatürk'ün oniki yıl hizmetini gören Cemal [Çelebi] Granda'nın hatıraları)** (İstanbul: Fer Yayınları, 1971)

- Hayat Ansiklopedisi 10 Cilt** (İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi «Cumhuriyet Müesseseleri», 1932 - 1935)
- Ernest Hemingway, Türkçesi: M. Ali Kayabal, İşgal İstanbulu ve İki Dünya Savaşından Mektuplar** (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1970)
- Doğan Hızlan, «Hangi Beyoğlu?»** (İnceleme), **Hürriyet Pazar** (Hürriyet Gazetesi'nin haftalık parasız eki) (İstanbul: 22 Mart 1987, Sayı: 63, s. 4-5)
- Hürriyet Gazetesi** (İstanbul: 22 Haziran 1986)
- Hürriyet Gazetesi** (İstanbul: 7 Kasım 1986)
- Paul Imbert, Türkçesi: Adnan Cemgil, Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri** (Türkiye'nin Meseleleri) (İstanbul: Havass Yayınları, 1981)
- Attilâ İlhan, Soruşturmayı yapan: Nazan Öçalır, «Tarla başının Son Yüzyılı»** (Görüş), **Güneş Gazetesi** (İstanbul: 22 Mart 1987, s. 6)
- Attilâ İlhan, «Kalinikhta»** (Anma yazısı), Seçilmiş Hikayeler Dergisi'nin, Nisan 'Haziran' [Sic] 1954 sayısından aktaran: Tahir Alangu, **Sait Falk İçin** (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 1956)
- Attilâ İlhan, Sisler Bulvarı** (Ankara: Dost Yayınları, 1960)
2. bas.
- Attilâ İlhan, Sisler Bulvarı** (İstanbul: Ok Yayınları, 1970)
3. bas.
- Kâzım Karabekir, Yayınlayan Profesör Faruk Özerengin - Emel Özerengin İttihat ve Terakki Cemiyeti (1869 - 1909 Neden Kuruldu? Nasıl Kuruldu? Nasıl İdare Olundu?)** (İstanbul: 1982)
- Enver Ziya Karal, «Tanzimat'tan Sonra Türk Dili Sorunu»** (İnceleme), **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 6 Cilt** (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985-II, s. 314-332)
- Ord. Prof. M. Fuat Köprülü, Önsöz, bazı notlara, bibliyografya'ya ilâveler ve geniş bir indeksle yayımlayan: Dr. Orhan F. Köprülü Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri** (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1981)
- Cevdet Kudret, «Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Edebiyatı»** (İnceleme), **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 6 Cilt** (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985 - II, s. 388-408)

- Necdet Kurdakul, **Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar** (İstanbul: Döler Neşriyat, 1981)
- Şemsettin Kutlu, «Gustave Flaubert'in 'Gezi Notları'ndan alıntı» **Bu Şehr-i İstanbul ki (İstanbul üzerine anılar, gözlemler, izlenimler, sohbetler)** (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972)
- M. Vassilievîç Levçenko, **Türkçesi: Erdoğan Berktaş, Bizans** (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1979)
- Raphaella Lewis, **Türkçeye Çeviren: Mefkûre Poroy, Osmanlı Türkiyesinde Gündelik Hayat (âdetler ve gelenekler)** (İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1973)
- Başmabeyinci Lûtfi Simavi Bey, **Hazırlayan: Şemsettin Kutlu, Osmanlı Sarayının Son Günleri** (İstanbul: Hürriyet Yayınları)
- Meydan-Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi 12 Cilt** (İstanbul: Meydan Yayınevi, 1969-1973)
- Evangelinos Misailidis, **Hazırlayanlar: Robert Anhegger - Vedat Günyol, Seyreyle Dünyayı (Temaşa-i Dünya ve Cefakâr-u Cefakeş)** (İstanbul: Cem Yayınevi, 1986)
- Feldmareşal Helmuth Von Moltke, **Çeviren: Hayrullah Örs, Moltke'nin Türkiye Mektupları** (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1969)
- Namık Kemal, Bugünkü dile aktaranlar: Ulviye İlgar - İhsan İlgar, Osmanlı Tarihi 3 Cilt** (İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1971-1974)
- Yaşar Nabi Nayır, «Sait İçin Notlar» (Anma yazısı), Varlık Dergisi'nin Ağustos 1954 sayısından aktaran: Tahir Alangu, Sait Faik İçin** (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 1956)
- Aziz Nesin «Aziz Nesin Sabah'a 6-7 Eylül'ü Anlattı» (Anı), Sabah Gazetesi** (İstanbul: 6, 7, 8, 9 Eylül 1986)
- Necmi Onur, Arap Abdo** (İstanbul: Halk Yayınevi, 1974)
- İlber Ortaylı, «Batılılaşma Sorunu» (İnceleme), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 6 Cilt** (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985 - I, s. 134-138)
- Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (Başlangıçtan 1566'ya kadar) «Bir Yazarlar Kurulu Tarafından İngilizce Olarak Yazılmış, Resimler ve Haritalarla Zenginleştirilerek Bir Yazarlar Kurulu Tarafından İlk Kez Fran-**

- sızcaya Çevrilmiştir.» Türkçesi: Şiar Yalçın, (İstanbul: Havass Yayınları, 1978)
- Ali Nejat Ölçen, Osmanlı Meclisi Meb'usasında Kuvvetler Ayırımı ve Siyasal İşkenceler (Ankara: Anadolu Yazarlar Çevirmenler ve Araştırmacılar Yayın Üretim Kooperatifi [Ayçal Yayını, 1982)
- Kavamettin Özen, Beyoğlu (İstanbul: Özyürek Yayınevi, 1978)
- T. Yılmaz Öztuna, (Başlangıcından Zamanımıza Kadar) Türkiye Tarihi 12 Cilt (İstanbul: Hayat Kitapları, 1963 - 1967)
- Recep Peker, İnkılâp Dersleri (Bu dersler, Cumhuriyet Halk Fırkası genel kâtibi Recep Peker tarafından 1934-1935 okutma yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nde ve İstanbul Üniversitesi'nde verilmiştir.) (İstanbul: İletişim Yayınları, 1984)
- Henri Pirenne, İngilizce'den Çeviren: Şadan Karadeniz, Ortaçağ Kentleri (Kökenleri ve Ticaretin Canlanması) (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1982)
- Steven Runciman, Türkçesi: Derin Türkömer, Konstantiniye Düştü (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1972)
- Selâhattin Sâlışık, Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik-i Eterya (İstanbul: Kitapçılık Ticaret Ltd. Şirketi Yayınları, 1968)
- Georg Schreiber, Türkçesi: Esat Nermi, (Edirne'den Viyana Kapılarına Kadar) Türklerden Kalan (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1982)
- Sabahattin Selek, Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı) (İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi, 1970-1971)
- Refik Ahmet Sevengil, Hazırlayan: Sami Önal, İstanbul Nasıl Eğleniyordu? (1453'ten 1927'ye kadar) (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985)
- Sigmund Freud, Hazırlayan: Ahmet Cemâl, (Fotobiyografi), (Gergedan Dergisi «Fotobiyografi Dizisi: 1» Derginin 1. sayısının ekidir.) (İstanbul: Mart 1987, sayı: 1)
- Tuğrul Şavkay, «Gereksiz Lüksler» (Deneme), Hürriyet Pazar (Hürriyet Gazetesi'nin haftalık parasız eki), (İstanbul: 12 Nisan 1987, Sayı: 66, s. 12-13)
- Nora Şeni, «Seyyahlar Gözüyle Levantenler» (İnceleme), Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 6 Cilt (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985 - II, s. 566-570)

- Haldun Taner, «Düinkü Beyoğlu, Bugünkü Beyoğlu» (Anı-İnceleme), **Milliyet Sanat Dergisi** (İstanbul: 1 Haziran 1984, Yeni Dizi: 97, s. 10-13)
- Samih Nafiz Tansu, Anlatan: Emekli Suvari Albayı Hüsamettin Ertürk, «Teşkilatı Mahsusa Başkanı», **İki Devrin Perde Arkası** (İstanbul: Ararat Yayınevi, 1969) 3. bas.
- Tarih ve Toplum Dergisi «6-7 Eylül Dosyası» (İnceleme-Araştırma), (İstanbul: İletişim Yayınları, Eylül 1986, Sayı: 33, s. 11-26/50-52)
- Ömer Faruk Toprak, **Duman ve Alev** (İstanbul: May Yayınları, 1968)
- Zafer Toprak, «İstanbul'da Fuhuş ve Zührevi Hastalıklar 1914-1933» (İnceleme), **Tarih ve Toplum Dergisi** (İstanbul: İletişim Yayınları, Mart 1987, Sayı: 39, s. 31-40)
- Mete Tunçay, **CHF'nın 1927 Kurultayının Öncesinde Toplanan İl Kongreleri** (Ankara: S. B. F. Dergisi Atatürk Özel Sayısı Cilt XX XVI- No: 1-4'den Ayrı Bası, 1981) «Sayfa: 281-333»
- Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)** (Ankara: Yurt Yayınları, 1981)
- Türkçe Sözlük** (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979) 6. bas.
- Tomris Uyar, **Sesler, Yüzler, Sokaklar** (İstanbul: Hür Yayın, 1981)
- Sir Henry Felix Woods, Çeviren: Em. Amiral Fahri Çoker, **Türkiye Anıları (Osmanlı Bahriyesinde Kırk Yıl)** (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1976)
- Baron Wenceslaw Wratislaw, Türkçesi: M. Süreyya Dilmien, **Anılar «16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğundan Çizgiler»** (İstanbul: Karacan Yayınları, 1981)
- Stefanos Yerasimos, Türkçesi: Babür Kuzucu, **Azgelmişlik Sürecinde Türkiye 3 Cilt** (İstanbul: Gözlem Yayınları, 1974-1976)
- Nuran Yıldırım, «Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Koruyucu Sağlık Uygulamaları» (İnceleme), **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 6 Cilt** (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985 - V, s. 1320-1338)
- Yurt Ansiklopedisi 11 Cilt** (İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1981-1984)

BİRİNCİ BÖLÜMÜN KAYNAK VE ALINTILARI :

- (1) — Dalan, Sanat Olayı, 23.
- (2) — Erkekçe.
- (3) — Sigmund Freud, 82-83.
- (4) — Hürriyet, 7 Kasım 1986, 3.
- (5) — Dalan, Sanat Olayı, 23.
- (6) — İlhan, Güneş, 6.
- (7) — Meydan Larousse, III, 817.
- (8) — Batur, 1089.
- (9) — Batur, 1090.
- (10) — Meydan Larousse, III, 817.
- (11) — Batur, 1090.
- (12) — Chateaubriand, II, 40-44.
- (13) — Meydan Larousse, VI, 3.
- (14) — Sâlışık, 7-8.
- (15) — Sâlışık, 300.
- (16) — İlhan, Sisler Bulvarı, Dost Yay., 137.
- (17) — İlhan, Sisler Bulvarı, Ok Yay.
- (18) — Berk.
- (19) — Alışık.
- (20) — Hürriyet, 21 Haziran 1986, 11.
- (21) — Hemingway, 19.
- (22) — Ali Rıza Bey, 308.
- (23) — Misailidis, 115-116.
- (24) — Misailidis, 266.
- (25) — Wratisslaw, 72.
- (26) — Wratisslaw, 95-96.
- (27) — Misailidis, 147.
- (28) — Misailidis, 148.
- (29) — Misailidis, 148.
- (30) — Misailidis, 153-154.

- (31) — Misailidis, 165.
- (32) — Avcioglu, I, 156.
- (33) — Ebüzziya Tevfik, I, 71.
- (34) — Ebüzziya Tevfik, I, 62-72.
- (35) — Avcioglu, I, 159.
- (36) — Avcioglu, I, 154.
- (37) — Cem, 210.
- (38) — Avcioglu, I, 160.
- (39) — Avcioglu, I, 159.
- (40) — Lutfi Simavi Bey, 94-95.
- (41) — Abasıyanık, Dolapdere, 95-96.
- (42) — Taner, 10.
- (43) — Taner, 10-11.
- (44) — Birscl, 7.
- (45) — Birscl, 87.
- (46) — Birscl, 87.
- (47) — Toprak (Ö. Faruk), 31-32.
- (48) — Birscl, 87.
- (49) — Abasıyanık, Korkunç Bir Pastane, 182.
- (50) — Birscl, 121-122.
- (51) — İlhan, Sait Faik İçin, 177-178.
- (52) — Duhani, 62.
- (53) — Meydan Larousse, IX, 564.
- (54) — Ebüzziya Tevfik, I, 92.
- (55) — Encyclopedia Americana, XV, 544.
- (56) — Meydan Larousse, IV, 909.
- (57) — Danişmend, I, 482.
- (58) — Birscl, 10.
- (59) — Meydan Larousse, III, 162.
- (60) — Wratislaw, 70-71.
- (61) — Danişmend, I, 261.
- (62) — Tunçay, CHF'nın 1927 Kurultayı, 282.
- (63) — Tunçay, CHF'nın 1927 Kurultayı, 304.
- (64) — Gövsa, I, 283.
- (65) — Özen, 3.
- (66) — Türkçe Sözlük, 532.
- (67) — Hızlan, 5.
- (68) — Abasıyanık, Yorgiya'nın Mahallesi, 163-164.
- (69) — Birscl, 77.
- (70) — Abasıyanık, Cezayir Mahallesi, 96.
- (71) — Cumhuriyet, 22 Kasım 1940, 3.

- (72) — Woods, 148.
- (73) — Taner, 13.
- (74) — Birscl, 7.
- (75) — Abasıyanık, Beyoğlu, 83
- (76) — Nayır, 193.
- (77) — Birscl, 148.
- (78) — Birscl, 115.
- (79) — Kurdakul, 136-139.
- (80) — Woods, 232-233.
- (81) — Duhani, 41.
- (82) — Ebüzziya Tcvfik, I, 92.
- (83) — Moltke, 30.
- (84) — Toprak (Zafer), 36-37.
- (85) — Toprak (Zafer), 38.
- (86) — Onur, 62-63.
- (87) — Onur, 31.
- (88) — Tansu, 238.
- (89) — Duhani, 69.
- (90) — Gürkan, 19.
- (91) — Pirenne, 92-93.
- (92) — Pirenne, 103-109.
- (93) — Pirenne, 109.
- (94) — Hayat Ansiklopedisi, V, 2293.
- (95) — Hayat Ansiklopedisi, V, 2294.
- (96) — Hayat Ansiklopedisi, V, 2300.
- (97) — Hayat Ansiklopedisi, V, 2298.
- (98) — Hayat Ansiklopedisi, V, 2298.
- (99) — Hemingway, 19.
- (100) — Duhani, 57.
- (101) — Dünya Tarihi Ansiklopedisi, II, 1036.
- (102) — Schreiber, 79.
- (103) — Imbert, 131.
- (104) — Şeni, 568.
- (105) — Imbert, 143.
- (106) — Woods, 271.
- (107) — Aksoy, 1216.
- (108) — Moltke, 90-91.
- (109) — Altan.
- (110) — Danışmend, IV, 296.
- (111) — Ali (Bey), 73-76.
- (112) — Karal, 319.

- (113) — Aksoy, 1224.
- (114) — Sevengil, 168.
- (115) — Ölçen, 43-44.
- (116) — Ölçen, 44.
- (117) — Levçenko, 297.
- (118) — Ölçen, 41.
- (119) — Ölçen, 41-43.
- (120) — Akşin, 244.
- (121) — Gülersoy, 60.
- (122) — Çavdar, Türkiye'de Liberalizm, 38.
- (123) — Uyar, 110-111.
- (124) — Şavkay, 13.

İKİNCİ BÖLÜMÜN KAYNAK VE ALINTILARI :

- (1) — Barker, 43-44.
- (2) — Levçenko, 27.
- (3) — Levçenko, 79.
- (4) — Pirenne, 65.
- (5) — Levçenko, 297.
- (6) — Levçenko, 206.
- (7) — Levçenko, 288-289.
- (8) — Bailly, II, 346.
- (9) — Levçenko, 300.
- (10) — Levçenko, 304.
- (11) — Levçenko, 321.
- (12) — Bailly, II, 375-376.
- (13) — Levçenko, 342.
- (14) — Bailly, II, 408.
- (15) — Levçenko, 335.
- (16) — Öztuna, III, 94.
- (17) — Danişmend, I, 118-119.
- (18) — Danişmend, I, 175.
- (19) — Öztuna, III, 146.
- (20) — Levçenko, 355.
- (21) — Levçenko, 356.
- (22) — Runciman, 113.
- (23) — Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 211.
- (24) — Runciman, 142.
- (25) — Namık Kemal, II, 29.

- (26) — Runciman, 185.
- (27) — Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 212.
- (28) — Öztuna, IV, 8.
- (29) — Runciman, 175.
- (30) — Danişmend, I, 261.
- (31) — Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 217.
- (32) — Runciman, 250-251.
- (33) — Runciman, 251.
- (34) — Köprülü, 171.
- (35) — Köprülü, 192.
- (36) — Namık Kemal, II, 37-38.
- (37) — Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 223.
- (38) — Danişmend, I, 262.
- (39) — Öztuna, III, 208.
- (40) — Öztuna, III, 220-221.
- (41) — Öztuna, II, 224.
- (42) — Öztuna, III, 221-222.
- (43) — Runciman, 228.
- (44) — Köprülü, 200.
- (45) — Danişmend, I, 263-264.
- (46) — Namık Kemal, II, 38 - 39
- (47) — Runciman, 240.
- (48) — Öztuna, III, 208.
- (49) — Yurt Ansiklopedisi, V, 3813.
- (50) — Yurt Ansiklopedisi, V, 3813.
- (51) — Yurt Ansiklopedisi, V, 3813.
- (52) — Lewis, 57.
- (53) — Öztuna, IV, 40.
- (54) — Şeni, 586.
- (55) — Kurdakul, 106.
- (56) — Lewis, 109.
- (57) — Lewis, 110.
- (58) — Lewis, 39-40.
- (59) — Misailidis, 468.
- (60) — Ortaylı, 137.
- (61) — Moltke, 32.
- (62) — Moltke, 74.
- (63) — Moltke, 89.
- (64) — Moltke, 30.
- (65) — Ateş, 40.
- (66) — Aksoy, 1218.

- (67) — Cumhuriyet Ansiklopedisi, VIII, 2511.
- (68) — Aksoy, 1218.
- (69) — Duhani, 62.
- (70) — Woods, 272.
- (71) — Duhani, 63.
- (72) — Aksoy, 1216-1217.
- (73) — Öztuna, III, 229.
- (74) — D'Istria, 109.
- (75) — Yerasimos, II, 617.
- (76) — Kutlu, 83.
- (77) — Sevengil, 164.
- (78) — Kudret, 394.
- (79) — Yıldırım, 1326.
- (80) — Duhani, 77.
- (81) — Danişmend, IV, 232.
- (82) — Gülmez, 793.
- (83) — Öztuna, XII, 58.
- (84) — Ali (Bey), 76-77.
- (85) — Woods, 107-108.
- (86) — Yerasimos, II, 861.
- (87) — Ellison, 16.
- (88) — Yıldırım, 1329.
- (89) — Yerasimos, II, 817.
- (90) — Duhani, 69.
- (91) — Yerasimos, II, 1021-1022.
- (92) — Güresin, 65-66.
- (93) — Karabekir, 453-454.
- (94) — Woods, 133-135.
- (95) — Çavdar, Özgürlük Kavgasında, 128.
- (96) — Cemal Paşa, 177-178.
- (97) — Bleda, 153.
- (98) — Lûtfi Simavi Bey, 428.
- (99) — Lûtfi Simavi Bey, 477.
- (100) — Çavdar, Türkiye'de Liberalizm, 241.
- (101) — Boratav, 12-13.
- (102) — Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti, 203.
- (103) — Selek, II, 342.
- (104) — Selek, II, 342.
- (105) — Selek, II, 342.
- (106) — Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek - Parti, 301.
- (107) — Peker, 13.

- (108) — Peker, 16.
- (109) — Taner, 12.
- (110) — Boratav, 257-258.
- (111) — Boratav, 261-262.
- (112) — Boratav, 264.
- (113) — Boratav, 228-229.
- (114) — Cumhuriyet, 19 Ocak 1943. 3.
- (115) — Tarih ve Toplum, 15.
- (116) — Dinamo, 8-9.
- (117) — Dinamo, 11.
- (118) — Nesin, 6 Eylül, 2.
- (119) — Nesin, 7 Eylül, 2.
- (120) — Tarih ve Toplum, 26.

Özdemir Kaptan
İstanbul, Mayıs 1986 - Temmuz 1987

Özdemir Arkan, 1940 yılında Kadıköy'de doğdu. Beyoğlu ile ilk kez ne zaman tanıştığını anımsamıyor. Yazdığı az sayıdaki şarkı sözleri, inceleme ve deneme yazılarında, genellikle **Özdemir Kaptan** takma adını kullandı. Yaşamını, yıllardır İstanbul'da serbest avukatlık yapmakla sürdürüyor.

Beyoğlu, tek başına, olağanüstü geniş, görkemli ve eski bir tarihe sahiptir. Yeni Dünya denilen Amerika'nın en ünlü kentlerinden hiçbirinin, bu mahallenin sahip olduğu zenginlikte bir tarihe sahip olmadığını söylemek, yanlış olmaz.

İstanbul'un bir mahallesi olan Beyoğlu, Yeni Dünya bir yana; Eski Dünya'nın bile, pek çok, ele avuca gelen büyüklükteki kentinden, çok daha eski ve renkli bir tarihin mirasçısıdır.

Beyoğlu'nun mirasçısı olduğu görkemli geçmişin kültürel boyutları kadar, fiziksel boyutları da, burasının bir koloni limanına benzemesini önlemiştir. XX. Yüzyıl'ın başında, Balkan Savaşı'nın başlamasından önce, Londra Limanı'nın yıllık muamele hacmi 12.5 milyon ton, Hamburg'un 14.2, New York'un 15.5 milyon ton, İstanbul Limanı'nın 17.2 milyon tondur. O dönemde, İstanbul Limanı denilince, akla Galata ve Tophane'nin geldiğini unutmamak gerekir.

Herşeyi yıkıp, aklımızın erdiği kadarıyla daha güzelini yapmak zorunda değiliz. Daha güzelini yapacaksak, boş alanlar bizi bekliyor. Yapacaklarımızı boş alanlara yapabiliriz. Mutlaka eskiyi yıkıp, eskinin üstüne yapmak gerekmez.